

3 TATÁR SÁNDOR: AKKOR EBBEN EGYEZZÜNK KI; MAN. KÓ. (VERSEK)

7 SZÁSZI ZOLTÁN: ITÁLIA, LIGURIA, EGYKAPUZÁS, NYÁR (PRÓZA)

18 GRZEGORZ MUSIAŁ: ÉN, TAMARA (REGÉNYRÉSZLET, MIHÁLYI ZSUZSA FORDÍTÁSA)

37 RICHARD PUPALA: VAKOLAT; ARANYÓRA (PRÓZA, MÉSZÁROS TÜNDE FORDÍTÁSAI)

49 PÉNZES TÍMEA: A MAGYAR NYELV ÉS A MAGYAR SZEREPLŐK REPREZENTÁCIÓJA KORTÁRS SZLOVÁK SZERZŐK SZÖVEGEIBEN (TANULMÁNY)

81 HEGYI KRISZTINA: CSOMÓK; D.; VÖRÖS; NARA A PARADICSOMBA VALÓ (VERSEK)

84 FELLINGER KÁROLY: VÁZLAT; ÚJRA MEG ÚJRA (VERSEK)

86 GRÓDEK GYÖNGYI: ÉS MÉGIS (PRÓZA)

89 NÉMETH ZOLTÁN: HALLUCINÁCIÓK 9. AZ ÉN AUTOBIOGRÁFIÁJA (PRÓZA)

91 VINCZE RICHÁRD: TÉR <–> TEST <–> POÉTIKA <–> BIOSZ. MEZEI GÁBOR *AZ ORGANIKUS JELENLÉT POÉTIKÁJA* CÍMŰ KÖTETÉRŐL (KRITIKA)

96 SZERZŐINK

▌KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET"
▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719.
▌A LAP MEGJELENÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

▌NYOMTA AZ INFOPOINT KFT. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. ▌ MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 170. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 2,50 €. MAGYARORSZÁGON: 1100,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 12,- € , EGY ÉVRE 23,50,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 5500,- FT, EGY ÉVRE 10.500,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌SEPTEMBER/2024 ▌ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08). ▌SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 28, 931 03 ŠAMORÍN 3. ▌ISSN 1336-5088. ▌WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌ IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌ REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ▌TLAČ: INFOPOINT, S.R.O. ▌ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214. ▌ PARTNER: SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ▌ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 170. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 2,50 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 12,- €, NA ROK: 23,50,- €.

TÖRÖK BIANKA: HARMINCHÁROM

TATÁR SÁNDOR

AKKOR EBBEN EGYEZZÜNK KI

Egy percig sem vonz – nem közélek.
Öreg vagyok már: nem közérzek.
A barlanglét jó: hűs sötét.
Az imádott nap árva mécses.
Rajongjak érte, mint hatéves?
– Elhagyom könnyen bűvkörét.
A szavak voltak támaszom csak,
de veleje a válaszoknak:
Nem más az élet: buborék.
Bár felszíne még szivárványol,
az már nekem áttetsző fátyol;
mi mást üzenne? „Húzz odébb!”

MAN. KÓ.

Az aranjuezi szép napok
– talán nem is… Az nem lehet!
Kétségbe vonni, ami szép, meleg volt.
Ha múltadban az aranyat nem leled,
szerezz be fémdetektort!
A hit, ifjonti lendület;
plusz hinni, hogy kitart majd –
jövőnk, e pelyhes, szép galamb,
hogy költhetne ki karvalyt?
De lesz szép összeműködés,
hisz sok rokon törekvés…
a feléd nyújtott kézbe hogy,
hogy kerülhetne zsebkés?!
A béke vánkosa. Mely dajkál,
ámde nem taszít restségbe:
bizony csak hiéna és kajmán
farizeus meseregénye.
Tanulmányozd csak lapjaid –
sorsodról szól a kártya:
laksz-e majd pazar nappalit?
Szorulsz szükséglakásba?
Hány cél, mely sarkall, hívogat:
felnőni feladathoz – ámde lesz-e
erőd nem követni később sem olyat,
ki sok szart nagy kupacba halmoz?

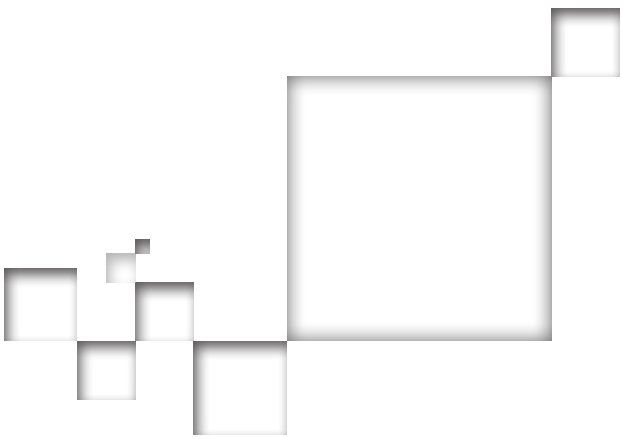

S a kiolthat'lan szeretet, sőt
szerelem, mely soha rád nem un, tudd
(kivéve, ha pechünk van, s pár év, és
örülünk, hogy letudtuk).
S mi, hogyha el nem árulod,
soha nem árul el: a SZÓ –
az volt: a szövetségesed,
csak most már mást jelent, you know.
A természet: erdők, folyók
– kivonul- s beleveszni;
az ám, csak épp a rövidlátón
kizsákmányolt tájból
rút önzésed rekeszt ki.
Az egészség. Ez lenne
a legutolsó mentsvár.
Ámde a test (hogy szellemet,
memóriát ne is említsünk)
nem oda tendál.

A sz*abadság szép eszme.
Elvont.
Hiánya konkrét.
A munka mankó. Bicegtet.
De hát
rászorulok még?

SZÁSZI ZOLTÁN

ITÁLIA, LIGURIA, EGYKAPUZÁS, NYÁR

Nem túlságosan biztatók az időjárás-előrejelzések, utazásunk hetére végig esős időt ígérnek az időjósok. Pozsony szeles, szinte hideg, az Alpok felől a Kis-Kárpátok fölé surranó viharfelhők mogorva csipkéit borzolja a hűvös szél. Kincstári optimizmusú repülőgép-kapitány hadarja el a szokott szöveget, felhívja a figyelmet, lehet fogyasztani, tulajdonképpen az a lényeg, aztán úgy egy félmondatban arra is kitér, esetleges turbulenciákra figyelmeztette a földi kiszolgáló személyzet. Aki Kelet-Közép-Európában útnak indul, vagy itt él néhány éve, vagy aki megélt, elélt itt néhány évtizedet, az az ilyesmi riasztást lazán kezeli, vagy esetleg figyelembe se veszi. Turbulencia. Ugyan… Kormányok, eszmei rendszerek, királyságok, diktatúrák után mit nekem egy kis turbulencia? De mégis! Azért néhány méter szabadesés néhány ezer méter magasban csak megmozdítja a gyomromat. Nem illik alábecsülni a természet erejét. Nem ijedek meg. Életemben először Kassáról Prágába repültem, 1989. november 27-én. Talán akkor. Make my sway again!

Aztán alig fél óra múlva, még az Alpok hava előtt esni kezd, aki ablakhoz váltott jegyet, morgolódhat, most onnan semmit nem látni, csak foszlányokban a tarajos felhőket, nagy néha itt-ott kivillan foltnyi zöld, szántás vagy mező barnája, valami amorf szürke, ami szikláknak látszik, meg vízszintesen sodródó makacs vízcseppek. Mibe tudnak ezek kapaszkodni? Ott fent, olyan szélben. Mi lenne – fut át az agyon, hogy mégis mi lenne, na és, hát mi is lehetne, ha lenne is? Kicsit sajnálom a fedélzeti személyzetet, a légikísérőket, amiért, ha unott arccal is, de rutinosan és pontosan el kell mutogatniuk, mi lenne a teendő akkor, ha baj lenne. Ha baj lenne, ha lenne, teendő. Mi lenne? Öreganyám jut eszembe. Karmos ujjával, ahogy mutogatva, vagyis inkább szinte hadonászva a kezével azt mondja, hogy akinek kard által kell, annak esélye nincs vízbe fúlni. Punktum! Mert hogy a jóisten! El van az a sors könyvében… Ebbe nagyjából bele is lehet nyugodni. Mi lenne, ha… Sors könyve. Eszembe jut, semmi olvasnivalót nem hoztam, a lefelé bámulást terveztem eredetileg, de hát az ugrott. Persze, nincs semmi gond, a másfél óra út oly hamar eltelik, hogy tüzetesen át se tudja gondolni azt az ember, mit tegyen, ha mi lenne, ha... Olvasni? Ha lehajtom a fejem mozgó járműben, mindegy mi az, busz, vonat, repülőgép, hajó, személygépkocsi, szédülni kezdek, hányingerem lesz. Itália felé az irány. Felhők felett mindig süt a nap. Valaki parfümöt vesz, édeskés, nekem túlontúl édeskés az illata, kicsit szomjas leszek ettől. De mindjárt ereszkedés, semmi pánik, célnál leszünk máris.

És már érzi is az ember a süllyedést, a lassulást, a gép rázkódását is átveszi, az alsóbb légrétegekben a felszakadozott felhőfüggöny valami nagy, milliós lélekszámú konglomerátumot, lakott terület cikk-cakkjait, színes foltjait, utcapárhuzamait mutatja, amelyet terek ritmusa rajzol szabálytalanná. Róma! Furcsa módon az első, amit felismerek, az a Porta Prima nevű temető, közepén a hatkarú, ventilátor-alaprajzra hasonlító kolumbáriuma. Parányi az Angyalvár, kuglóf-

sütőnyi a Colosseum, zsebkendőnyi a Szent Péter tér, bazilikával, vatikáni kertekkel, mindennel együtt. A város szívébe belekoppanó kalapácsfejre hasonlít a legjobban a Termini pályaudvar, a ki- és befutó vonatok színes kígyói mutatják, ez egy élő város. Egy pillanatra a felbomló esős szürkeség ellenére is felfénylik Ostia felől a tenger, ez megnyugvást ad. Az élet sok bizonytalansága, mozgalmassága közt jó tudni egy örök állandót, a nagy vizet, a tengert. Ciampino reptere uniformizált, mint bármelyik más európai nagyobb reptér, ahol a papados légitársaságok járatait fogadják, ez is ugyanolyan. McDonalds és duty free boltok sora, ám ezúttal külön ellenőrzés azoknak, akik nem az idén barnultak le. Bevándorlók szűrése. Diszkriminatív intézkedésnek vélem, érzem ezt, de a szabállyal szemben felesleges bármit is, miképp vizelni sem ajánlatos széllel szembe. A legnagyobb poénja ennek az oktalan szűrővizsgálatnak az, hogy a délolasz, barnább arcú srácokat szűrik ki, na azok aztán sűrűn mondják is a magukét, joggal. Folyékonyan szidják valaki felmenőit, és lobogtatják olasz útlevelük, kikérve maguknak a szívatást. Európa, Európa!

Már alig esik. Helyközi vasúttal irány a Termini, ez a város szívébe lyukat ütő hatalmas kalapácsfej, onnan indul tovább majd velünk a Kék Nyíl – ez a vonat neve – Liguria felé, északnak, Toszkána csábos dombjain átrobogva. Tényleg robog, százhatvan kilométer per óra az átlag, a vizespalack mégis stabilan áll a kis asztalkán. Ha én ezt egyszer ilyen sebességgel megélhetném Losonc meg Fülek közt! Hagyjuk! Szlovák lányok próbálnak jegyet venni az automatából, a vasdoboz makacskodik, de aztán felfedi trükkjeit, mindenki boldog, útnak indulhat. Róma kissé morcos, mintha egy olyan másnapos, zangós Borgia pápa lenne, akinek éppen nem sikerült a coitus, hiába ivott bort, zabált osztrigát, csak nem és nem mered égnek a rúd, nem akar az istennek se olyan kemény lenni, mint bent a bazilikában a monstrancia nyele. Az ég lecsuklik, lógó fejjel mered lefelé, majd fejest ugrik esőként, szinte függöny. A pályaudvar egy pontosan működő, sokkarú acélpolip, lüktet, él, zajong, hullámzik. Percenként sokezer embert benyel, s legalább ugyanennyit kiokád magából. Nem is értem, hol vagyok, de érzem, köröttem megszámlálhatatlan sok náció, nyelv, arc, bőrszín keveredik, mintha idetódult volna a világ, olyan érzésem támad nekem, az itt utat keresőnek. A Kék Nyíl pontos, tiszta, kényelmes, suhan, megint hangsúlyozom, hogy otthon szokatlan százhatvan kilométer per óra sebességgel. Emiatt csak pillanatokra mutatja a várost, felvillan és elsuhan minden, már el is takarja egy újabb alagút. Ókor és atomkor, díszes romanika, csipkés gótika, kecses reneszánsz, és hozzá szemét, hajléktalanok, carabinierik, Vespa motorok, Fiat meg Fiat és megint csak Fiat autók kígyózó sorai. Késő délután van, nekilódul a Kék Nyíl a pályának, kapkodom a fejem, még belvárosnak tűnő zsúfoltságot látok imitt, majd amott már perc múlva békés, vidékies tájat. Díszei olajfák, cédrusfenyők, szőlők, utak, csomópontok, szögletes gyárak, a nagy aquadukt megmaradt ívei. Aztán megint eső, elmos mindent, vízszintesen zúdul. A vonat másik oldalán kibukik a tenger, nekem varázslat, az ott ülők kártyáz-

nak, pletykálkodnak tovább, nekik hétköznapi, megszokott látvány, ahogy a szél a part felé könnyű kis sellőket terel. Megszokott, hogy a változatos part évezredek óta békésen tűri ezt, ezt a molesztálást, hogy a víz a folyamatos hullámcsapásokkal koptatja. Színek, formák, sós illat, nyár szaga, olasz péksütemények illata, édes, édes, édes, túlcsorduló Itália! Fránya romantika! Értem már, ez az egész mitől olyan, miért olyan, igen. Nem értem, csak nagy a szám, de érteni vélem. Persze, nem véletlen, hogy a romantikát emlegetem, semmi véletlen nincs ebben, hiszen pontos úticélunk van, bizonyos Tellaro falu, és ez a hely része Lerici városának, ennek meg legismertebb helye a Golfo dei Poeti, azaz a Költők öble. Otthonosabban lehetne-e éreznem magam? Nemigen hiszem! Ott leszek, ahol háza volt Shelleynek, egy olyan parton álló, bele a távoli horizontba belenéző, szinte lábait, portikusának oszlopait a hullámverésben mosdató ház áll. Éppen felújítás alatt, magánkézben, de a kertjében, mely nyitott, hangversenyeket, kishercegek és kishercegnők pizsamapartiját, színházi estet hirdet a reklámtábla. Semmire nem jutok el. Más a terv, az időbeosztás, de legalább jó tudni, ilyen is van ott. Ott, a romantika vidékén, ahol Shelley mellett ez a Byron is a magányt kereste és e célból egy mélyen a partvonalba mosódott barlangba bújt, Portovenere nyugati partján, ahol a Ligur tenger őméltósága duhajkodik a partokkal. Byron ebben a barlangban a visszhangokkal társalkodva, a hatalmas hullámverés ringatásában álmodozott, talán valami nagy tettről. Talán valami olyasmiről, ami nem hétköznapi. Ma már erre a nagy és vad romantikára ugyanilyen formájában ne számítson senki, a turizmus mindent is visz. A Golfo dei Poeti öböl vize kissé visszább szorult az elmúlt kétszáz évben. Shelley, az ifjú angol költő, aki megszöktetett kedvesével itt bujkált, s aki a Megszabadított Prométheuszról írt, már 202 éve a tengerbe fúlt. Pont itt. Vagy legalábbis itt valahol. Lehet, hogy ott, ahol most a strand van? Vagy a hullámtörőkön túl netán? Írják, Byron, a romantikus társ, a régi római szokás és szertartásrend szerint barátja holttestét – melyet csak négy nap után adott ki a víz, addig mosdatta sóival, könnyeivel, algáktól zöldes árnyalatú fényességben – halotti máglyán égette el, s hol máshol tette volna meg ezt, ha nem a tenger, az öböl partján? Ha jobban belegondol az ember, akkor tulajdonképpen egyik költő máglyát rakott a másiknak… Ma is szívesen elkövetnének ilyet, mondjuk leginkább a versenytárs felszámolása céljából ilyen cselekedetet elképzelni, kapva kapna ilyenen sok tehetségtelen konjunktúralovag, minisztériumi és kormánydalnok meg udvari csacsaner. Abban semmi romantika nem lenne. Akkor, 1822-ben… Az volt ám csak a nagy romantika! Mindehhez hozzá kell tenni még azt is, hogy állítólag Shelley szíve nem hamvadt el a halotti máglyán. Nem emésztette el a tűz. Ó! Pedig! Na és ebben nem kell semmi misztikumot keresni, hiszen a hamvasztás módszere – lásd száraz, vagy nem egészen száraz fából rakott máglyán való elégetés – nem lehetett túl hatékony és eredményes. Nem egy krematóriumi dolgozó mesélt már nekem olyat, hogy a 700-800 fokosra felhevített hamvasztókemencében a legtovább

a rákos sejtekkel fertőzött izomrostok, na meg a szív izzik. A szerv, amely az egész élet ideje alatt, éjjel és nappal, álomban és valóságban mindig dobog és dobog, na, az megkeményedik, az nem enged a tűznek se. Így lehetett Shelley szívével is. Sétálni ott! Kell majd! Hátha egy porszem még abból származik, hátha belélegzem, hátha részem lesz Shelley. Hátha! Prométheusz leveti láncait! Romantika! Lericiben: Dante is járt ott. Ihletet merítve a Pokol leírásához, éppen a Lerici környékét csipkéző sziklás tájat bámulta. Meg a tengert. Ahol a parton a homok szinte ragyogó. Már arról a partról, a homokról beszélek, ott Lericiben, miközben az út egyéb részleteit, s magát a megérkezést még nem is meséltem. Ahogy a Kék Nyíl északnyugat felé surran, úgy szűnik az eső, mire La Spezia pályaudvarán lecihelődünk pakkjainkkal a vonatról, már a Hold kis karéja is látszik az égen. Könnyű utazni úgy, ha jó barát vár. István, Stefano, Pista! Aki német gyártmányú, monacói rendszámú autóban, szlovákiai magyarokat szállít, Olaszország Liguria részén. Átsuhan az autó La Spezia ipari részén, a hadikikötő és járműjavító szikrázóan kivilágítva, valami irdatlan nagy szürke anyahajón siklanak oda s vissza fel meg le munkaruhás emberek, szállnak a szikrák, hegesztőkből induló ívfények vakítják a szentjánosbogarakat, a város éjjel is él, taxik, autók, kismotorok sokasága tölti meg. Félórás kanyargás után érkezés Tellaróba, még ez nem felfedezés, ez egy egész napos utazás vége, ez egy megérkezés. Ismerkedés a hely legjellegzetesebb alakzatával, a lépcsőkkel! Fel és le, le és fel! Mindig minden lejt. Vagy lefelé, vagy felfelé. Bárhová indulsz, így van ez mindig. Reggel lefelé, visz, sodor le a vízhez, a Ligur-tengerhez, az örök elemhez, akit becézgetve csak Ligurkának hívunk. Majd este meg a szél támogat hátulról, felfelé, a szél, az a tenger felől fújó állandó szél, felfelé a házhoz, szállásunkig, ahonnan ellátni, el egészen Ponte Venere régi templomáig – ezt Szent Péter vigyázza – meg a világítótoronyig – azt csak isten tudja, ki vigyázza, de nem laknék benne! Innen belátni a kisvárosba, ellátni a nagyobb városba, el egészen a hadihajókig. Kezdettől fogva csak bámulok. Nem hiszem el. Nincs ennek vége, ez bennem dorombol, dübörög, csobban, ez sodor, nekicsap saját magamnak, erre alszom el, erre ébredek, ennek ritmusát veszi át a nehezen hamvadó szívizmom, egymásra hangolódunk, egybemosás ez a végtelennel. Az időjósok viharokat mutatnak a telefonomon, de nem hiszek a telefonnak, nézek ki az ablakon, a tenger, ha morcos is kicsit, de tiszta, csak a hirtelen a vízbe belezuhanó sziklák tetejébe ütköznek, akadnak bele az imént támadt felhők. Elégedett lehetek, láthatom, hogy születnek a felhők. Süt ádázul a vízre rá a Nap, szinte szúr, s már bolyhosodik is a part, párák kelnek fel, másznak a házak közt, űzi őket a hullámtörők közé szorított kékség, menni fel, szállni, válni esővé. Egész héten esni fog? Kétségbeesett kérdés, mert nyaralni esőben? Bízni kell, csak bízni! A tenger nem bosszúálló, nem gonosz, nem megátalkodott, nincs benne rosszakarat, a tenger fluidum, erő, istenség, végeláthatatlan energia, moraj és csend, és tudom, hogy nem bánt, ha tisztelettel fordulok felé. Poszeidón, Neptun, mindegy, hogy hívom, de hívom a nagy víz isteneit,

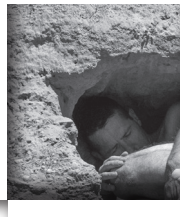

legyenek szívesek, ezen a héten, ha lehet, vegyék figyelembe, hogy itt vagyunk, hogy itt vagyok, hogy az életben talán egyszer, most először itt, és ki tudja, lesz-e még egy… Kegyesek az istenek! Elaludni erre a legjobb. Hullámverés hangjára. Meg tudnám szokni…

Másnap Pisába visznek, ezt se hittem volna soha, hogy én ide eljutok. Nagyon párás az idő, fúj a szél, meleg a szél, ami szokatlan, de mégis jó. Az út gyors, izgalmas, a város maga nem sok, tulajdonképpen csak a Csodák tere az, ami igazán agyonlátogatott. A torony ferde, éppen annyira, ahogy illik neki ferdének lenni. Na, itt aztán tényleg minden erről szól, erről a ferdeségről. A dóm csicsás, isten nincs otthon, a Duomo látványosság csupán. A keresztelő kápolna, azaz a Babtisterio felújítás alatt, kívülről izgalmas a festése, a formák és méretek bólogatásra késztetnek, hogy igen, hát ez azért nem semmi! Maga a torony, azaz a Campanille, oda nem megyek fel, sok a turista. Na de mellette ott van az a pazar, az a temetkezésre épített csodaépület, a Camposanto! Ez a legizgalmasabb nekem. Buonamico Buffalmacco, ez a korai reneszánszbéli freskófestő viszi el a pálmát nálam. A halál diadal. Egy temetkezési épületegyüttes a legizgalmasabb nekem, melynek falán elborzasztó témájú freskók ékeskednek. Heteket tudnék ezek bámulásával tölteni, meg sétálgatni ebben a morbid kőkertben, lassan kisilabizálni a cipőtalpam alá simuló sírfeliratokat. Kifélék fekszenek pár ölnyi mélyen a simára kopott kövek alatt? Kik ezek a jelesek? Tán gazdagok, urak? Vagy csak esendők? Mi ez az egész? Néhai emberek kétségbeesett vágya, beírni magukat a jövőbe? Netán üzenni? Nem mást, csak ennyit, én is voltam egykor? Ezer nevet is elolvastam talán. Egyet se jegyeztem meg. Egy szobor tűnt fel. Fibonacci szobra. Kapucnis alak, ujjai letörve. Elkoptak a számolásban netán? Vagy a háborúk? Azok törték le? Átkozott háborúk! Hát igen. Ezt a helyet 1945-ben lebombázták. Kis híján teljesen megsemmisült. Azóta egészen jól helyreállítva ott látható a falon az Utolsó Ítélet. Egy eleven Sátán táncol, bár lassan már hatszáz évesnél is régebben megfestették, de hát mi az egy bukott angyalnak, mi az a hatszáz év? Körbe a Sátán mellett az emberiség mindenféle képviselője. Pór, úr, király és bíboros, katona és lópatkoló, férfi és nő, pap és kereskedő, lovag és kurva. Netán ők lennének két méterrel alattam? Mindenhol csont, por, por, csont lehet? Én meg kopogok felettük, négylábon, két saját, pluszban két mankó. Sok ezer név, sok ezer álom, élet, sok ezer elmúlás, megszámlálhatatlan vágy és fájdalom, de egyféle hit, hogy van túlvilág. Csak egy név maradt meg onnan, csak egy, az elkopott ujjú Fibonacci. Ott van eltemetve, szobra is van ott. Az aranymetszés titkának matematikai leképezése, így értelmezem gondolatait, számsorát. Nem mellesleg ideális esetű nyúlszaporulat meghatározásához és pénzváltáshoz is használható. Éljen a gyakorlatiasság! Nyúl, tizedes szám és pénzváltás. Kalapom emelem. Csak az ő neve maradt meg. Pap, püspök, bíboros, úrinő pedig szintén volt lábam alatt ezer. Vagy kétezer? Bele lehet ebbe szédülni, lezuhan a vérnyomásom, presszót keresünk.

A szél felborítja a kávémat, a pincér kér elnézést, hoz egy másikat, borravaló nincs, minden patyolattiszta, a kiszolgálás gyors, korrekt, finom. Közben fanyalogva nézem, ahogy az ázsiai turisták támasztják a ferde tornyot. Ez alatt értendő, hogy hosszasan állítják be magukat, hogy a fényképen úgy tűnjön, ha nem támasztanák, akkor a torony eldőlne. Valahogy nekem nincs kedvem ilyen „ikonikus" fotó elkészítéséhez, morgok magamban, azt vélem, a torony enélkül a tevékenység nélkül is áll még egy darabig. Felettébb hülyén érezném magam, ha lenne rólam ilyen kép, ahogy támasztani próbálom. Felmenni nem tudok a magasba, oda a kerengőre, túl magas, nem nekem való az, amúgy se kell kísérteni a sorsot! Pisa eltelít. Sok, sűrű, erős. Az Utolsó Ítélet jár a fejemben. Buffalmacco. A kidőlt kávé és a szél. Este jó Tellaróban tenger, fogva tart az édesség, na meg a kávé, nem is tudom, de itt még este is kávé, ahogy reggel is kávé, tulajdonképpen mindig kávé, de mégis jól alszom. A telefon lépésszámlálójának eredményét meg se mondom, mert ha nyilvánosságra hoznám, még valaki elküldene bányásznak. Igaz, minden lépés fájt, de van érte kárpótlás. Látvány! Íz! Élmény! Na, jó, elárulom, napi tízezer feletti a lépésszám. Napi tízezer felszisszenés, de csak befelé sziszegek, semmi kiengedett érzelem, semmi mások hátráltatása, az most meg nem engedett! Én akartam. A tengert! Azt is megkapom majd, de a következő napra az Uffizibe van belépőnk.

Firenze híres városa. A szelíd Arno. Álmodom. Nem akarom elhinni, hogy itt vagyok. Regionális vonat visz be, egy helyi csavargó, utálkozva germán basztardoknak minősít, ordibál, ránk mutogat. Mit lehet tenni vele, bolond szegény, koszos, büdös, orrából percenként piszkálja a taknyát, elcsócsálja, majd morog, fröcsög, utálkozik, más szó nem esik ki a száján csak ez: bastard, bastard, bastard! Pofáncsapni nem érdemes, csak megerősíti a hülyeségében. Semmi gond. Firenze kárpótol, egy falu hülyéje, embernek meg mindenhol kell lennie. A mocskolódását, a szagát, őt magát a vonatból kiáramló tömeg, az utána lengedező kellemetlen hangulatot az Arno látványa mossa el. Firenze! Aki ide megérkezik, az eleve tudja, képtelenség ezt a várost egy nap alatt felfedezni, ha csak ennyit tudtam rászánni, csak parányi metszetet kapok, kicsi ízlelésére jut lehetőségem. Belekóstolásba. Abból a célból, hogy vissza kelljen jönni ide. Még sokat, meg sokáig itt lenni, s főleg sokszor. Ezt el kell fogadnom. Egy élet is kevés Firenzéhez. Kettő se lenne elég. Három talán a töredéke megismeréséhez. Négy? Abban kiegyeznék. De kinek van négy élete? Ez az egy agyam igen kevés ehhez a városhoz. Igen gyorsan megtelik a vizuális memóriám élményekkel, csak míg a híres galéria felé battyogok. Ami meg az Uffiziben van, az befogadhatatlan mennyiség, így azt játsszuk, hogy megpróbálunk olyasmiket keresni, formát, témát, tévedést, amik nem tökéletesek, amin el lehet csipkelődni. Kiszúrjuk magunknak az Angyali üdvözlet témát, ilyen kép van néhány itt, emiatt aztán az angyalok szárnyának tollazatát vizsgáljuk behatóan. Jókat lehet derülni így, ahogy azon is, milyen bambák, hízottak, ormótlanok, kis bumfordik olykor a frissen

született Jézuskák! Valahogy mintha gyereket nem volt türelmük elég jól megfesteni a mestereknek. Lehet, a rakoncátlan kölykök nem ültek elég türelmesen, ha meg mozgolódik a modell, akkor vessen magára, ha a képen pufi lesz, aránytalan, vénember arcú, kicsit nyomi, bárgyú vagy éppen lángosképű. Jó kis meccs ez a trecento, quattrocento és a cinquecento néhai festőmestereivel! Kinek a legszebb a Jézuskája? Hogy ez akár szentségtörés lenne? Nem sújtott agyon villám. Ahogy a Botticelli Vénusz születésétől se szeppentem meg, ezt igen jól megoldottam, egyszerűen nem hittem el, hogy élőben látom. Akadály megoldva! Így kell ezt csinálni! A római szobortár viszont egészen más tészta, az másképpen bánik el velem, úgy és annyira képes lenyűgözni, hogy nem veszem észre a körülöttem hömpölygő tömeget, kicsit elveszek, lemaradok a csapatomtól. Szándékosan nem fényképezek, nem, és nem, nem akarom a szemem becsapni azzal, hogy majd otthon visszanézem, mert minek? Most van a most, most kell látni, amit látni, befogadni engedett a sors. A fejemre gyorsan kitehettem a táblát: megtelt! Az ember inni, pisilni, pihenni akar, agyonnyomja a sok szép. A múzeum tetőteraszán remek kis presszó van. Két tízpontos afroamerikai pincér terelgeti a tömeget. (Elmagyarázom ezt a tízpontos dolgot. Évek óta rossz szokásom, bár akár a tiszteletem jelének is mondható, hogy magamban pontozom – néha a családtagokkal együtt, magunk közt megosztva a dolgot szoktuk ezt – a velem szembejövő afroamerikai embereket. Férfit, nőt, gyereket egyaránt. Aki tízpontos, az magas, ébenszínű, fényes, csodálatos szép. Elgondolkodtam azon, ha ők pontoznának engem, én legfeljebb egy átlagos ötös lennék, olyan kőművesbarnára sült, amely alatt látszik a piros, jobban mondva a fehér bőr.) Szóval kiváló a tetőteraszon a kis presszó, nem is túl drága, Kassán vagy Pozsonyban is vannak ilyen árak. Az aperol spricc jéghideg, a kávé igazi felüdülés, a látvány pedig? Megfizethetetlen és észbontó. Csak úgy ülsz az Uffizi tetőteraszán, kávé, finomságok előtted, de balra a dóm, azon ott ékeskedik Filippo Brunelleschi tojáshéj kupolája, jobbra az Öreg Palota, azaz a Palazzo Vecchio, sorban a kanyargó kis utcák, színek, fények, de én már csak legyintek. Nem tartom valósnak a helyzetem, állapotom. Úgy megyek el Marcus Aurelius szobra mellett, hogy akár megsimogathatnám a szakállát. Na, mondom, ha felséged eljött anno a Granum, azaz a Garam mellé, hát most én is tiszteletemet tettem, én, a germán, szláv, magyar európai kései keverék obsitos katonája a birodalomnak, ki lakik most Barbarikumban, éli kis obsitból a napi életét, de egyszer tíz évben kirúg a hámból s akkor is idejön, Itáliába, a birodalomba, hol polgárjogot nyerni nem apróság ám! Ave imperator! Te morituri salutant! Az a sok márvány, az mind innen hasadt ki Carrarából. A szelíd Arno mellett kifutunk a tengerhez, Marina di Pisa üdülővároskába, ahol kavics hátán kavics a tengerpart, szikrázó hófehér kavics, a tenger csapkodásától lekerekített formájú carrarai márványkavics. Vakít! Három darabot hazahozok, csak elcipeli majd a gép, mindháromnak van célja, hogy hová kerül. Egy darab marad otthon, a kavicsgyűjteményben, egy velem utazik majd

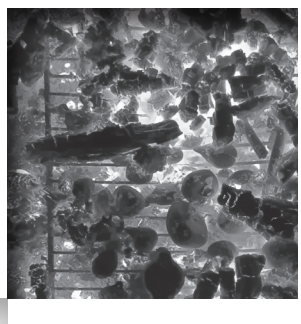

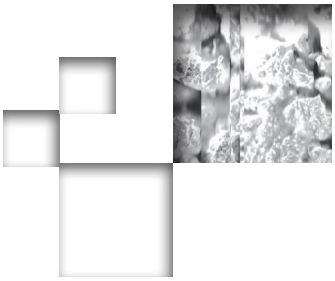

Prágába, Löw rabbi sírjára szánom, egy másik, szintén tengerparti darab mellé, azt tavaly vittem oda. A harmadik helyben kerül majd egy emléktáblához. Orvosok, 1944-ben tarkónlőtt orvosok emléktáblájához. Marina di Pisa. Közben ők járnak a fejemben. Kávét kell innom. Aztán még egyet, de azt már Marinella di Sarzana strandján, vihar előtt. Sziklák, meredélyek, homok, lisztszerű, már majdnem sáros és megint sziklák, meredélyek, homok, szürke és sárgás, néhol vízerek futnak ki a partból; az édesvíz vágya, beleborulni a sóba. Szezon előtti nagytakarításban a büfés, kávét azért ad, kávét, azt mindenhol lehet kapni, itt nincs élet enélkül, ők maguk szabályozták ezt így, tehát nyitva állnak a kérésre, bárhol, bármikor, kivéve a szieszta. Délután kettő után csak bolond kóválygó turistát látni, rendes étterem nincs nyitva. Szokások. Lehet alkalmazkodni. Látva a klímaváltozást, lassan be kéne vezetni itt is. Olyan gyorsan futnak a napok, egybemosódnak a dolgok, felidézni se lehet percre pontosan. Talán nem is kell!

Mindig van ilyen. Hajóút. Nincs olyan város, hogy vízre ne szállnék. Krakkó, Prága, Pozsony, Bécs, mindegy, kell a rálátás a vízről. Lericiben ki nem próbálni ilyet, istenkísértés lenne, ha ezt kihagynám, Dante poklának legmélyebb bugyraiban kéne tartózkodnom az idők végezetéig. Hajók, kikötő. Yacht sok száz, kis vitorlás, motorcsónak, halászbárka, kompok. Mint ez is, amin utazunk. Menetrendszerinti járat, Lericiből a Cinque Terre turisztikai desztinációba vinne, de éppen piros a jelzés. Hát jó, nem szeretem a kiemelten kínált dolgokat, de ez valóban kihagyhatatlan. Ha piros, akkor legalább Ponte Veneréig. Lerici vára alatt Dante mosolygós márványszobra, kezében mutatja a Divina Commedia könyvet. Halálának 700. évfordulóján avatott szobor. Eleven. Leginkább egy genovai kereskedőre hasonlító alak, korhű ruha, szép kivitelezés, ötletes kis alak. A vár árnyéka a szobor lábáig nem ér el, már a mólóknál kifullad, a nap túl gyorsan emelkedik, lehet, télen el tud kapaszkodni egészen Alighieri fehér márvány alteregójáig. Lerici vára morcos, mondanák, akár fantasy film forgatására is elég jó hely. Magas, régi, mord, zord, harcias, ódon, és szépen lassan marja ki alóla a tenger a sziklát, ahogy az a nagy könyvben meg van írva. A komp gyors, a hullámok tarajosak, alattomosan dobál a hajó, a kapitány el is mondja még egyszer, nem tudunk kikötni, csak Porte Venerében; aki teheti, az halassza el az utat Monta Rosso faluba másnapra, addig talán a viharjelzés változik. Elhalasztom, folytatás később Monte Rossóról. Most Ponte Veneréig libegjünk, fél óra, de alaposan megringat a komp, még ha rövid kirándulás is lesz, de ennyit mindenképpen megér, a kis, ezer évnél régebbi Szent Péter-templom, aztán a vadromantikus Byron-barlang, a kibetonozott terekről a kiváló kilátás Cinque Terre felé. A nyugati öbölből nézve is szép, az a tenger, az a tenger, hát az a Ligur-tenger. Maga Porte Venere parányi, az egész egy sikátornyi belváros, azaz belfalu, tele kínai hűtőmágnessel, fűszerkeverékek súlyos illatával, egy különleges pesto ízével, a helyi sütemény omlósságával. A tenger éhessé tesz, de egyben gondoskodik is arról, hogy jót ehess. Némi bolyongás, árlistákat nem nézünk, kit

érdekel, és erre máris itt van egy kis tér, Piazza Paolo Centinaro. Szabad fordításban ezt én úgy értelmezem önkényesen, hogy itt Pál barátomról, ki százados, elneveztek egy teret. Ezt lefotózom, majd el is küldöm utazásom után neki, hiába, na, ha valakiről már életében közkutas teret neveznek el Porte Venerében, az azért mégis valami! A téren egy kiváló vendéglátóhely, igazi ristorante. A pincér tipikus olasz, ha van ilyen. Kicsit idegenkedve fogad, kedve ingatag, mint a komp fedélzete, mert a szomszéd asztalnál délután egykor egy turista párocska hamburgert rendelt, és ami a rettenetes és fővesztéssel büntetendő vétek itt Itáliában, cappuccinót, igen cappuccinót, délután fél egykor! Szinte hallom, ahogy magában azt kérdezi a kefebajsza alatt morgó pincér – aki feltételezhetően a tulaj is egy személyben –, hát minek evett ez, ha hashajtónak cappuccinót iszik rá, de megérdemli, aki Ponte Venerében hamburgert rendel, az megérdemli, legyen neki hasmenése, bassza meg! Így érkezik hozzánk, ahol aztán kellemesen csalódik. A ház borát rendeljük, jó választás, meg vizet kérünk, és hosszasan, zajosan, hadonászva tárgyaljuk meg, mi legyen az ebéd. Természetesen a tenger áldásait választjuk, halat, polipot, kalamájót, meg tésztákat, ha már egyszer Itália! Az arca felderül, a pincér vidám lesz, de ettől még persze várni kell a kajára. A séf nem más, mint a mamma, azaz a ház asszonya, a feleség. Aki ki is bújik egy ilyen hallakoma-rendelés hírére a konyhából – mint valami mesebeli óriáspolip egy kalózhajó roncsának a tatjából, a kapitányi kabinból –, persze, úgy tesz, mintha segítene leszedni az urának, a pincérnek, de igazából ránk kíváncsi, kik lehetnek azok, akik két haltálat rendeltek, ráadásul polippal és kalamájóval? Mi vagyunk. Nem ettem még soha ilyen finomat! A sós levegő teszi, a tenger teszi, a frissesség teszi? Az élni akarás teszi? Mindegy, mi teszi! Zseniális ebédet alkot a mamma, minden kitűnő, az édesség helyi specialitás, aztán jön és óvatosan kérdez, kávét innánk-e? Persze! Ristrettót! Megkönnyebülve megy, kissé hajlott háttal egyensúlyozza a tálcát, letakarít, számlát hoz, udvarias, finom, az egész helyzettől kicsit jobb a kedve, mégse hülye hamburgerfaló minden turista, és nem kér cappuccinót ebéd után! Míg ebédelünk, a kis tér, Piazza Paolo Centinaro közkútjánál nagy a forgalom. Egy a szomszéd házból kilépő férfi a világ legtermészetesebb módján a kút alsó kifolyójánál mossa meg a porszívózsákot, amit az imént használt, valaki kutyát jön itatni, a nagy oroszlánfejes kútból palackban is visznek vizet szomjas turisták. Csodás mikroklímát képes teremteni egy ilyen kút! Kint tűz a nap, a kis téren a hordókban lakó leanderek és jázminok illatában el lehet botlani, a házak kövei jólesően engedik ki magukból a nyirkosságot. Még egy kis séta, pisztáciás fagylalt, meseíz, aztán irány vissza Lericibe, reménykedve a másnapi jobb időben, amikor majd el lehet indulni Monte Rosso kikötőbe. A tenger másnap sem nyugodtabb, de a piros jelzés ellenére elindulnak a hajók. Német, angol és ázsiai turisták foglalják el a komp emeleti részét, kicsit morgok, én is ott szerettem volna lenni, aztán már egyáltalán nem bánom, hogy a fedélzeten kaptam helyet. A hullámok Ponte Venere után,

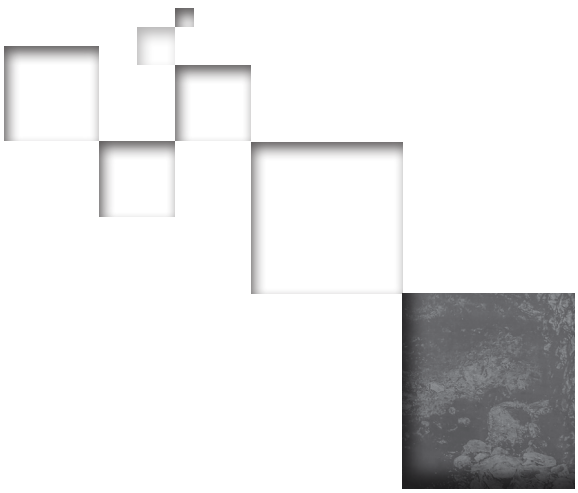

nyugatra megtáltosodva dobálják az amúgy majdnem negyven méter hosszú hajót, emelkedés, süllyedés, a horizont hol eltűnik, hol hatalmas hullám képében jelenik meg, legkevesebb négyméteresek a dobálások, a felső szinten a német, angol, ázsiai turisták gyomra hamar feladja a dolgot, a sirályok megjelennek, remélve valami ehetőt. Sápadt, elszürkült arcú fiatal fiú próbál küzdeni a gyomrával, a hajóorrból mindenki bevonult, még nevetnek, de tíz perc múlva már csak szürkülnek. Kutya bajom sincs, élvezem a víz dobálását, mintha örök időktől ebben éltem volna. Nem fényképezek, aki megpróbálja, rosszul jár, a telefonok a tengerben vagy a vizes fedélzeten végzik, ez nem a megörökítés ideje. Monte Rosso kikötőjében egy csomó nagyon dülöngélő utas lép ki, szinte azonnal a vasúti pályaudvarra mennek, hogy a visszafelé utat már a kényelmes – és főleg nem hullámzó – helyközi vasúton tegyék meg, még egyszer nem vállalva az elemekkel való csatát. Visszafelé is hajóval, természetesen! Monte Rosso. Desztináció. Minden is van, ami ilyen helyen szokott lenni. Két templom közt teraszos bár, kávét kell inni, meg valami olyat, ami helyreteszi a gyomor ingatagságát, limoncello vagy valami tömény más ital kell ilyenkor. Város, sikátorok, terek, a turisztikai desztinációrészre nyíló kertben házi termesztésben paradicsom, bő három-négyárnyi, ennyi egyenes terület egy városban már hatalmas térnek számít, és itt paradicsom nő, nincs beépítve. Micsoda véletlen, micsoda kitartás! Monte Rossóban vagyok. Ezt meg kell jegyezni! A strand, mint minden olasz strand. Szép, bájos, felszerelt, zsúfolt, még egy kis képzelőerő, és máris locsolom a mellnagyobbított hölgyekre a napolajat egy permetezővel, ó, istenem, egy ifjúkoromban megírt történet megvalósulása ez, ott az lett volna az álomállásom, hogy napolajat permetezek a strandon! Tessék! Itt van az álom. Csak már nincs hozzá szabad kezem, billegek a homokban, francia mankókkal ilyen terepen járni szerintem edzésprogramnak beillik. Arcok. Ezer és ezer arc. Napfény, csillogás, víz, sülthalszag. Pukkanás. Megint viharjelzés, az idő elszaladt, alig van harminc perc visszaérni a kikötőbe. Visszafelé még vadabb a tenger, mintha marasztalni akarna, végleg magával ragadni. A hajó félig üres, a gyomortartalmakat a hajósok már eltakarították. Monte Rosso. Hát nem adta meg magát, annyi titkot hagyott, hogy titokban fogadkoznom kell, ide még visszajövök. Ide! Még! Legalább egyszer! Kérem! Hazafelé az EB nyitónapján utazunk. Itália a képernyők előtt. Nyár. Liguria. Mit tudom én, ki nyerte az EB-t! Dante nem játszott, se Shelley, se Byron. Egykapuzok az idővel. Mindig ő nyer. Mindig én felejtek gyorsabban. Annyi mindenre nem is emlékszem már. Mindenre.

PÉZMAN ANDREA: KILENGÉSEK

GRZEGORZ MUSIAŁ

ÉN, TAMARA

(REGÉNYRÉSZLET)

JUSZUPOV BÁLJA

– *Ej, jamscsik, ganyi-ka k Jaru!* – harsogtuk kórusban, Maurycy bácsi szép baritonja szólt a leghangosabban. A Mojka rakpartján siklott a szánunk Juszupovék palotája felé, idegesen gágogtak a libák az üléshez erősített kosárban, mi négyen pedig, bár aznap nem fagyott, prémes takarókba burkolózva vitettük magunkat a talpas hintóval, amelyet Montanából hozott a bácsikánk. Nincs messze a Mohovajától a Juszupov-palota, de gyalogolni persze elképzelhetetlen lett volna, a fiákerről nem is beszélve.

A palotához vezető úton, a kert felőli oldalon lampionok himbálóztak a fákon, színpompás vízlegyezőket lövelltek a szökőkutak. A palota folyó felőli homlokzata előtt kocsik álltak, minket az épület mögé irányítottak a köztük cikázó szolgák. Elhajtottunk a kerítés aranyozott léceinek végtelenbe nyúló ívei mellett, végül bejutottunk a gyönyörű kapu alá – ugyanolyan volt, drága Paulito, mint amelyik most Cuernavacában zárja le a kert felőli oldalt abban a házadban, amelyik a kettes számú kedvencem: a Xochicalco utcában. Colombinák, párducok kószáltak, ló-, majom- és papagájfejek tűntek föl a hintók és limuzinok között, annak pedig külön örültünk Adrienne-nel, hogy több férfi nőnek öltözött és fordítva – jó néhány hölgy parádézott cilinderben és szmokingban. Ez volt a téli szezont lezáró, nagyböjtöt megelőző *grand bal*, mielőtt fél évre átköltözik az egész társaság a francia Riviérára. Kis ideig a kapuban ácsorogtunk a sorunkra várva. Kész lovasszán-, Hispano-Suiza-, Daimler- és Packard-bemutató, bár a mi amerikai szánunk kitűnt a tömegből a mahagónifülke mértéktartó eleganciájával és kocsisunk egyenruhájával, aki inkább ascoti zsokénak látszott. Kiszálltunk a szánból, nehogy kimaradjunk az emberi hiúság e kavalkádjából, amely a legnagyobb volt Oroszországban. Néhány hölgy szerencsétlen módon rokokó dámának öltözött, gigantikus frizurájuk viszont nem fért el a hintóban, kénytelenek voltak egész úton kidugni a fejüket az ablakon. Megfázás borítékolva. Egy fiatalember viaszosvászonnal letakart asztalnak öltözött, rácsavarozott palackokkal és korsókkal, de kerek helyett szögletes formát választott, és minduntalan beleütközött valakibe, ezzel rengeteg kavarodást okozva. Kis idő múlva énekelve, bohóckodva táncolt körbe minket egy csapat szalagos fánknak öltözött kamasz, és libabőrös lettem arra a gondolatra, hogy mindjárt be kell vonulnom ebbe a társaságba három madzagon vezetett, gágogó szárnyassal. Szerencsére elment mellettem egy Névából kihalászott vízihullának öltözött lány, aki még tragikusabb látványt nyújtott, mint én. Végül egy ismerős automobil tört elő nagy lármával a fogatok és kocsik forgatagából. A lovak rúgkapálták, mások megkövülten álltak, hangzavar támadt, de a legharsányabban Vlaszova hangja zengett:

– Tökkelütött ez, nem sofőr, egyenesen agyalágyult! Bocsássanak meg, kérem, rettentően sajnálom… – Kipattant az automobilból a rókaprémjében meg a kalapjában, amelynek szana-

szét álló tollai kis híján kiszúrták az emberek szemét. Nem volt jelmezben, ha nem számítjuk a csuklóját meg az ujjait borító drágaköveket, illetve a bundája alól kilátszó, dekoltázstól térdig érő gyöngysorokat.

– Nem esett baja senkinek?... – Körülnézett, várta, hogy ért-e valakit baleset. Miután nem hallott semmit, megint rárivallt a falfehér sofőrre: – Dmitrij! Vedd át az uraságoktól az okozott károk jegyzékét. Kérem, nézzenek át, becsüljenek fel mindent, és hagyják itt a névjegykártyájukat. Kifizetjük a kártérítést, biztosítom önöket, az utolsó ko-pej-ká-ig! – szavalta egy láthatatlan személyt fenyegetve az ujjával, és már a helyzetet uralva masírozott be a palotába, az inkább jót derülő, mint feldühödött vendégek sorfala között.

Mint egy torok, magába szippantott minket a palota előcsarnoka. Mi tagadás, láttunk már egyetmást az életben, de itt, a hatalmas rozettás mennyezet alatt olyan látványosság fogadott minket, amely a világ más tájain ismeretlen. A belépők levetették és lazán félredobták a bundáikat, azok pedig a levegőben kavarogtak, majd a ruhatár körül sürgölődő pikolófiúk ölelésében kötöttek ki. Az egyik, a legkisebb pikoló hanyatt is esett, úgy agyonnyomta a coboly-, karakül-, nyuszt- és csincsillahalom, de a vendégek nevetése és tapsa közepette rögtön felsegítették a pikolótársak. Némán lépkedtünk Adrianával, elszédített minket a pompa és az a nemtörődömség, amellyel a fényűzést kezelték. Nem, nincs ilyen sehol máshol a világon, Pablito! Csakis Oroszországban – roppant tömege, ősi történelme, keresztény és egyszerre ázsiai lelke miatt, amely félig tisztában van azzal, mi a jámborság és a mértékletesség, a másik felének viszont esze ágában sincs visszafogni magát. És e föld beláthatatlan gazdagsága miatt, amit nem aknáz ki senki, mert elég arany, briliáns, hermelin, tigris, hiúz van a felszínen. Tudod, hogy a régmúlt századokban úgy járták Európát a cári követek, hogy többtucatnyi kocsi ment a nyomukban, roskadásig megrakva a legdrágább szibériai prémekkel és ékszerekkel, amit baksisnak szántak? Sehol sincs ehhez fogható, akár a gazdagság gőgjét, akár annak brutális semmibevételét nézzük, és ez a mai napig csábítja a nagyvilági sznobokat, a zavarosban halászókat, az ügyeskedőket, de bánattal terheli minden lengyel lelkét, aki hozzám hasonlóan nem hagyja megtéveszteni magát, mert hosszú évekig élt Oroszországban.

Két kocsikísérő kisinas hozta utánunk a kosarat az eszeveszetten gágogó libákkal, de szerencsére nem keltettek feltűnést ebben a kavarodásban. Mellettünk egy török basás klepetusba öltözött, joviálisan mosolygó úr ment, szikrázó ametiszttel díszített turbánja nagyobb volt, mint ő maga, karon fogva vezetett egy hölgyet, nem sokkal kisebb méretekkel, ami nem akadályozta meg abban, hogy arab táncosnőhöz illő tüllt öltsön az idomaira. Alig tudta a férfinak nyújtani a karját, úgy lehúzta a többfontnyi színarany karkötő, párnás ujjain pedig úgy ragyogtak a gyémántok, mint a párducok szeme.

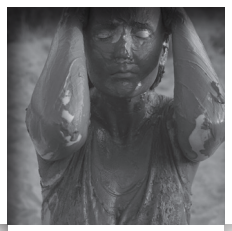

– Elkápráztat, madame… – bájolgott a basa.

– Akkor nézzen, kérem, másfelé.

A basa engedelmesen az áthaladó hölgyekre emelte a pillantását, akiknek dekoltázsán bross-, gyöngy- és drágakő-kollekció szikrázott.

– Oroszország minden briliánsa itt adott ma találkozót egymásnak… – mondta.

– Több ma itt a briliáns, mint a csillag az égen – felelte a nő elábrándozva.

Összenéztünk Adrianával. Ó, mennyire gyűlöltük most magunkat! Kit érdekel itt, milyen művészi árnyékot rajzoltam a szemem alá? Vagy milyen az ő sértődött tudósnő-arca? Jobban meg voltam rémülve, mint a hátam mögött éktelenül rikácsoló libák, és ájulás környékezett arra a gondolatra, hogy a világnak e kincsekkel teleaggatott urai előtt kell végigmasíroznom csizmában, mint egy falusi leány, miközben madzagon vezetem a maguk alá rottyantó szárnyasokat. Hasonló gondolatok gyötörhették Adrianát is, mert úgy nézett ki, mint aki mindjárt elhányja magát. Míg vártuk Stifteréket, akiktől elsodródtunk a tömegben, megálltunk egy széles márványlépcső aljánál, amely derékszögben tört meg az első emelet magasságában. A fejünk fölött, a többemeletnyi csilláron több száz villanygyertya égett, odahallatszott a zene a bálteremből. Mellettünk folyóként áradt megállíthatatlanul szinte minden, amit a zsigereiben őrzött Szentpétervár: arany, arany, arany, gyöngyök, briliánsok ragyogtak a testek minden szabad négyzetcentiméterén, a füleken függve, a frizurák piramisába tűzve, férfiak nyakkendőtűin és rendjelein, nők diadémjain és nyakékein, tollain és karperecein. Ez a kristálytükrökben visszaverődő kincseskamra vad, rózsaszínben játszó tűzben lángolt a fekete égbolt előtt, a szélesre tárt bejárati ajtón túl, ahol folyamatosan özönlött befelé a pompa árja.

Ó, Pablo! Ahogy mindezt elmesélem, úgy érzem, mintha egy másik ember lett volna ott, én pedig csak egy idegen élettörténetét mondanám fel. Lehetséges, hogy az a világ, az Orosz Kolosszus, nem a rodoszi, amelyet évszázadokig építettek aranyból, gyémántból, a szomszédok kifosztásából, nemzedékek sanyargatásából, de amely Oroszország legkiválóbb elméiből, nagy tehetségeiből, a mesés vagyonokból és a legvadabb eszmékből is épült, hogy ez a mérhetetlen hatalom, amely a Balti-tengertől a Jeges-tengerig és a Szolovki-szigetektől a Krímig, Szamarkandig, az Amurig… hogy ez mind… egyszer csak összeomlott? Nincs többé. Nincs az a lány sem a libákkal, nincs Adriana, nincs a nagybátyánk, nincs Stefa néni, nincs az a vaskos dáma a salaváriban, a rengeteg ékszer, a termek falain kiállított műtárgyak… mindez szétfolyt, mint a meleg vízben feloldott akvarellfesték.

A tükör előtt álltam, tükröződött benne egy másik én, egy másik tükörben mögöttem, abban megint én magammal együtt, aki mögötte állt, és tovább, tovább, tükröződtem a végtelenségig, valamiféle kozmikus pí számba veszve, amelynek a végső értékéig futottam egyre kisebb és

kisebb méretben, végül akkora voltam, mint egy mákszem, és több tízezernyi, milliónyi képmásban tükröződtem… Szédülés fogott el, lehunytam a szemem. Nem, nem voltam még kész a végtelenségre. Még tizenhat sem voltam, pár héttel azelőtt kezdtem menstruálni, és annyira szerettem volna aznap szerelembe esni!

Kinyitottam a szemem: Stefa néni állt előttem, mellette a bácsikám és Adriana. Olyan nagy szükségem volt rájuk ebben a pillanatban! A nénikém karon fogott, és szó nélkül elindultunk fölfelé a lépcsőn, aztán amikor már odafönt álltunk, intett a pikolófúknak, ők pedig lehajtották a kosár fedelét. A három átokfajzat rikácsolva röppent ki a padlóra. Szerencsére Anfisza mindegyiknek szalagot kötött a nyakára, csak erősen kellett tartani a markomban, nehogy annyifelé szaladjanak, ahányan vannak. „Őméltósága Kszenyija nagyhercegnő! Őméltósága Alekszandr Mihajlovics nagyherceg! Feliksz Juszupov herceg tábornok és Irina Juszupova hercegnő!" – harsogta a szertartásmester a bálterem ajtajában, amikor pedig én következtem a sorban, így jelentett be:

– Maurycy és Stefania Stifter az unokahúgaikkal… *demoiselles Adrienne et Marie Górska!*

Marie! Megölöm a nagynénémet! Ő küldte be a kártyákat a nevünkkel!

Adriana a nagybácsiék mögött lépett be bátor tekintettel, pukedlizve, én fél lépéssel mögötte, dühtől vörös arccal, magam után vonszolva a lelkesen gágogó szárnyasokat. Az oszlopok és a balkonokra vezető *porte-fenêtre*-ek között gyülekező vendégek mulatva, de együttérzés nélkül figyelték a vergődésemet. Azt mondta a tekintetük: „Mintha valami iskolai mulatságra jött volna, úgy kell neki". Egy-egy bravó hangzott fel elszórtan, de elhallgattak, amikor a libák híg guanót eresztettek a padlóra.

– Nana… első osztályú *entrée*… – horkant fel Maurycy. – Az újságok majd leszedik rólunk a keresztvizet.

– Ne törődj vele! – mondta Stefa, látva, hogy mindjárt sírva fakadok. – Látott ennél különbet is Szentpétervár. Ma jár a szájuk, holnapra elfelejtik.

Két vékony, fiatalnak látszó férfi közeledett hozzánk, frakkot viseltek: az egyik vállas és magas, a másik alacsonyabb, véznább. Maurycy bácsi és Stefa néni arca felderült, amikor meglátták őket. Stefa a magas felé nyújtotta a kezét, az megcsókolta, Maurycy bácsi pedig kitárta a karját.

– Feliksz, *mon cher Prince!* – üdvözölte, mindketten levették a cilinderüket, és férfiasan megölelték egymást. Ez azt jelentette, hogy laza ölelésben, finoman megveregették egymás vállát, három csókot imitáltak kétfelől a levegőbe, anélkül, hogy összeért volna az arcuk. Eközben az alacsonyabb férfi a cilindert a fején tartva váltott csókot Stefával, üdvözlő szavakat suttogva, ezeket nem hallottam. Észrevettem, hogy a magasabb férfi arcán pirosító van, mint egy nőnek, a jobb füléből hosszúkás briliáns fülbevaló lóg. A kisebbiknek volt egy aranykeretes monoklija, amely láncon fityegett a szmoking hajtókájáról. Furák ezek az urak… Urak? Ó, hiszen ez Irina hercegnő és a férje, Feliksz! De kikre utal a jelmezük? Irina egy cilinderes dzsigolót juttatott eszembe, akit

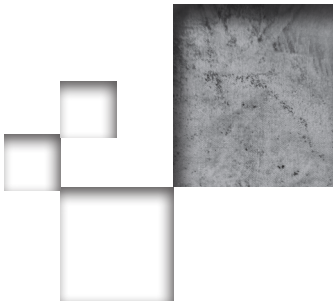

Lausanne-ban láttam, amikor egyik éjjel kiszöktünk a Blumenthal nővérekkel együtt egy táncos klubba. Botrány lett belőle, majdnem kirúgtak az iskolából, de elcsitult az ügy, amikor Maurycy küldött a főnökasszonynak egy csekket az iskolai teniszpályák felújítására. Juszupov herceg… *mon Dieu*… pirosító az arcán… a szája is ki van rúzsozva egy kicsit, sőt, mint kisvártatva észrevettem, a szemöldöke is ki van húzva krétával… Beteges volt, mégis tiszta, mert illett fáradt, kifinomult bájához. Ettől kétértelmű melegséget kaptak az arisztokrata szép, férfias vonásai, sasorra és mandulavágású szeme, és egy huri csábos, keleti romlottsága sugárzott belőle. Tudtam, hogy ha erre az – elragadó és zavarba ejtő – arcra nézek, akkor jó néhány férfiportré van előttem, amelyeket egyszer majd megfestek.

Ránk szegezték vidám, szívélyes pillantásukat. Udvari pukedlit mutattam be, két kezemmel széttártam csúf szoknyámat, és leszegtem parasztkendővel bekötött fejemet. Közben kénytelen voltam elengedni a szalagokat, ezért elszabadult a három ördögfajzat, és rögtön elindultak előre, összepiszkolva a padlót.

– Engedjék meg… – folytatta a nénikém a bemutatást, mintha mi sem történt volna – …ő az unokahúgom, Adrienne, akit ismernek, ő pedig a nővére, Maria… vagyis, pardon, Tamara. Svájcból jött haza az iskolai szünetre.

– Tamara? Ez tetszik. – A herceg elmosolyodott. – Úgy rémlik, *Marie* néven jelentették be.

A libákra mutatva intett a parancsra váró pikolócsapatnak, azok pedig a jószágok után vetették magukat.

– Csodásan nézel ki ebben a jelmezben… – Irina átölelte a vállamat, és kétfelől arcon csókolt. Ettől a gesztustól lecsúszott a kendő a fejemről, a hercegnő pedig teljesen lehúzta a vállamra, és megsimogatta a hajamat.

– Micsoda haj! – Ujjai hegyével cirógatta, érzékelte selymességét és súlyát. – Kár kendő alatt tartani. Ne kösd be újra.

Megint megcsókolt, és éreztem, hogy ez az angyali szépség, amely Botticelli vásznairól lépett le hozzám, életem szerelme lesz. Ettől kezdve minden nő, akit kedvem támad megfesteni, az ő barátságos, de átható és figyelmes, meleg, ugyanakkor lenéző és rémisztő tekintetét fogja viselni. Mennyire illettek egymáshoz! Úgy néztek ki, mint két szobrocska, X isten és Y istennő, bár az elnevezés ugyanilyen találó lenne fordítva, mert ugyanaz az intelligencia, szenvedély és titok testesült meg bennük két alakban. A Bajkál-tó jutott eszembe róluk, amit egyszer láttam életemen, amikor a nagybátyánk elvitt minket Mandzsúriába, ahol a bankjuk harbini fiókja volt. Sosem felejtem el a sötétkék víztükör komor végtelenségét a fakó és néptelen hegyek ölelésében. Kegyetlenség és elmélyülés; a Föld legrégebbi emlékezetébe vesző, mélységes rejtély érződött víz felszíne alatt.

Mellettünk termett egy apró pikolófiú, és átnyújtotta a szalagokat, másik végükön az ide-oda totyogó libákkal.

– Vidd ki ezeket a jószágokat… – rendelkezett Juszupov –, fazékba velük, fazékba… – sürgette a szolgákat, míg végre eltűnt az életemből a három pokolfajzat. Tust húzott a zenekar, aztán felhangzottak a polonéz méltóságteljes hangjai. A herceg a feleségéhez fordult:

– Kedvesem, az első táncot…

Cilinderét a pikolófiú kezébe nyomta, meghajolt Stifterék felé, aztán karon fogta Irinát, és bevonultak a terem közepére. Felsorakoztak mögöttük a párok, csatlakoztak a nagybácsiék is. Magunkra maradtunk Adrianával, és megkönnyebbülve ültünk le a kanapéra, a személyzettől kapott pezsgőt ízlelgetve. Nem mondtam még, de sem a szárnyasokkal folytatott minden küzdelmem, sem a figyelem, amit a felséges hercegéknek kellett szentelnem, nem gátolta a megfigyelőképességemet abban, hogy gazdag zsákmányt gyűjtsön a teremben. A hatalmas helyiség – amely egy sportpályával vetekedett, a magassága kétemeletnyi volt, galériával – átlóvonalán jó ideje magára vonta a figyelmemet egy oroszul és franciául csicsergő hölgykoszorú, amely egy magas, feltűnően jó kiállású fiatalember körül sorakozott fel. Mellette állt a társa – valamivel idősebb, egzotikus külsejű férfi, de ő is nagyon vonzó, már csak azért is, mert félmeztelen volt, ugyanis kínai atlétát alakított. A fiatalember haja hullámos volt, sötétebb és világosabb árnyalatú tincsekkel, amelyet időnként vagány, de kétértelmű, egy kurtizán kacérkodását idéző mozdulattal söpört ki a szeméből. Kétértelmű volt a viselkedése is: végtagjainak minden mozdulata, ahogy a fejét félrehajtotta, a csípőjét elfordította, ahogy elfojtotta a nevetését, és ahogy bőségesen osztogatta a lapos pillantásokat – mindez azt üzente, hogy tud és akar is tetszeni.

Tudod már, kiről beszélek, Pablito. Elérkezik az a súlyos pillanat, amikor nekem, a hűvös, távolságtartóan fogalmazó analitikusnak beszélnem kell – a szerelemről? Belevetnem magam azokba a… cselédlányoknak való románcokba? Hogyan beszéljek olyan közönséges dologról, mint a halálos szerelem? A szerelem első látásra? Ráadásul olyasvalaki iránt, aki egy csapásra a legfontosabb ember lett rövid életemben, olyannyira, hogy a parancsára a vonat alá vetettem volna magam – mint Anna Karenyina, vagy gyufával mérgeztem volna meg magam, mint a kis füzetes regények hősnői, amiket Anfisza olvasott a konyhában. Ó, te vad és édes első szerelem, amely párducként törleszkedsz a szívünkhöz vastag bundáddal! Nem tudtam, hogy éles karmaid is vannak, amelyek sebet ütnek rajtam, és soha, soha többé nem szűnik meg ez a fájdalom. Ó, a szenvedés, amit viszonzásul okoznom kell neki, tönkretéve az életét, bár ő is tönkretette az enyémet, de soha, soha nem adtuk ezt egymás tudtára, moso-

lyogva lépdeltünk tovább napjaink termeiben, meghajlással üdvözölve napjaink szép embereit, és zokszó nélkül arattuk le a keserű termést.

– Ez Tadeusz Łempicki, varsói ügyvéd – suttogta Adrienne, miután észrevette, kit nézek.

A fiatalember megérezte a pillantásomat, találkozott a tekintetünk. Még felém is fordult, és könnyedén biccentett… Nem, ezt nem vártam, de viszonoztam az üdvözlést, nem tudtam levenni róla a szemem. Ez nem kerülte el a húgom figyelmét.

– Csak meg ne bánd… – sóhajtotta.

– Mit?

– Ó… hülyének nézel? Hiszen látom.

– Mégis mit…? – nyögtem ki, mert kiszáradt a torkom, és éreztem, hogy mint egy hullám, forróság indul el a lábamból, és elönti a gyomromat, a szívemet, a torkomat.

– Szerelmes vagy! – mondta Adrienne.

Ez volt életem második döntő pillanata. Az emberi sors gigantikus, jól megolajozott váltója, és benne egy aprócska, „Tamara" nevű csavar elfordult Isten kezének erejétől, és életem lokomotívja egy csapásra más vágányon robogott tovább. Már nem lehet visszafordítani, ettől kezdve úgy száguldok előre, magam mögött hagyva embereket, peronokat, városokat, és magamban hordva annak az arcnak a képét, míg végül valahol a kéklő messzeségben talán újra összetalálkozik a tekintetünk, akkor már örök időkre… Tudom, Pablito, ez egyre baljósabban hangzik, de nem vagyok Virginia Woolf, hogy iróniával itassam át. Tizenhat éves voltam, aztán huszonöt, és még mindig szerettem, szeretve voltam, vágytam rá, és a vágy tárgya voltam, hosszú, fehér fátyolban mentem az oltárhoz, gyereket szültem neki, aki a hosszú éjszakák gyümölcse volt, amikor a tébolyig töltekeztünk egymás testével… és amikor betöltöttük a harmincat, még mindig meg voltunk veszve egymásért, úgy kívántuk egymást, mint a kiéhezett matrózok a kikötők kreol szépségeit.

Aztán – eltörött. Mi? Hogyan? Mikor?... Folynak a könnyem, Pablito, talán hallod is a hangomon. Miért nem mondtam meg Kizette-nek, hogy Tadeusz meghalt? Nem ment el az apja temetésére Varsóba. A kommunisták ölték meg? Ó, biztos vagyok benne. Végül – elkapták? Egymagamnak tartottam meg a halála napját. Kizette ezt sosem bocsátotta meg.

1976. NOVEMBER, PÁRIZS

És tessék, még mindig Párizsban vagyok. Ide kötöttek a Méchain utcai ház eladásával kapcsolatos ügyek. Arabok veszik meg, de majd csak egy év múlva. El tudod képzelni, hogy ez a ház egyszer nem lesz? Kebabozót nyitnak benne, vagy panziót sejkfeleségeknek. Itt volt ma Paz, de nem

szóltam neki az eladásról. Felolvasta a szép új verseit. Járkált a házban, és némán végigtapogatta a Stevens, van Dongen, Man Ray által tervezett tárgyakat… mintha az ujjai hegyével szívta volna magába az akkori idők még mindig bennük szunnyadó erejét. Nem tudta elhinni, hogy még mindig itt vannak: azok a vázák, lámpák, fotelok, a bárpult, a függönyök. De nemsokára régiségkereskedőknél köt ki mind, ami marad, az pedig Houstonba, Kizette padlására kerül. Diadalt és kudarcot is érzek emiatt. Ezt magyarázd meg nekem. Lehet, hogy ez a *delectatio morosa*…? A halál gyönyöre? Nem, hiszen elmondom a rózsafüzért, ha nem is mindennap, de egy hónapban egyszer. A fatimai Istenanya megígérte, hogy aki elmondja a rózsafüzért, azt nem engedi ki a palástja alól, és megvédi a gonosztól. Én pedig még mindig nem tudom, hogy a tehetségem, az egész életem – Isten birodalma volt? Vagy a sátáné? Ez az a kérdés, amit annak idején Párizsban – nem pont ezekkel a szavakkal – dühösen nekem szegezett a húgom, Adrienne. És a mai napig ezzel birkózom – mert nélküled, Uram, nem tudok választ adni rá. Hozzád pedig, Uram – nem jutok el. Legalább azt vedd figyelembe, hogy megkérdezem.

THADÉE

Vissza kell tekernem a szalagot… Oké, hol tartunk? Várj csak… a bálterem, Juszupov. Megvan.

Ülök a kanapén félig aléltan, szerelmesen, és úgy érzem, Tadeuszsal egyre lázasabban keressük egymás tekintetét, nem zavarnak minket a terem roppant méretei, egyre mélyebben olvadunk egymásba, aztán felröppen éteri testünk, vágyakozva a magasba tör a vendégek feje fölött, mint a jegyesek Chagall képein. Elhallgat a zene, csak mi ketten vagyunk, készen arra, hogy egymásba fonódjunk, mint Daphnisz és Khloé Bernini szobrán…

De ellenség közeleg! Két kiméra bukkan fel mellettem, hogy felváltva sziszegjenek rám gúnyosan és figyelmeztetőn:

– Szegény, mint a templom egere! – sziszegi Stefa.

– Nőcsábász! (Ez Adrienne.)

– Hozományvadász! (Stefa.)

– Ki nem hagyna egyetlen cselédlányt sem! (Adrienne.)

– Léhűtő, esze ágában sincs dolgozni! (Stefa.)

– Biztosan elkapott már valamit… (Adrienne.)

És egyszer csak elhallgatnak, mintha nem hinnének többé a saját szavaikban. Egymásra néznek, és azt mondják hangosan, vagyis inkább ez a kiáltás szakad fel belőlük egyszerre:

– Elbűvölőőőő!

Tulajdonképpen mindhárman egyszerre kiáltottunk fel, és kirobbanó nevetésünkre felénk fordultak a vendégek. Tadeusz is odanézett csodálkozva, ekkor határozta el magát. Meghajolt a hölgyei előtt, és felénk indult… Istenem! Anfisza! Glafira! Hol vagytok? Adjatok pirosítót, parfümöt, fésüljetek meg! Pánikszerűen rázom meg a fejem, a hajam aranylavinaként zúdul szét, szétfolyik a tarkómon, a vállamon. Ó, már itt is van!… Adrienne felsikolt, sarkon fordul és eltűnik, Stefa arcán egy nőstény oroszlán ragadozómosolya terül szét. Felemeli a kezét, és azt mondja:

– *Mon cher Thadée…* De örülök, hogy látom! Ön még daliásabb lett!

Tadeusz meghajol a nagynéném előtt.

– *Madame…* – Kezet csókol neki, és rám emeli a tekintetét. – *Mademoiselle…*

Kezet nyújtok neki, a bemutatkozás alatt próbálom megőrizni a hidegvéremet, de a bensőmet szétfeszíti a zenekari *tutto*, a hozzájuk csatlakozó wagneri kórusok pedig azt zengik: Győzelem!… Ebben a pillanatban elkapom a félmeztelen kínai pillantását, tolakodóan mustrál bennünket a lányok gyűrűjében, akik azon méltatlankodnak, hogy otthagyta őket a bálványuk. Megremegtem, amikor meghajolt felém a kínai, és – micsoda arcátlanság! – végighúzta a nyelve hegyét a felső ajkán.

– Hogy van a kedves papája? – folytatta Stefa. – Még mindig vasutat épít? Szibériában? Vagy talán…

– ...Varsóban van, *madame* – vágott a szavába Tadeusz. – De nem megy jól neki az oroszokkal. Az igazat megvallva az utóbbi időben egy fityingje sincs. De azért boldog, már ha asszonyomat ez érdekli.

– *Cher Thadée…!* Tréfamester most is, mint mindig. Lehet valaki szegény – és boldog? Ezt nem hiszem! – Stefa gyöngyözően felkacagott. – Ami pedig az oroszokat illeti, Szentpéterváron a férjemmel komoly befolyásunk van… Egészen… – lehalkította a hangját – a legmagasabb körökig, érti, ugye… Sokat tudunk segíteni, Thadée. Ezt jegyezze meg, és adja át az édesapjának. Mindig a legnagyobb szeretettel emlegetjük, olyan igazi és szép lengyel nemesember!

Külön hangsúlyt fektetett a „szép" szóra, mintha inkább Tadeusznak címezte volna. Először láttam Stefát az üzletszerzés szédületében, még Tadeusz is – lehetséges ez? – lesütötte a szemét a nagynéném mohó tekintetét látva. Észrevettem, hogy Tadeusznak hosszú a szempillája, árnyékot vet az arcára. Majdnem elájultam, dörömbölt a szívem, mintha belladonnát ettem volna a réten.

– *Merci* – szólalt meg hűvös hangon –, de attól tartok, hogy apám éppen azért, mert igazi lengyel nemesember, nem él az állam ajánlataival…

Életemben először láttam, hogy Stefa elveszíti a magabiztosságát. Pár pillanatig Tadeuszra bámult, kereste a szavakat a válaszhoz. Fanyar mosoly torzította el az arcát, és mesterkélt moz-

dulattal csapott a férfi karjára a legyezőjével, próbálta tréfaként felfogni a szavait. Ó, mennyire gyűlöltem ebben a pillanatban ezt az oroszbarát szentpétervári asszonyt, ezt az öregedő kokottot, a Tadeusz iránti szerelem viszont olyan perzselő lángözönné vált bennem, hogy már nem lehetett megállítani. Szeretem, szeretem! – kiáltotta a testem minden sejtje, és a lelkem minden foszlánya a lengyel nemzeti himnuszt énekelte: daliás lengyel lovagom! Szép, vitéz apródom! Együtt legyőzzük a világot! Határozottan belenéztem férfias arcába, ő pedig viszonozta a pillantásomat.

– Feleségül fogsz venni – mondtam, bár meg sem rezdült az ajkam.

Elmosolyodott, ugyancsak rezzenetlen ajkakkal.

– Rendben… De meg kell fogadnod… – nézett a szemembe.

– Mit? – Hajlandó voltam mindenre.

– Hogy sosem vágatod le a hajad.

Kinyújtotta a kezét, hogy megérintse legszebb ékességemet.

A megalázott és legyőzött Stefa már indulni akart, amikor ebben a pillanatban körénk csődült a Tadeusz társaságához tartozó leánycsapat. Nyilvánvalóan rádöbbentek, hogy ideje közbelépni, egyikük karon ragadta Tadeuszt, és a táncparkettre vonszolta, egy másik utánuk futott, de közben hátrafordult, és odakiáltott nekem:

– Tadeusz a miénk! Nem adjuk neked!

– Vidd a sziámi konzult, odavan érted! – tette hozzá az első.

– *Bábuska!* – harsogták együtt, és kirobbant belőlük a nevetés.

– Zajlik itt valami, amit nem értek teljesen… – szólalt meg kisvártatva Stefa. Kutató pillantással nézett hol rám, hol a távolodó Tadeuszra, aki hiába próbált kitörni a lányok közül, végül a nagynéném a sziámi konzulra szegezte a pillantását. A konzul hozzá is mély főhajtást intézett, bár a nyelves mutatványt természetesen kihagyta belőle. Stefa viszonozta a köszöntést, és leült a kanapéra. Fáradtnak látszott.

– Hová tűnt mindenki? Hol van Adrienne?

Vállat vontam.

– Nyilván ott, ahol Maurycy bácsi.

– Kártyázik, mint mindig – sóhajtott, és elvett egy poharat a pincér tálcájáról. A pincér megállt, és meghajolva kínálta a kagylóhéjban tálalt osztrigát. A zenekari tus után rögtön elfoglalták a percek óta üresen álló táncparkettet a lezginka őrült ritmusára bevonuló kaukázusi táncosok. Derékig pucér férfiak feszes nadrágban, gyapjas süvegben ropták a táncot tüzet okádva, kardjukat a levegőben suhogtatva. Kialudtak a fények, szikráztak a teremben az igazi és az ablaküvegben tükröződő tüzek, a kardok és a drágakövek, amelyek úgy ragyogtak minden zugban, mint

a szentjánosbogarak, még a mennyezet alatt, a csillárok kristályaiban, az oszlopfők, stukkók és balusztrádok aranyozásában is.

– Megrémít ez a város – mondtam ezt a határtalan hiúságot és eleganciát szemlélve.

– Azt hittem, nagyvilágibb vagy… – mordult rám a nagynéném. – Nyilván nem tesz jót neked Svájc. Szentpétervároni egész évben tart a társasági szezon, gyermekem. Itt nem palackonként, hanem gallonszámra rendeljük a pezsgőt. Egyetlen nagy bálterem ez a város.

– Az élet nem ilyen, Stefa néni.

– Ó, az élet… – Lenyelt egy osztrigát, és megnedvesítette az ajkát a pezsgővel. – Az olyan, amilyennek magunknak berendezzük.

– Olyan lenne? Tekintve, hogy egyesek jó helyre születtek, és van pénzük, mások szűkölnek az éhségtől.

– Pénz… – Stefa intett a pincérnek, az pedig odalépett az osztrigával. – Azt megvetéssel kell kezelni, annyira kell tartani, amennyit érdemel. Akkor jön magától, a lábunkhoz dörgölőzik… ebben biztos lehetsz.

Torkig voltam vele. Egyedüllétre vágytam, egy ideje már a mennyezet alatt lévő távoli, magányos galéria bábkorlátja vonzotta a tekintetemet.

– Megyek, hátha megtalálom Adrienne-t. – Ahogy felálltam a szófáról, megint kigyulladtak a fények, a verítékben úszó kaukázusi táncosok meghajoltak párszor a tapsviharban, aztán eltűntek a zenekar mögött. Stefa néni szótlanul bólintott, a következő pillanatban viszont felderült az arca, amikor megpillantott két Pompadour márkinét, akik franciául csivitelve közeledtek hozzá.

A vállamon átvetett tarisznyában volt a vázlatfüzetem meg a tolltartóm a ceruzákkal. A táncosokat követve keresztülmentem a termen, be a zenekari pódium mögé, ott félrehúztam a nehéz függönyt, és kijutottam egy sötét folyosóra. Szobák sorakoztak rajta nyitott ajtóval, onnan jöttek elő a csupaszra vetkőzött cserkeszek, nem zavartatva magukat a jelenlétemtől, aztán eltűntek valahol messze, egy párafelhőbe burkolózó ajtó mögött. Odamentem a felfelé vezető csigalépcsőhöz, hallottam, hogy a hátam mögött megint felhangzik, majd egyre halkul a zeneszó – ezúttal amerikai darabokat játszottak. Sötét volt, a levegő fülledt, ahogy mentem fölfelé a fémlépcsőn, aztán több kanyar után egy poros, vastag függönybe ütköztem. Egy darabig küzdöttem vele, végül kiértem a galériára. Lomokkal telezsúfolt félemelet volt, amely a palota mélyébe vezető újabb folyosóra vezetett. Odamentem a balusztrádhoz, ahonnan ugyanazt láttam, mint odalent, csak madártávlatból. Közelebb a táncoló vendégek utcai macskakövekre emlékeztető feje hullámzott, távolabb, a terem mélyén két piramisforma frizurát láttam, közéjük szorítva pedig Stefa nénit, akit a diadémjéről ismertem meg. A terem túlsó végében, ahol a szivarszalon függönye és az uraknak fenntartott szobák derengtek, Adrienne bukkant fel, egyedül indult a nénikénk felé. Ve-

lem szemben függött a csillár, csak most tudtam felmérni, milyen óriási. Egy malomkerék hímzőráma hozzá képest. Kétszáz gyertya? Négyszáz? Ragyogott és lángolt, mint a Gigászok láncra függesztett fáklyája, a galérián mégis félhomály uralkodott. Féloldalason leültem a széles balusztrádra, és rajzolni kezdtem.

A SÖTÉTSÉG ANGYALA

Felgyorsult a mulatság. Játszott valamit a zenekar, amiben a *cake-walk* ritmusát ismertem föl. Lausanne-ban tanultuk, amikor a nyári szünet után a Blumenthal nővérek hoztak néhány tánczenés lemezt Bostonból, és lejátszottuk őket a társalgóban álló tölcséres gramofonon. Egyszer-kétszer használtuk minden évben, amikor húsvétkor feltették nekünk Händel *Hallelujá*ját, a kisebb ünnepeken pedig mindig ugyanazt a Palestrina-dalt, a Sixtus-kápolna kórusának előadásában. A Blumenthal nővérek barnára festették az arcukat pálmaolajjal, amit a kamrában tároltak az apácák szifilisz vagy más bőrbetegségek esetére, a szájukat pedig kipirosították a szakácsnőtől lopott rúzzsal. Egymásba karoltak, a másik karjukat a magasba emelték, mintha tortatálat vinnének, szemüket kimeresztve, lábukat maguk elé lendítve ropták a zene ritmusára. Ugyanígy táncoltak most odalent a fekete bőrű táncosok: tucatnyi nő perkálsapkában és tarka rakott szoknyában, a másik tucat pedig, a férfiak keménykalapban, csíkos nadrágban és csupasz testükön viselt fényes mellényben. A vendégek már felöntöttek a garatra, és a táncosok közé vegyültek, olyan tömeget alkotva, amely egyre kevésbé volt egy fiatal kisasszony szemének való – főleg akkor, amikor a szerecsenek a forró ritmusoktól felszabadulva letépték magukról a mellényüket, lemeztelenítve testük izzadó izomzatát, a partnernőik pedig sikongatva emelgették a szoknyájukat, kimeresztve fekete hátsójukat. Végre megpillantottam a Cézárom fejét, aki egy rövid hajú fiatal lánnyal táncolt, és valószínűleg jól érezhették magukat, mert a „tortahordozás" nevetőgörcsöt váltott ki belőlük. Elkezdtem rajzolni őket, hogy lefoglaljam valamivel a kezemet, és ne hajítsam rájuk az egyik törött széket, ami ott hevert a galérián. „Áruló, áruló!" – zakatolt a fejemben, ahogy a lapos hegyű ceruzát fogva lágy vonalakkal rajzoltam a szemét, szikár félprofiljára hulló szempillái árnyékát és mesterien formált római orrát, amely mintha Canova vésője alól került volna ki. Beleadtam a rajzolásba a szerelem minden telepatikus erejét, de ő fel sem pillantott, nem keresett a szemével. Ezzel szemben megint mellette termett a félpucér kínai, és ferde szemével észrevett a galérián. Kirázott a hideg, amikor kígyómosoly szelte át ezt az ázsiai arcot, és megint megjelent a nyelve hegye az ajkai között.

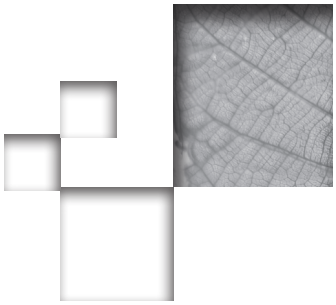

Még jobban az oszlopnak feszítettem a hátamat, és ijedtemben majdnem felsikoltottam, mert ott állt valaki mögöttem. Juszupov volt az. Felálltam, bemutattam egy pukedlit.

– Herceg… – mondtam.

Intett, hogy üljek le. Egyik kezében két poharat tartott, a másikban egy üveg pezsgőt.

– Szólíts Feliksznek… – Szélesen elmosolyodott. Szerencsére levette már magáról a briliáns fülbevalót, de a smink a félhomályban is látszott az arcán. Sarah Bernhardt sem tudott volna jobban mélységet adni a pillantásának, a száját fedő, finoman csillogó kárminvörös pedig csábító volt mindenkinek, aki egy másodperccel hosszabban néz rá. Engem ez nem fenyegetett, a festő szemével néztem rá, hűvösen felmérve, mennyi művészetet lehet kisajtolni ebből a modellből. Ezt megérezte, mert rám nézett, és lerakta a poharakat a galéria korlátjára. Kibontotta a palackot, szakértő kézzel fékezve meg a dugót, és bruderschaftot ittunk, rögtön a bálteremre irányítva a pillantásunkat, ahol hangzavar tört ki, és váratlanul elhallgatott a zene. Szétrebbentek a táncosok, küzdőkört alakítva, amelyben Vlaszova tombolt, a hajánál fogva rángatva egy másik nőt. A vendégek örömére úgy cibálták egymást a parketten, mint két hivatásos birkózó, miközben orosz és francia szidalmakat vágtak egymáshoz, és a szétszaggatott nyakékeikről lepattogó gyöngyökön tapostak.

– Jól kezdődik… – morogtam.

– Kezdődik? Ez a vége, *baby* – hallottam.

Kérdőn néztem a hercegre, de ő hallgatott, maga elé meredve. Nem tévedett a szemem: könny csillogott a szemében. Pontosan tudtam, mi jár a fejében: ugyanaz, ami nekem, amikor azt mondtam ma Stefának, hogy „megrémít ez a város".

– Megsértetted őket ezzel a jelmezzel – mondta. – A sápadtságod, a valódi karikák a szemed alatt… mint Goyánál. Ebben van az igazság. Ezt nem akarják.

– Félnek?

Bólintott.

– Ó, hogyne! Ki akarja itt az igazságot, kedvesem? *Fi donc!* Az igazság csupa kellemetlenséget közöl velünk... Hogy ez már a vég. Hogy semmi többet nem lehet kipréselni abból az anyagból, amit istenünknek tettünk meg. Megvan mindenük, és már csak a lelkük kínozza őket… nevezd lelkiismeretnek, ha akarod. Ezért sikongatnak, ezért mulatnak tombolva, ezért szabadulnak meg mindentől, amit az Igazság unalmas, ó, milyen unalmas nyelvén mondanak nekik… Mi marad akkor?… A nihil.

– És ezt ki mondja? – Elnevettem magam. – Olyasvalaki, akinek ilyen palotája van… ilyen csillárjai?

– A legnagyobbak Európában. – Meghajolt.

– Nyilván a lépcső is a legnagyobb?

Bólintott.

– És a legjobb zenekar. Párizsból?

– Berlinből.

Közelebb hajolt, megéreztem kardamom- és szegfűszegillatú leheletét.

– Nézd azt a maskarát… Boratinszkaja grófnő, látod?... Az, akinek aranykalitka van a fején kismadarakkal… Csicseregnek, igen… Hozott magával egy cselédet, aki felhúzza őket. Két hónapja volt egy ünnepélyes temetés… főpap ment a gyászmenet élén, aztán címeres halottaskocsi, a palotaőrség egysége, a grófnő a kocsi mögött, összeroskadva a fájdalomtól, két orvos támogatja… mert elpusztult a dalmát kutyája… Gyászmisét mondtak, Mozart *Rekviem*jét énekelte a kórus a ravatalra helyezett, kutyaméretű kis koporsó fölött… El tudod képzelni? Létezhet ez?... Az pedig ott, messzebb, akinek olyan a szakálla, mint egy péklapát, az a komor pópa, látod? Raszputyin… Az itt jelen lévő nők fele már megfordult a bűzlő ágyában, egyedül vagy kettesben, négyesben, hercegnők, grófnők… Azzal dicsekszik, hogy vödröt tud hordozni a férfiasságán… Ó… bocsáss meg, megfeledkeztem arról, hogy nem felnőttel beszélgetek… De te művész vagy, annyit hallottam rólad Stefától… A művészek egész más népség, mint mi, közönséges kenyérpusztítók.

Fölemelte a kezemet, és tisztelettel csókot nyomott a csuklómra. Még soha senki sem emelt ilyen magasra… Álmodom? Magam elé tettem a poharat, ő megint teletöltötte. A két nőszemély bokszmeccse után lassú keringőt játszott a zenekar, nyugodtabb lett a parkett.

– Hát az…? – A félmeztelen kínaira mutattam, aki megint felénk fordította szép arcát a vendégek között.

– A sziámi konzul?... – Juszupov alig méltatta pillantásra. – Lefeküdt vele a fél vendégsereg… aki még nem volt meg Raszputyinnak. Azt beszélik, hogy gyöngyökkel kivarrt ágyneműben fogadja az ágyasait… bár a férfiakat sem veti meg. Képzeld csak el, több száz csodaszép igazgyöngy a Malaka-szorosból… hűvösen érintik az ember testét... minden porcikáját… Sajnos én nem vagyok az esete.

– Ne add fel – mosolyodtam el –, sokakat megtéveszt a kifestett arcod.

– Ó, ez a mai még semmi… – sóhajtott. – Egyszer egy Poiret estélyi ruhában mentem a Comédie Française premierjére, Corac készítette a frizurámat, beborították a cári ékszerek, túlragyogták a csillárokat… Az angol király, VII. Eduárd minduntalan kihajolt a páholyból, nem tudta levenni rólam a szemét. A szünetben kaptam tőle egy üzenetet, hogy a király őfelsége „szeretné, ha bemutatnák a bájos ismeretlennek".

– És mit léptél?

– Bevetettem egy régi női trükköt. „Ó, mi sem természetesebb, *je suis enchantée*…, csak várja meg, kérem, míg bepúderezem az orrom a mosdóban…”

– Megszöktél az ablakon át?

– Én, az ablakon át?! Egy balettmester kivezetett a művészbejárón keresztül.

– Nem tudom, volt-e valaha része a brit uralkodónak ilyen megaláztatásban – kacarásztam.

– Kétségkívül nagyobb lett volna, ha mégis randevúzom a királlyal…

Elnevettük magunkat. Feliksz kiitta a pezsgőjét, és kivette a kezemből a poharat.

– Jöjj, szép lengyel hölgy. Megmutatom neked a ház különlegességeit. – Felajánlotta a karját. – Legyen ez egy szép barátság kezdete, amely, úgy érzem – meghajolt –, hosszú életű lesz.

Félrehúzott egy újabb nehéz, poros függönyt, és feltárult előttünk egy hosszú, sötétségbe vesző folyosó. Aranyozás csillant meg a falikarok lámpáinak fényében, a falakról portrék és tükrök sora nézett ránk, kétoldalt pedig további helyiségekbe vezető ajtók nyíltak. Beléptünk az elsőbe, ahol egy majdnem pucér nő hevert bőrkanapén. Kövérkés karjára hajtott fejjel aludt, halkan horkolva. A fölé helyezett tükör foglalta keretbe, mint egy Watteau ecsetjére méltó akttanulmányt.

– Ez az én élő pamlagom – mondta Juszupov. – Rommá kokainozta magát. A tengerészeti miniszter felesége volt... – Finoman belecsípett a nő mellébe. Az nem reagált. Feliksz leheveredett rá, mint egy matracra.

– Bárki megkaphatja… de ez a hozzáférhetőség taszítja az ínyenceket… Főleg pincérek veszik igénybe.

Menekültem volna innen, ugyanakkor szerettem volna többet tudni. Tisztában voltam azzal, hogy olyan kalauzom van, aki „a rettenet városába” vezet a földi pokol bugyrain át, amelyeket maga teremtett. Olvasott a gondolataimban, mert felállt, és halkan szavalni kezdte Dante Hatodik énekét:

Új szenvedéseket s új szenvedőket
látok magam körül, bármit teszek,
bármerre fordulok, bármerre nézek…

Átmentünk a következő szobába, ez mór stílusban volt berendezve. Egy áttört támlájú, párnázott fotelban ült egy fiatal fiú nekünk háttal, a palota cselédségének egyenruhájában. A lába széttárva, a feje annyira hátrahajtva, hogy sildes sapkája a szőnyegre esett. Egy nagydarab dáma, ugyanaz, aki keleti táncosnőjelmezben jelent meg a bálban, előtte térdelt, és olyasmivel

volt elfoglalva, ami nem kerülhet egy fiatal hölgy szeme elé. A herceg felé fordultam, és a vállába temettem az arcomat.

– Ne, Feliksz, ne…

Sikoltásomra a dáma felállt a térdelésből. A fiú felpattant, idegesen meghajolt a herceg előtt, és ruháját igazgatva elrohant.

– Ugyan, grófnő, kérem, ne zavartassa magát! – mondta mosolyogva Juszupov. A hölgy hozzánk lépett, és belekarolt.

– *My dear Felix*, megteszem, ami tőlem telik, nehogy veled kezdjenek ki ezek a szegény fiúk… – mondta angolul.

– *You are a darling*… – felelte a herceg csúfondáros hangon –, de ne izgasd magad túlságosan. Szentpéterváron van elég ebből a mézből mindenkinek.

– *I'm afraid, I have to go now. If you excuse me*… – mondtam a legjobb angolsággal, amit belénk oltott Lausanne-ban a sánta és nagyon intelligens Miss Stephanie. Elegem volt belőlük, elegem, nem akartam tovább együtt lenni velük egy percig sem.

– Visszamegyek a bálterembe, túl sokáig maradtam távol.

Sarkon fordultam, de megszédültem, Feliksz tartott meg a könyökömnél fogva.

– Túl sok volt a pezsgő?

Megráztam a fejem. Hogyan magyarázzam el ennek a vakmerő arisztokratának, ha már magától nem jött rá, hogy az én fiatal gyomrom nincs felkészülve ilyen véres fogásokra? A tüllt viselő hölgy érzékelte, hogy fölösleges itt a jelenléte, kecsesen meghajolt, és mosolyogva ellejtett a fiú után.

– Miért mutatod ezt meg nekem? – kérdeztem.

Megfogta a kezem, és megállt velem szemben, merőn a szemembe nézve.

– Mert tudnod kell, mi elől szöksz el, Tamara… Menj Svájcba, és ne gyere vissza. Soha! Vérfolyam önti el Oroszországot… mert csak a vér mossa tisztára… a szenvedés vére… Már nem sok van hátra – tette hozzá rejtélyesen.

– És még ijesztgetsz is! – vágtam a szavába. Még egy perc, és kirakja a tarot lapjait, és taglalni kezdi, miért jött ki az Akasztott. Minél előbb vissza akartam menni Adrienne-hez, Stefához, abba a világba, ahonnan olyan brutálisan kiszakított ez az ember, a sötétség hírnöke. Hiányzott Thadée, az én Lancelotom szeme, amelyet nemrég még titokzatosnak és kétértelműnek láttam, most viszont kristályfényű és tiszta volt ahhoz képest, amit itt látok.

Mentem előre, de nem jutottam messzire. A következő szobában, ahol szinte nem is voltak bútorok, csak egy hatalmas, kertre néző ablak, nekem oldalt fordítva állt egy magányos festőállvány. Majdnem életnagyságú női portré volt rajta, a felső keret felől esett rá a fény. Ettől a lát-

ványtól minden lidérc elpárolgott mellőlem: tessék, művészet, művészet! Méghozzá micsoda művészet! Profilban ülve nézett maga elé egy fiatal, vékony nő, hátrafésült, sötét hajjal. Fotelban ült a verandán, válláról leomló élénksárga stólába burkolózva. Fehér arca és bokáig érő sötétkék ruhájának világos dekoltázsa alkotta a kép fő foltját. A korláton túl halványkék, habos orgonabugák. Meredten álltam. Így akartam festeni! Ezek a kubista orgonavirágok nem olyanok voltak, amilyenek nyáron nyílnak a Sándor parkban, hanem szögletes darabokból vágták össze őket, és úgy álltak egymáson, mint egy csiszolt kristály oldallapjai. A nő alakját is inkább a térgeometria jellemezte, mint egy test valós formái.

– Ez a sárga, ezek a kékek… milyen támadók… – hallottam Irina hercegné suttogását, akinek törékeny alakja most jelent meg mellettem. Juszupov is odalépett a portréhoz.

– Valami Natan Altman… – Odahajolt, hogy el tudja olvasni a leírást. – *Ahmatova költőnő portréja*… Nem is tudtam, hogy van ilyen képünk.

– Idegesít, nem raknám ki a szalonban – mondta Irina, és karon fogta Felikszet. – Te festesz, ugye? – fordult hozzám.

– Egyelőre másolok… a késő reneszánszból, flamandokat.

Irina helyeslően bólintott.

– Pontormo titokzatos fénye… Ruisdael optikai lencséi… Signorelli *Angyali üdvözlet*én az angyal vörös és Mária vörös-kék köpenye… Mennyi titka van a művészetnek… *Mon Dieu*, csakis ezt érdemes tanulmányozni… – mondta ábrándos hangon. Nem csak a szeme volt mély és sötét; a hangja a szeme folytatása volt, úgy lehetett hallgatni, mint egy Bach-áriát G-dúrban.

– …és hogy Rembrandt *Tékozló fiú*ján az apa egyik keze miért férfikéz, a másik pedig miért női… – tettem hozzá.

Irina közelebb tolta az arcát, és csókot küldött nekem, ott lebegett közöttünk a levegőben.

– Úgy érzem, barátnők leszünk – mondta ugyanazt, amit az előbb a férjétől hallottam. Visszahúzódott, eltávolodott az arca, és a szemembe nézett egy hosszú pillanatig.

– Meg akarlak jegyezni… mert valószínűleg nem mostanában találkozunk… – mondta, mintha tudna valamit, amit én még nem sejtettem. Felikszhez fordult, és maga után húzta.

– Menjünk, túl sokáig hagytuk magukra a vendégeket… – Felém nyújtotta a kezét.

– Nem, én még itt maradok. De várjanak, kérem.

Kitéptem a vázlatfüzetemből a Tadeusz fejét ábrázoló rajzot.

– Fogadják el, kérem. A kezdődő barátságunkra.

Juszupov szeme a rajzomra tapadt. Több szögből megvizsgálta, a portré felől eső fénybe és a kint világító lampionok fényébe tartotta. A levelüket vesztett fákra sűrűn aggatott lampionok megvilágították a vendégsereget, akik táncolva, énekelve szaladtak ki a palotából a színes víz-

permetet és patakokat szóró, párafelhőbe burkolózó szökőkút felé. Tűznyalábok világították meg a sétányt, ezeket az út szélére állított lapos, viasszal töltött tartályokban úszó vastag, égő kanócok adták. Parókás komornyikok álltak közöttük, teletöltött poharakkal és harapnivalóval megrakott tálcákkal a kezükben.

– Ó, milyen szép ez a Łempicki… – hallottam Juszupov hangját. – Igazi lengyel ulánus. Ugyanakkor annyi benne a kisfiús báj, az egyszerűség… Nálunk, Oroszországban nincsenek ilyenek.

Rám emelte a tekintetét.

– Nem inkább neki kellene megkapnia ezt a rajzot?

– Ez csak vázlat. Nincs befejezve. Egyszer majd lerajzolom úgy, ahogy kell.

– Jaj, ne… Hagyd ilyennek, amilyen – mondta. – „Befejezetlen férfi…" *for ever…*

Miután magamra maradtam, egy darabig még a szökőkút körül zajló bacchusi táncot néztem. Néhány férfi meztelenre vetkőzött, és a nyilvánvalóan meleg, gőzölgő vízbe ugrott. Nyilván bor vagy pezsgő patakzott rájuk halfejekből és háromágú szigonyokból, mert kitátották a szájukat a patakok alatt, és rövidesen az egész társaság a medencében pancsolt, ahová a komornyikok két marokkal szórták a rózsaszirmot és a konfettit. Úgy éreztem, mintha az emberiség valamiféle istenkáromló álmának részese lennék, ahol mindannyian Istenhez kiáltunk:

– Nézd, milyen szép a mi világunk! Jobb, mint az, amit te teremtettél… Szállj le ránk azokkal a parancsolatokkal… nem kellesz nekünk semmire!

Meg sem lepődtem, hogy az ablak mellett ferdén lógó tükörben szemembe ötlött egy mögöttem álló, félig homályba boruló, félmeztelen férfialak. Nem tiltakoztam, amikor a sziámi konzul ajkai végigsiklottak a nyakamon. Ez volt a darab csattanója, amit nekem szánt ma a sors. Úgy volt megírva, hogy e forgatókönyvet a konzul koronázza meg, nem Thadée, még csak nem is Juszupov. A Juszupovval töltött estének kellett elővarázsolnia a lelkemből a nőt, bár testileg semmi sem történt köztünk. Most jött el a pillanat, hogy az a lelki kényeztetés megadja magát a testi kényeztetésnek. Az igazi Sötétség Angyala jött most értem.

Mihályi Zsuzsa fordítása

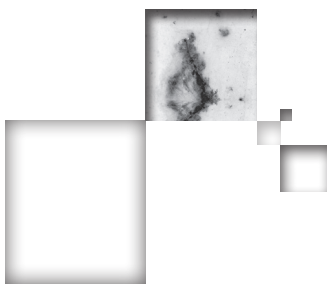

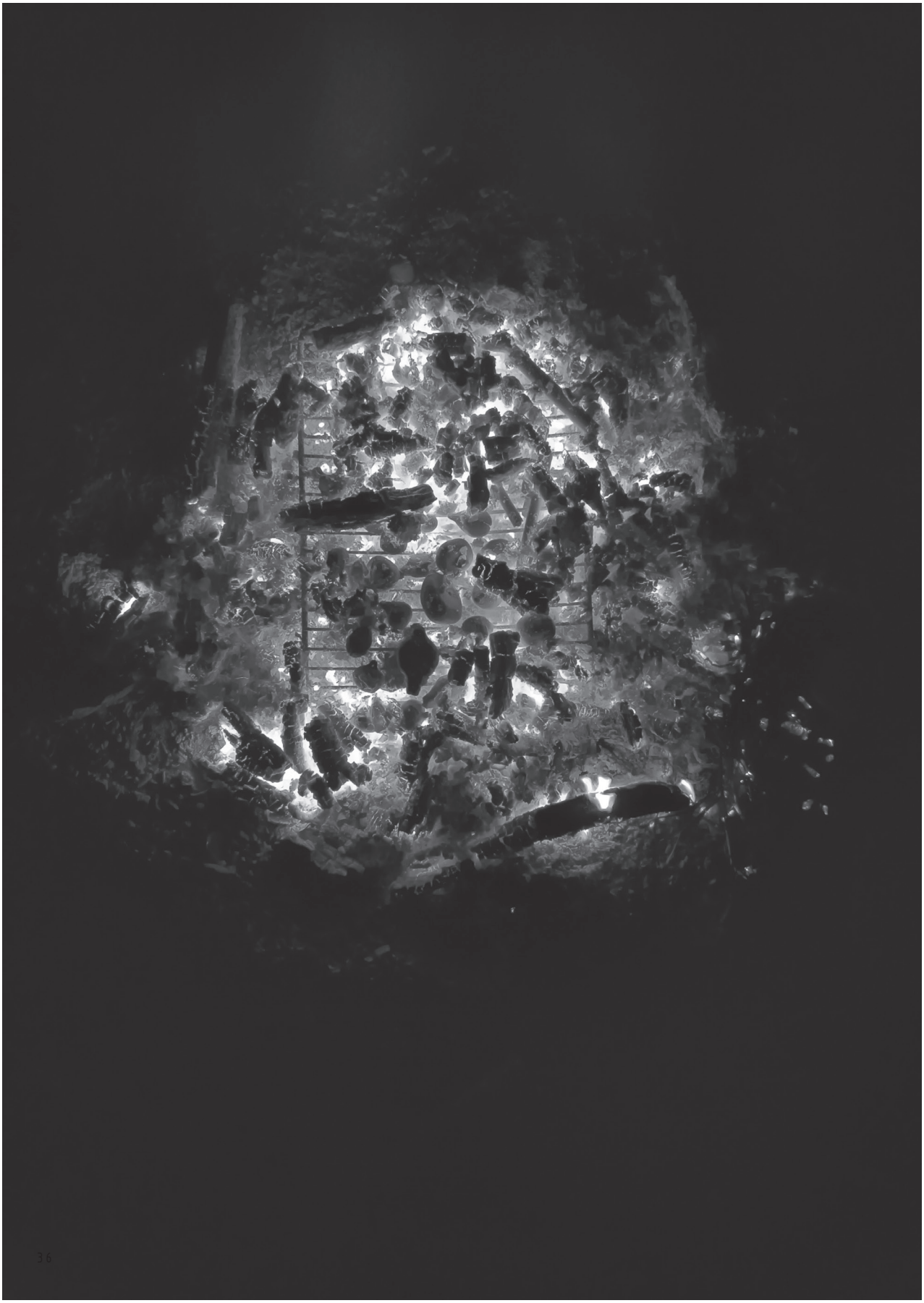

RICHARD PUPALA

VAKOLAT

Simonának reszketett a keze, mikor átnyújtotta a nővérnek a vizeletet. Kialvatlan volt. Az oldattól, amit meg kellett innia, mielőtt reggel elindult otthonról, nehéz volt a gyomra, a buszon pedig leült mellé a szomszéd. Kérdezett a gyerekről, aztán rögtön Matejról is; látta tegnap este a teherautóját az egyik pihenőn. Ekkor lett Simonának hányingere.

A nővér lemázsálta, szemkontaktus nélkül, ahogy szokta. Nem pazarolta az idejét holmi nézelődésre. Simona nem emlékezett rá, hogy mióta eljár a kontrollokra, egyszer is rámosolygott vagy néhány kedves szót szólt volna hozzá. Vért vett tőle a cukorteszthez; a leletért jöjjön be holnap.

A mosolygás az orvos feladata volt; őszes férfi, Simona apjával lehet nagyjából egykorú. Mintha leosztották volna egymás között a nővérrel a páciensekkel való bánásmódot. Simona újabb kilót hízott, terhessége kezdete óta a harmadikat, az orvos pedig megjegyezte, hogy nem ártana, ha ennél egy kicsit többet szedne magára. Valószínűleg biztatásnak szánta, amikor azt mondta, hogy most majd biztos bepótolja az eddigieket is. Elkezdődött a harmadik trimeszter.

Húzogatta a szondát Simona bezselézett hasán, és olyanokat jósolt közben, hogy fáradékonyabb lesz, az érzelmei és a hangulata ingadozóbb, valamint erős a valószínűsége, hogy a lába is dagadni fog.

Simona nem érezte, hogy ingadoznának az érzelmei vagy a hangulata. Stabilan kedvetlen volt és mogorva. Igazán nem volt mit a nővér szemére hánynia. És amióta leszállt a buszról, a gyomra úgy lüktetett a dühtől, mint egy ökölbe szorított kéz.

– Mi a neve? – kérdezte az orvos a monitor felé biccentve.

– Matej. – A düh szinte fejbevágta. – Az apja után.

– Látja? Szopja az ujját.

Simona nézte a széles orrú, szürkéskék arcot, és az erdőgazdálkodási hivatal épülete jutott az eszébe. Aztán végre kibökte.

Hogy rákattant a vakolatra.

Az orvos érdeklődően felvont szemöldökkel fordult felé. Az arcán szétterülő mosoly valódinak tűnt, és Simona arra gondolt, hogy az orvos mostantól fogva emlékezni fog rá: a kismama, aki vakolatot zabál.

Helyesen értelmezte a vallomás hangnemét is: szégyen és aggodalom. Megnyugtatón elmagyarázta, hogy a vakolat fogyasztása nem befolyásolja a teszt eredményét. Simonának feltehetően kalciumhiánya van. Felír majd valamit, amivel pótolható.

Az orvos újra elmosolyodott. – És mennyit szokott enni belőle?

– Nem sokat – pillantott Simona az ajtó felé. – Csak néha, ha megkívánom...

A mosdó mellett kiálló sarokról hiányzott egy darab vakolat.

– És milyen az íze?

A patikában kiváltotta a kapszulás kalciumot. Simán elérte volna a kettes buszt, de sötétben akart utazni. Elmehetett volna egy plázába vagy az apjához, aki keddenként délelőtt tanított, és most, hogy új lakásba költözött, közelebb is lakott a kórházhoz. Csakhogy az elképzelés, hogy ott ül majd az asztalnál a konyhasarokban, nem egészen félméternyire tőle, még kevésbé tűnt vonzónak, mint máskor.

– Boldog vagy? – kérdezte apja a múltkor, és Simona meghökkent.

Erőlködnie kellett, hogy ne fordítsa el az arcát, hogy ne rejtse el a kérdés elől a tekintetét. Erre az apja új lakása nem is kínált sok lehetőséget.

Megeresztett egy csorba mosolyt.

– Miért ne lennék boldog?

Apja a költözés folytán megszabadult a holmija zömétől. Csak a legszükségesebb dolgokat tartotta meg. A földrajzdolgozatokat a konyhaasztalnál javította, ott is evett, és ott szoktak kávézni is. Azon az ágyon aludt, amin kiskora óta Simona, amíg otthon lakott. Az ő ágyán. Simona nem bírta megszokni, hogy nincs már gyerekszobája; a régi lakásuk megszűnt létezni, mikor az apja úgy döntött, hogy lakhatásukat pontosan a felével támogatja annak az összegnek, amivel Matej szülei járulnak hozzá. Egyetlen centtel sem kevesebbel. Nem hányt semmit Simona szemére. Nem is kellett. Elég volt, hogy a garzonba járt őt látogatni.

Anyjára csak egy bekeretezett esküvői fotó emlékeztetett a tévé mellett a polcon. Ki tudja, hova került a kanapé, amelyen párnákkal aládúcolva feküdt, és nézte imádott vetélkedőit, míg utoljára be nem vitték a kórházba. Apja idegeneknek osztogatta el a bútorokat, ingyen, szállítás fejében. Simona a tanúja volt, amint odaadta a varrógépet egy vadidegen arcnak az utcán. És még viccelődött is az illetővel. Pedig általában komoly volt. Anyáról ritkán beszélt. Simonának az volt a gyanúja, hogy igazából megfelel neki a magányos lét. De nemigen bírt eligazodni rajta. Ezzel szemben az apja belelátott, mindig tudta, mikor hazudik. És Simona régebben gyakran hazudott. Az apjának elég volt belenéznie a szemébe.

Rögtön tudta, hogy Simona gyereket vár.

– Terhes vagy?

És ezt tulajdonképpen nem is kérdés volt.

Ha ma kérdezné, hogy boldog-e, valószínűleg nem tudna uralkodni magán, és bár nincsenek hangulatingadozásai, biztos elbőgné magát. Elég lenne, ha megkérdezné, hogy van.

Egy padon ült a bevásárlóközpontban. Benézett pár üzletbe, majd leült megpihenni. Nézte egy darabig a képmását, amit egy átalakítás alatt álló üzlet fekete fóliával bevont kirakata tükrözött vissza: elterpeszkedve, lábai szétvetve, nyitott kabátja alól kilátszik a hasa, amelyikben ott bujkál egy gyerek. Felmerült benne, hogy lehetne a neve Libor. Matej őrjöngene, de ezt neki, rászolgált. Libor, a nagyapja után.

– Libor – mondta próbaképp a tükörképének.

Több mint fél órája volt még. Felállt, és elindult a gyümölcsléstand felé. Amint beleivott a poharába, megszólalt a telefonja. Az anyósa Helenaként volt beírva. Olyan érzése támadt, mintha az anyósa tudná, hogy éppen kidobott több mint két eurót valamire, amit ő is szívesen elkészítene a menyének imádott botmixerével.

Most meg akart vele valamit beszélni, a keresztelőről meg holmi kiflikről hadovált, de Simona alig figyelt rá. Az utóbbi időben túl sok minden volt kapcsolatos a keresztelővel abból, amit Helena meg akart vele beszélni.

– Apámnál vagyok – mondta neki; még nem szokott le egészen a hazudozásról.

Ebben a pillanatban vidám muzsika harsant, és a hangszórókból kiszólt egy kellemes női hang: *Tisztelt vásárlóink…*

– Mi ez a zene?

– Mennem kell.

A gyümölcslének fémíze volt.

Simonának tökéletesen megfelelt a lassú, sok kerülővel, kanyargós úton közlekedő járat. Szeretett buszozni. Átadta teste súlyát az ülésnek, és hagyta, hogy vigye a busz, míg ő az odakint futó tájat bámulja.

Milyen az íze?

Az orvos kérdésére vállrándítással felelt; a rendelő vakolata nem volt egy nagy szám.

Tekintetét a szántók fölött elterülő alkonyról átfókuszálva hirtelen az arcát látta az ablaküvegben: elnyílt száj, borjúszerű, megadó tekintet.

Dühében evett először vakolatot, nem sokra rá, hogy beköltöztek a focipálya mögötti társasházba. Matej közölte a vacsoránál, hogy ezentúl Csehországba is lesznek útjai, később meg talán Németországba is. Hétvégente fog hazajárni. Simona rá sem bírt nézni. Összeszedte a tányérokat és próbálta megállni, hogy ne vágja bele őket a mosogatóba. Bement a kamrába, hogy megemésszе a lazaságot, amivel Matej kész helyzet elé állította, és a saját emésztő tehetetlenségét; ellenérveinek nem volt semmi súlya. Jól jön majd minden fillér, míg otthon lesz a gyerekkel. Lehántott egy darabot a kamra sarkában megrepedt vakolatból, és gondolkodás nélkül a szájába tömte.

Az olyan események, mint az anyja halála vagy a terhesség nem igényelték a beleegyezését; egyszerűen csak megtörténtek. Aztán egyszeriben férjnél volt és elköltözött. Anyósa elintézte neki a plébánián a diszpenzációt, hogy odaállhasson Matejjal az oltár elé; az unoka keresztelőjének is megvolt már az előzetes időpontja, március második felére. A kérdések, amelyekre Simonától választ vártak, elhangzottak ugyan, és érthetően hangzottak el, de megfontolásukra nem volt idő; tulajdon döntései később inkább álomfoszlányoknak, mint világos, tapintható emléknek tűntek.

Matej elkezdett külföldre is fuvarozni. Előbb Csehországba, később Németországba. Péntek esténként járt haza, hullafáradtan a sok vezetéstől. A szombat estét a haverjaival töltötte, a családi hétvége pedig az anyóséknál elfogyasztott vasárnapi ebéddel zárult. Megivott egy kávét, beült a teherautóba, és elrobogott.

Simona minden veszekedés után bement a kamrába. És nem sok idő kellett, hogy ehhez ne legyen szüksége haragra sem.

A polcot betolta a sarokba, hogy elfedje a csupasz foltot a falon, és nekilátott a többi helyiségnek. Csipegette a vakolatot, apránként, míg le nem csiszolta a felületet; szerette a sustorgó hangot, amit a falon köröző tenyere adott ki. Idővel idegen falakat is tesztelni kezdett, majd egy napon a társasház külsejéről csippentett le egy darabkát.

Nem volt rossz, de meg sem közelítette azt, ami az élelmiszerbolt oldalsó falát borította. Az iskolához is visszament néhányszor. Az anyósáék házáról egy falatot sem bírt volna a szájába venni, sem kintről, sem bentről. Az erdőgazdálkodási hivatal épületét a falu mögött pedig régebben kinézte már.

Itt az idő. Ma megkóstolja.

A lassító busz ablakából megpillantotta Helenát. A falu a világításon próbált spórolni, de anyósát a kis park sötétjében is elárulták apró, sietős léptei, egy olyan nő sietős léptei, akinek nem volt mit lekésnie. A templom közelében álló házából nagyszerű kilátás nyílt a buszmegállóra; a városból érkező buszok menetrendjét kívülről fújta.

Simona gyorsan leszállt, és elölről kerülte meg a buszt, remélve, hogy így megléphet előle. De aztán a nevén szólította a motor zaján is áthatoló dallamos, erős hang, és belátta, hogy képtelen reményeket táplált. Lehajtott fejjel állt meg az út szélén. A busz nekilódult, és Helena, bal karján az elmaradhatatlan kosárral, beérte Simonát.

– Mész az üzletbe?

Simona nemet intett, de rögtön meg is gondolta magát, és azt mondta, igen, majd rájött, hogy ezek után tényleg el kell mennie az üzletbe, ráadásul nem is egyedül. Ebben a pillanatban Hele-

na úgy megmarkolta a vállát, hogy szinte beletántorodott; az anyósa olyan erővel ragadta meg, mintha Simona egy autó elé készült volna kilépni.

– Hogy van Libor?

– Jól.

Helenát egy cseppet sem érdekelte az apja. Bűbájos mosollyal kiengedte Simonát a szorításából, hogy felcsaphassa a virágmintás anyaggal bélelt kosár fedelét. – Nézd csak, sütöttem. Azt a mákos kiflit, ami annyira ízlett neked. Csinálok majd a keresztelőre is… – és Simona újra megérezte a gondoskodó ujjak szorítását a vállán. – Gyere!

Helena kilépett, de Simona nem mozdult; belenőtt a földbe, összeszorított foggal.

– Nem ízlett.

Ha Helenát meglepte valami, gyerekesen döbbent kifejezés lágyította meg az arcát. – De hát vittél belőle haza is...

– Kidobtam.

Simonának fogalma sem volt, mit művel tulajdonképpen.

Helena elengedte a vállát. A gyerekes kifejezés egy pillanat alatt öreggé vált.

– És mi az, ami ízlene? Csak mondd meg, és...

– Semmi – vakkantotta Simona. – Keresztelő pedig nem lesz.

Helena kidüllesztette a szemét, mintha el akarná nyelni tekintetével a menyét.

– Szarok a keresztelőre, mondta Simona, majd sarkon fordult, és elindult a park felé.

A falut sokszor bejárta már, esőben is, ment mindig, ha otthon már nem lehetett kibírni, ha úgy érezte, megfullad a lakásban. A friss levegő és a gyaloglás mindig jót tett.

Rábízhatta magát a lábára. A lába tudta, hol rongálódott meg a járda, vagy hogy melyik kerítés mögött van olyan vad kutya, hogy jobb átmenni a túloldalra. A girbegurba utcás, ódon hangulatú falu jobban tetszett volna neki, ha nem lakik itt.

Az egyik kis utcában megállt egy pasztellszínű brizolittal bevont kockaház előtt. Égett a földszinten a villany, világos volt a konyha meg a képernyőtől vibráló nappali.

A konyhába belépett egy fiatal nő, fehér pólója alatt nem viselt melltartót, egyik kezével a haját tartotta, majd a másikkal összefogta a loboncát a szájában tartott gumival. Kivett valamit a konyhaszekrényből, letette az asztalra. Aztán kiment újra, és kisvártatva felbukkant a szomszéd szobában, fejét elfordítva, mintha kibeszélne valakihez a folyosóra.

Simona járt már itt egyszer látogatóban. Kaťa az anyjával lakott. Övé volt a teljes felső emelet, ahová a ház hátsó traktusából vezetett egy lépcső.

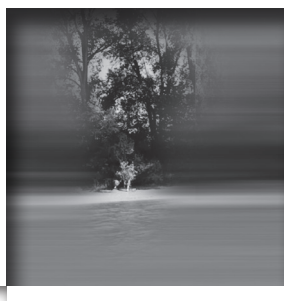

Mikor Kaťa az ablak felé indult, Simona azt hitte, meglátta őt. De a lány kinyitotta az ablakot, majd eltűnt; Simonának eszébe jutott, hogy a kanapé az ablak alatt áll.

Fellépett az alacsony kerítés talapzatára. Kaťából csak a gerince görbületét látta. Elég lett volna átlépnie a kerítést, átvágni a virágágyáson, és benyúlni az ablakon. Simonának ökölbe szorult a keze és tele lett nyállal a szája, amint elképzelte, hogy belemarkol a hajába.

Idősebb, pongyolás nő lépett a szobába. Mondott valamit a lányának.

Simona szívesen megnézte volna, milyen arcot vágna Kaťa, ha hirtelen szembetalálná magát vele; ha becsengetne. Tudta, hogy egy szót sem kellene szólnia. Hogy elég lenne, ha nézne Kaťa arcába rendületlenül.

És ezzel a szemgolyója mögött lüktető képpel vágott neki a faluból kivezető domboldalnak.

Olyan volt, mintha titkos randevúra menne valakivel, aki régóta várja a sötétben.

Megállt az oszlopnál, amely egykor a kaput tartotta. Az erdőgazdálkodási hivatal épülete fák között bújt meg. Simona próbálta fegyelmezni felgyorsult, fújtató légzését, hogy belehallgathasson egy kicsit a csendbe. Félni nem félt, csak aggódott; nehéz lenne elfogadható magyarázatot adnia arra, hogy mit keres este az elhagyatott, beszakadt tetejű, kivert ablakú háznál, pláne terhessége hetedik hónapjában. Hátranézett a biztonság kedvéért, hogy tényleg nincs-e ott senki, majd óvatos, bizonytalan léptekkel, hogy meg ne botoljon, elindult a panellapokból eszkábált úton a bedeszkázott bejárati ajtó felé.

Felment a lépcsőn, és megtapogatta a homlokzatból kinyúló esőtetőt alátámasztó falat. Talált egy repedést. Belevájta a körmét. A vakolatdarab kérges cukormázként hullott a lába elé. Végignyalogatta az ujjait.

Aztán fel kellett kapaszkodnia a rétet szegélyező fűben futó keskeny ösvényen a meredek domboldalba. Mire odaért végre a magasleshez, a szíve mintha szét akarta volna szakítani a mellkasát. Belekapaszkodott a létrába, nagyokat fújtatott. A másik kezével megtámasztotta a hasát.

Megborzongott; háta mögött az erdő hideget lehelt. Tekintete lesiklott a réten a falu fényeivel meghintett völgybe.

– Na gyerünk – mondta.

Elindult felfelé a létrán. Könnyebben ment, mint gondolta; sötétben nem járt még erre. Erősen markolta a nedves létrafokokat.

Legelőször még a terhessége előtt hozta ki ide Matej. Ültek a padon fenn a magaslesen, cigarettáztak, nézték a falut a kis ablakon át. Szeretkeztek. Aztán meggyújtották egymás cigijét és nevettek. Azóta többször is volt itt, egyedül. Az utolsó cigarettáját is itt szívta el.

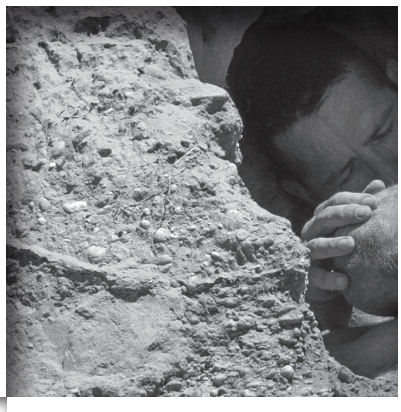

Fentről minden kicsinek, áttekinthetőnek tűnt.

A létra tetején lassan, nagyon óvatosan megfordult. Fenékkel nyomakodott be a magasles ajtaján, egyik lábát az utolsó lépcsőfoknak feszítve, a másikat a küszöbnek; a hasa így az ölébe gömbölyödött.

Egy pillanatra úgy érezte, hogy lebeg, magasan a sötétben, mozdulatlanul. Kutyaugatás hangzott a távolból. Arra gondolt, hogy vajon mikor jön majd fel ide újra, már ha egyáltalán feljön még, amikor megszólalt a telefonja. Tudta, ki hívja, még mielőtt a kijelzőre pillantott. Eszébe juthatott volna, hogy Matej hívni fogja, amint Helena eléri őt. Nem akart vele beszélni; még nem. Kikapcsolta a telefont. És benyúlt a kabátja zsebébe egy falatért.

Semmi sem volt hasonlítható a vakolathoz. Nem tudta volna leírni, milyen, megmagyarázni még kevésbé, sem az orvosnak, sem senki másnak. Soha életében nem evett még ilyen jót, ilyen valószínűtlent. Nem kalciumot akart, még ha talán szüksége volt is rá. Vakolatot akart. És a gyerek megmozdult, mert ő is vakolatot akart.

Nem Libor lesz. Bár Matej rászolgálna, hogy az legyen. Kapott már nevet. Eszébe jutott az ultrahang. A széles orrú, szürkéskék kisfiú. Matej.

A távolban ki tudta venni a fák között a beomlott tetőt. Jófajta vakolat, finom anyag, bólogatott elismerően. Elmosolyodott. Felötlött benne, hogy megehetné az egész erdőgazdálkodási hivatalt. Aztán Kaťa házát az anyjával együtt; hazamegy Kaťa a munkából, és hopszi, nincs hol laknia. Aztán nekilát az iskolának, ahol a lakodalmuk volt, és ha bejön a dolog, folytatja a templommal.

Érezte, hogy Matej elneveti magát; a nevetés visszhangja finom, sürgető vibrálásként futott végig a testén.

– Nevess, kisfiam – mondta hangosan. – Nevess csak…

ARANYÓRA

Az orgona még nem győzött elvirágozni, és a május máris türelmetlenül bontogatta újabb ajándékait: a csipkerózsát, az akácot meg a bodzát, mindet egyszerre, a varjak pedig kireptették fészkeikből a fiókákat. Ferdo, a labrador beleveszett a magas fűbe, éjsötéten, feltartott orral pózolt a zöld hullámzásban – hol vannak már a kurva fűkaszáikkal? –, Mišo pedig, Ferdo gazdája, fotókkal bombázta a polgármesteri hivatalt mindaddig, míg a panelházak között fel nem bőgtek a motorok. Áradt mindenfele a lekaszált fű illata, Ferdo pedig szabadon, esetlenül nekilódulhatott. Aztán egy napon gyönyörű, vadonatúj konténerek jelentek meg, még létra is volt hozzájuk. Šimon még sosem látott semmit, ami ennyire piros lett volna. Naponta többször is elment a konténerek mellett, iskolába menet és jövet, útban a játszótérre, az üzletbe vagy bárhová, onnan meg haza, keresztbe-kasul a Lúky nevű lakótelepen, az öreg, cukorbeteg Vagánek pedig két mankója ketrecéből morgott, hogy mi ez a baromság, minek a konténerre kívül-belül létra, majd jól belemászkálnak a gyerekek. Šimon anyukája nem szerette a Vagáneket, mert az nemcsak morgott, hanem beleütötte az orrát mindenbe, és cigarettafüst-fátyolon át nézte a világot, és a ház mögött álló konténerbe Dory mászott be, csak csucsukálok egyet ebben a gyönyörű ágyikóban, és reggel Šimon hallotta, ahogy Vagánek egy varjúra kiabál az ablakból, nem tűnsz innen, te büdös disznó; a varjú épp az ő autója motorházán próbált feltörni egy diót. Mióta a másik lábából is levágtak egy darabkát, nem használta a kocsit. Az öreg Ford csak a parkolóhelyet foglalta, emiatt meg Šimon apukája dohogott, úgysem fog már vezetni soha az öreg.

Mára elég volt. A szombat elnehezült, megfáradt a hosszú naptól. Šimon hazafelé tartott, a levegőben nyárpihe úszott. A kukáknál egy galamb bonbont csipegetett. Šimon utánakapott az éhenkórász dögnek, és már majdnem sikerült bekergetnie a kukasziget teteje alá, amikor kihajolt az erkélyről az anyja, hogy hol hagytad Doryt? Azonnal hozd haza! Mintha hirtelen olyasmi nehezedett volna Šimonra, aminek súlya alatt le kellett hajtania a fejét, és nem volt más választása, mint sarkon fordulni, jaj ne, ez a hülye Dora, és a saját lábnyomait követve visszaindulni a ház mögé.

A konténer mellett összegyűlt kutyásoktól odaszaladt hozzá Máša, a francia bulldog, ez kicsit megvigasztalta, enyhített sanyarú sorsán. Máša körbejárkálta, vakkantott egyet üdvözlésképpen, majd visszatért a gazdájához. Az összes kutyás kezében gereblye volt. A hivatal lekaszáltatott ugyan, de gereblyéztetni elfelejtett, nobazmeg, megint itt fog megrohadni a cucc? Mišónak elfogyott a türelme, és összeszervezett egy brigádot. A kutyások összedobták a pénzt pár olcsó hornbachos gereblyére, és töltögették szorgosan a kaszálmánnyal a konténert. Mišo a telefonjával fotózta a barátait munka közben, elküldjük a számlát azoknak a rohadékoknak, kifizetni úgysem fogják, de legalább lássák, fotózta Ferdót a konténer előtt, fekete a piroson, asztakurva, micsoda

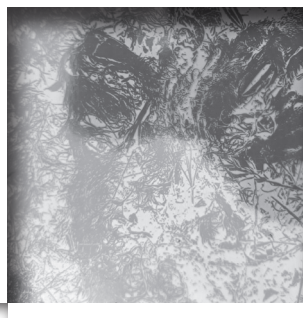

fények!, meg a többi kutyát is, Kalypsót, a ridgebacket, Mášát meg Ellát, a pitbullt. Šimon tudta, hogy a ridge a Kalypso hátán lévő sávot jelenti, ő is szeretett volna egyszer majd egy kutyát. Ella gazdája, a náci Milan kinyitott egy doboz sört, Renáta, pedig, akié a Kalypso volt, nagy lendülettel hajította a konténerbe a következő összegereblyézett kupacot. A fák alatt gyerekek játszottak, a járdán meg, mankójára támaszkodva, kitolt seggel az öreg Vagánek ácsorgott. Majd pont ő ne lett volna itt.

Nem láttátok a Dorát?

Mi van, már megint meglógott?

Mišo nevetett, és elvette a sört, amivel Máša gazdája kínálta. Tegyetek rá pórázt, a dobozból felfröccsent a hab, hahaha, nagyon vicces. Šimon újra elkomorult, és hallotta, amint Vagánek olyasmit dödög, hogy volt már, aki így fulladt meg. Tényleg megtörtént már, mi olyan vicces ezen?

Iszik velünk egyet, tata?

Šimon szívesen megnézte volna a Vagánek lábait, csak úgy óvatosan, félszemmel. Fokozatosan vagdosták le, kis darabonként. Először az egyik lábról egy ujjat, a hüvelyket, most átmentek a másikra, a beavatkozásokról részletesen tájékoztatott mindenkit, aki csak az útjába került, és aki nem tudta időben kikerülni. De hogy abbahagyja a bagózást, az eszébe sem jut a bolondjának, mondta apuka, még pár darabot lenyisszantanak belőle, aztán cipőt sem tud majd húzni. És Šimon, mikor elment mellette, megbámulta a kicsámpázott tornacipőt, a háta mögül pedig hallotta Mišót, ahogy letorkolja az öreget, hogy hagyja már ezeket a hülyeségeket, tata, ugyan ki mászna...

Šimon ment tovább, nézelődött jobbra-balra, kereste a húga loboncát. Ha Dora futott vagy ugrált, a sörénye vele lobogott, ugrált. És Dora folyton futott vagy ugrált, fészkelődött, mintha valami nyugtalanság lenne a testében, anyuka azt szokta mondani, hogy csak álmában áll meg. De ez sem volt teljesen igaz, Šimon egy szobában aludt vele, és Dora álmában is fészkelődött meg rohangált, érthetetlen szavakat kiáltozva. És mióta iskolás lett, azóta még többet futott, kifutott a képből, ahol még láthatták, a panelház előtti homokozó a csúszdával meg az új játszótér a ház mögött nem volt már elég neki. Apa meg anya szidták eleget, hiába. Ő meg hajkurászhatta egyfolytában. Talált a járdán egy elég jónak tűnő botot, felvette, pont kézbeillő. Vigyáznod kell a húgodra, megértetted? Végigkerepeltette a botot a néptelen óvodaudvar kerítésén. A sarkon befordult. Meglátta a macskákat. Napoztak a lépcsőn, kövér, herélt dögök. A kalapos néninek volt kulcsa a kaputól, hordta nekik az ennivalót, hol vagy-

tok, cicuskák? Ott vannak! Odavágta közéjük a botot, nem talált, a dögök meg sem mozdultak, csak végigmérték lustán a fiút a kerítés nyújtotta biztonságukból. Egy darabig még látta, hol van Dora, aztán mikor legközelebb nézte, már nem volt sehol. Egyszer kikapott a húga, de nagyon, apuka fenekelte el, tiszta erejéből. Valami jó szag csapott az orrába. Most vette csak észre, hogy egy bodzafa mellett áll, virágai mint megannyi tányér. Anyuka csinált tavaly bodzás limonádét, csinálhatna most is, majd szól neki, ha hazaviszi a Dorát, holnap meg szed hozzá ebből a virágból. Továbbindult, elment az iskola mellett, megint befordult egy sarkon, a sportpályán nagyfiúk fociztak. Nem volt sehol a Dora, a szülei kocsiba ültek. Ő is büntetést kapott, amiért nem vigyázott rá, egy hétig nem mehetett ki. A nagyteszkó előtt találták meg. Üldögélt az alacsony kőfalon és jégkrémet evett, egy nénitől kapta, mondta csokis szájjal. Otthon, a gyerekszobában keservesen sírt, nézett dühösen a fürtjei alól, és Šimon akkor még meg is sajnálta, de most úgy érzi, megérdemelne a húga egy újabb verést. Muslincafelhőbe keveredett, szét kellett hajtania őket, hogy ne menjen tele velük a szája meg a szeme. Az anyaotthon felé botladozott lekaszált fűkupacok között, itt valószínűleg nem volt senki, aki szervezett volna egy önkéntes csapatot, mint Mišo meg Ferdo. A fák között talált egy döglött varjút. Előbb a legyek rebbentek fel a földről, nagyok és fényesek, aztán megcsapta az orrát a szag. Megnézegette. Talán a fűnyíró ment rajta végig. Szétnyílt a begye, a csőre nyitva volt, a belseje gyönyörű piros. Fiatal varjú, nem repül többet sehova.

Mikor odaért az anyaotthonhoz, lassított, majd döbbenten megállt. Biztos volt benne, hogy itt találja, az elkerített játszótéren, a csúszdán vagy a trambulinon, ugrálva, libbenő hajjal, Dora összebarátkozott az egyik itteni kislánnyal. Ő is ismert egy itteni fiút, beszélgettek egyszer a kerítésen át, de Dora simán bement a kapun, és játszott az anyaotthonban élő gyerekekkel. Az a fiú, a nevét nem kérdezte meg Šimon, azt mondta, hogy az apukájuk verte őket, az anyukájukat pedig megszúrta egy késsel, el kellett tőle szökniük, az anyaotthonos gyerekek játszótere volt a legmenőbb az egész lakótelepen. Mindenből újat kaptak, volt pingpongasztal is, szívesen játszott volna egyet azzal a fiúval, akinek az apukája megszúrta az anyukáját, talán a trambulinon is ugrálhatna egy kicsit, csak kipróbálná, még ha már nagyfiú is. De nem volt itt most senki, se gyerek, se anyuka, ott szoktak cigizni a padoknál, nem volt kitől megkérdeznie, hogy látták-e a húgát. Körbejárta az anyaotthon kerítését, bement a fák alá. A feje fölött hangos csattogást hallott. Felnézett, egy óriási örvösgalamb ült az ágon. Inkább odébb ment pár lépéssel, hogy a madár le ne szarja, az szép kis adag lenne, beterítené a fejét. Megállt. Hirtelen elnehezedett a teste.

Mintha egyszeriben kifolyt volna az összes vére, és soha többé nem lenne képes egyetlen lépést sem tenni. A *Hordós bor és olaj* feliratot bámulta, de nemigen érzékelte, mit lát. A panelházak közé behatolt a lassan véget érő nap fénye, és a sűrű, borostyánszín áramlat muslincáktól hullámzott; lassan, trillázva úszott benne a nyárpihe. Valahol a magasban rigó fütyült, és Šimon,

akit életében először ejtett rabul a szépség, mámorosan hajtotta hátra a fejét, meg is látta a rigót, úgy ült a tetőn, a panelház sarkán, mint egy hatalmas hajó orrában, apró, zajos fekete folt.

Ugyan ki mászna bele?

Előbb csak egy aprócska morzsa, ami nagyon gyorsan növekedett, mígnem kiszorította az összes többi gondolatot. Tudta jól, hogy ki, piros konténer, csucsukálok egyet, Vagánek *történt már ilyen*je. A felismerés bombaként robbant a fejében. Sarkon fordult, rohant. A lába csak úgy magától vitte.

Szuper!

Mišónak sikerült befognia a képbe az összes kutyát. Máša meg Ferdo az oldalukon feküdtek, és Máša Ferdo pofájába nyomkálta a fejét, Ella meg Kalypso pedig kétfelől állva nézték a játékukat, mint két megfontolt felügyelő. Szuper fények! Mišo megmutatta a kutyásoknak a fotót a telefonján, ültek a padon, a gereblyék az óvoda kerítésének támasztva, a sörük maradékát kortyolgatták, azt is kifizettethetnék a hivatallal, muti, de végül senki sem tudta igazán megnézni a kompozíciót, először az üvöltést hallották meg, aztán felbukkant a kerítés sarka mögül a fiú is, villámgyorsan ott termett a konténernél, felkapaszkodott a létrán, mint egy kismajom, beleugrott, mi a fenét csinál?

Mit csinálsz, Šimon?

Šimon meg csak kotort, dühödten, repült kifele a lekaszált fű, vissza a gyepre, felbukkant, eltűnt újra a zöld kupacban, visszafojtotta a lélegzetét, mit csinálsz, megbolondultál? És egyszer csak megállt, a padig hallatszott a lihegése, haja tele fűvel, és mikor a kutyások elnéztek arra, ahová a fiú a tekintetét függesztette, és eltátotta hozzá döbbenten a száját, mintha csodát látna, meglátták ők is a gyerek húgát, a Doryt. Ugrándozott hazafelé a járdán, vége lett a napnak, ugrált vele a haja is.

Hé, Šimon!

Mészáros Tünde fordításai

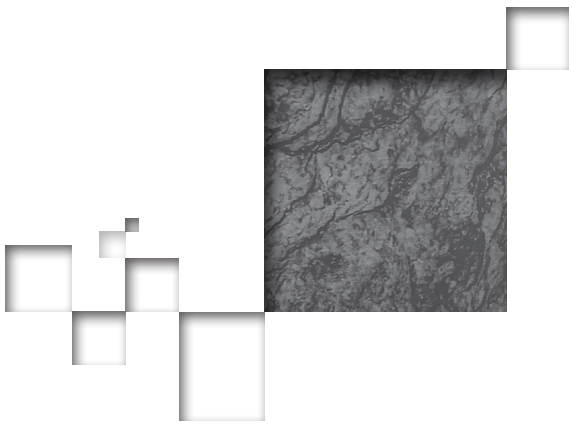

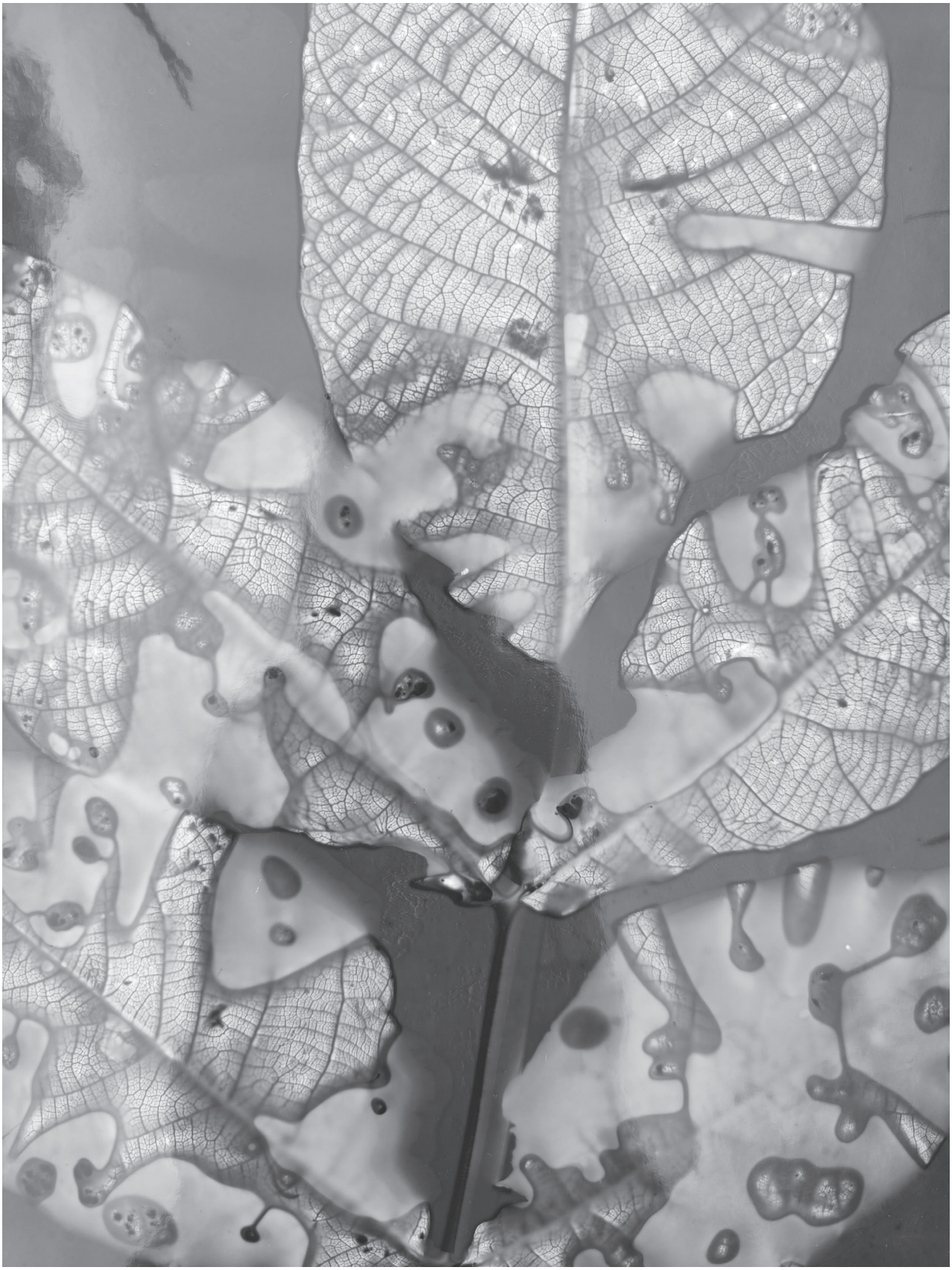

PÉNZES TÍMEA

A MAGYAR NYELV ÉS A MAGYAR SZEREPLŐK REPREZENTÁCIÓJA KORTÁRS SZLOVÁK SZERZŐK SZÖVEGEIBEN

IRODALMI TÖBBNYELVŰSÉG, NYELVI IDEGENSÉG, NYELVI OTTHONOSSÁG

Témánk bővebb kifejtéséhez az utóbbi tizenöt év szlovák könyvtermését vettem alapul, olyan művek után kutatva, melyekben a kétnyelvűség egy eleve adott – többségi-kisebbségi – élethelyzetből fakad, nem a globalizáció okozta migrációból, mint például az expat szerzők (Svetlana Žuchová, Ivana Dobrakovová, Zuska Kepplová, Mária Modrovich, Michaela Rosová) esetében, akik szövegeiben tetten érhető a **nyelvi idegenség –** az expatok többnyire *kívülről, külföldön* és nem *belülről, odahaza* találkoznak egyes nyelvekkel: Kepplová egyik szereplője például Magyarországon használ magyar kifejezéseket, tehát ez kívül esik aktuális témámon, hiszen az expat irodalom „külföldi kötődésű, többnyire külföldön íródott és/vagy külföldi élettapasztalatokat tematizál" (Pénzes, 2022, 85). A nyelvi idegenség ellentétpárjaként a **nyelvi otthonosság** fogalmát használom, ugyanis utóbbi esetben a nyelv hosszú idejű, történelmi együttélés nyomait viseli magán.

A kutatott szlovák szerzők következésképpen a szülőföldjükön élnek és alkotnak, kétnyelvű környezetbe kerülésüket nem mobilitás idézte elő (Roguska-Németh, 2022), a kutatott szerzők műveiben megjelenő **irodalmi többnyelvűség** a szerző születési és/vagy lakóhelye által adott tény, amikor is a mozgást nem a szerzők és/vagy a szereplők végzik, hanem a határok mozdultak el, térképek rajzolódtak át felettük, és ezáltal alakultak ki a különféle típusú együttélés rétegei – Brubaker megfogalmazásában: „the movement of people over borders " és a „the movement of borders over people" (Brubaker, 2015, 136; Dánél, 2022, 14). Ez a határelmozdulás többek közt Šikulová, Lavrík és Balko könyvében is tematizálódik. Viszont megállapításom kiegészítésre szorul: bár a kutatott szlovák szerzőknél országhatáron átnyúló mobilitásra nem került sor, mint az expat írók esetében, országon belüli mobilitás megfigyelhető: a szerzők „átmozdulhatnak" az ország más területeire, más nemzetiségi összetételű környezetbe.

DÉL-SZLOVÁKIAI IRODALMI MŰVEK

A vizsgált irodalmi többnyelvűség leginkább a dél-szlovákiai művekben érhető tetten, melyek tanulmányozásához kiindulópontot jelenthet Halász Iván *Dél-Szlovákia az irodalomban (Sztereotípiák és interetnikus összefüggések)* című kötete – a könyv a szlovákiai irodalomfejlődést tágabb földrajzi stb. összefüggéseiben taglalja (lásd pl. *A szlovák irodalmi földrajz dinamikája* című fejezetet).

A Dél-Szlovákia gyűjtőfogalmat régiókra, városokra stb., bonthatjuk, a kötet például külön fejezetként tárgyalja egy dél-szlovákiai helyszín, Léva szerepét (*Léva a magyar és a szlovák irodalomban*). Továbbá Németh Zoltán olyan helyszíneket taglal *Ipolyság-regények* című írásában, amelyek kiváltképp megihlettek alkotókat:

> Vannak mágikus helyek, amelyek minduntalan felbukkannak különböző, egymással akár semmilyen kapcsolatban nem álló irodalmi művekben. Ezeket a helyeket mintha arra teremtették volna, hogy bennük és általuk életre keljen az irodalom, hogy regények játszódjanak bennük, épületeik, utcáik, tereik, lakosaik irodalmi alkotásokban váljanak halhatatlanokká. Egész egyszerűen vannak helyek és városok, amelyek mintha vonzanák az irodalmi műveket, a fikciót (Németh 2021).

Ebből a szempontból minden bizonnyal Érsekújvár ugyanilyen termékeny város, említsük a tanulmányom szempontjából is fontos Peter Macsovszky, illetve Balla, de akár Juhász R. József vagy a Magyarországról a városba költözött H. Nagy Péter munkásságát.

A KISEBBSÉGI NYELV HASZNÁLATA MINT IRODALMI ESZKÖZ

Az irodalmi térben magasabb reflexív szintre kerül a hagyományos vagy a migrációs együttélés, és az utóbbi időben nagyobb számban jelentek meg magyar nyelvű kifejezéseket, magyar szereplőket, magyar nyelvű utalásokat tartalmazó szlovák irodalmi művek. A tárgyalt szerzők többsége Dél-Szlovákia magyarlakta területein született vagy él, rokoni-szomszédi-élethelyzeti kapcsolatok révén mindennapjaikat érinti vagy áthatja a kétnyelvűség, ami irodalmi műveikben is leképezésre kerül. A dél-szlovákiai szlovák művek szereplői, akár csak szerzőik, vegyes nyelvű (kétnyelvű) környezetben mozognak. Ez a transzkulturális és transzlingvális meghatározottság műveikben jól tetten érhető, önéletrajzi ihletésű tapasztalataik lecsapódnak a szövegeik fiktív terében. (Zárójelben jegyzem meg, hogy azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy nemcsak a dél-szlovákiai vagy az expat szerzők műveiben, hanem a kortárs szlovák irodalom egy jelentős részében tetten érhető az inter- vagy transzkulturalitás irodalmi, nyelvi stb. vonatkozások révén.)

Ladányi István Neven Ušumović horvát író kapcsán állapítja meg azt, ami az általam tárgyalt művekre is vonatkoztatható: „Ezek a világok szinkron érintkezéseikkel, egymásba hatolásaikkal, összefonódásaikkal, illetve diakrón viszonyaikkal kerülnek színre" (Ladányi, 2022, 233) a szövegekben. Dánel Mónika és Jablonczay Tímea a „transznacionális perspektíva" fogalmával

hozza közelebb ezt a szempontot, amely „többirányú kapcsolódásokra, többszörös kereszteződésekre, rétegződésekre, dinamikus különbségekre helyezi a fókuszt" (Dánél, 2022, 14; Jablonczay, 2015, 137–156). Fontos, hogy nyomatékosítsuk a transznacionális, illetőleg transzkulturális megközelítést. Ezen a helyen pedig érdemes kitérni a két fogalom közti különbségre:

> A transzkulturalizmus minden bizonnyal tágabb fogalom, amely magában foglalja a transznacionális értelmezési bázist is. Míg a nyugati irodalom-elméleti diskurzusokban a transznacionális jelző általában államok, országok közötti határátlépésekre utal, addig a transzkulturalizmusnak akár egyetlen országon belüli kulturális hibridizáció is a tárgya lehet. A transznacionális jelzőbe talán inkább csak a közép-európaiak érzik bele a „nemzeti"-n való átlépést, a nyugati diskurzusban ez sokkal inkább az államhatárokon való áthatolásra utal. Filológiai szempontból valószínűleg a „national" szó jelentésének az elcsúszásáról van szó ebben az esetben, amennyiben az nem a közép-európai értelemben vett „nemzetiség"-re, hanem „állampolgárság"-ra utal. (Németh, 2023, 115).

Petres Csizmadia Gabriella a következőképpen fogalmazta ezt meg: „A transzkulturális irodalomszemlélet kísérletet tesz arra, hogy lebontsa a többnyelvűséghez tapadó negatív konnotációkat, és a többnyelvűség jelenségét többletként, értékként, kultúrák közti közvetítőként, a másik kultúra el- és befogadásának a jeleként, egyben akár posztmodern nyelvjátékként prezentálja." (Petres Csizmadia, 2022, 61). Ilyen hozzáállás vezérli e sorok íróját is a kortárs irodalmi művek elemzése során, illetve a kutatott művekben és a szerzőkkel készített beszélgetésekben is ez a szemlélet dominál. De nézzük, mely szlovák szerzők regényeiben fordulnak elő magyar vonatkozások, és milyen módon!

A VIZSGÁLT SZLOVÁK KORTÁRS SZÉPIRODALMI SZÖVEGEK

Veronika Šikulová: *Menettérti*
Irena Brežná: *Minden világok legjobbika*
Nicol Hochholczerová: *Ezt a szobát nem lehet megenni*
Daniela Kapitáňová: *Könyv a temetőről*
Silvester Lavrík: *Vasárnapi sakkpartik Tisóval*
Pavol Rankov: *Szeptember elsején (vagy máskor)*
Peter Balko: *Akkor, Lošoncon*
Michaela Rosová: *A te szobád*
Jakub Juhász: *PS*
Balla: *Az apa nevében*
Peter Šulej: *Fitopaleontológia*

Továbbá kitérek Peter Macsovszky, Ivana Dobrakovová, Svetlana Žuchová, Pavol Rankov, Balla és Jakub Juhász (további) témába illő műveire, ill. megnyilatkozásaira. A szerzők születési, ill. lakóhelyéről is említést teszek a tanulmányban, az életrajzi kontextus könnyebb beazonosíthatósága végett, illetve születési évüket annak szemléltetésére, hogy valamennyi generációnál megfigyelhető jelenségről beszélhetünk. Továbbá itt jegyzem meg, hogy az idézetek vastagbetűs kiemelései tőlem származnak.

VERONIKA ŠIKULOVÁ: MENETTÉRTI

A Pozsony közelében fekvő Modoron született és élő Šikulová (1967) szövegeivel kapcsolatban írja Haklik Norbert *Naďmama, Cyrilbáči, Šaňó és a többiek* című írásában: „bizony azon a vidéken járunk, ahol a magyar és a szlovák nyelv egymással folyamatosan kölcsönhatásban van" (Haklik, 2018), és hasonlóan vélekedik Závada Pál is a *Menettérti* utószavában: „rögtön megértjük, hogy történetünk Szlovákiának, illetve Csehszlovákiának azokra a vidékeire vezeti az olvasót, ahol magyar nemzetiségű lakosság is él, illetve hogy ennek a háromgenerációs regénynek a családfáján a szlovák többség mellett magyarokat, illetve félig-magyar-félig-szlovák családokat is fölfedezhetünk." (Závada, 2014, 352). Ugyanez jellemző a szerző *Tulipánból paprika* című művére is (ford. Mészáros Tünde).

A magyar a gyerekkor, az álom nyelve, titkos nyelv

A magyar nyelv Šikulová írásaiban a **gyerekkor nyelve**. Sejtelmes és titokzatos, és az **álom nyelveként** dereng fel felnőttkorban. Azonban a magyar anyanyelvűek vagy a magyar nyelvet szépen beszélők (Šikulová, 2011, 147) az érvényesülés érdekében nem egy esetben a többség nyelvét választották elsődleges nyelvükké. A nyelvek „rangsorában" változások figyelhetők meg a család egykori és aktuális domináns nyelvében: a magyar egyre inkább feledésbe merül.

(1a) Ako úplne malička som **hovorila aj rozumela po maďarsky**, ale všetko som zabudla. **Alebo sa mi to iba zdalo?** (Šikulová, 2011, 82)
(1b) Egészen kiskoromban **beszéltem és értettem magyarul** én is, de elfelejtettem mindent. Vagy csak **álmodtam a magyart**? (Mészáros, 2014, 203)

(2a) bojím sa že si spomenú na **maďarčinu jazyk v ktorom sa mi niekedy sníva a** vtedy hovorím **po maďarsky** nielen ja **po maďarsky** aj husi gagocú a kačky tiež aj Cyrilbáčiho holuby **maďarsky** klopká vlak no ráno mi niekto zamkne pusu (Šikulová, 2011, 66)
(2b) félek hogy eszükbe jut **magyarul kellene beszélni azon a nyelven amelyiken néha álmodom** és olyankor **magyarul** beszélek nem csak én **magyarul** gágognak a libák is a kacsák Cyrilbáči galambjai **magyarul** kattog a vonat de reggelre lezárja valaki a számat oszt passz (Mészáros, 2014, 175)

(3a) Jolanka inak za slobodna Nagyová čo sa **tak krásne po maďarsky zhovárala** so sestrami ako nejakým **tajným jazykom** keby hovorili vstúpi do Slovenskej národnej strany (Šikulová, 2011, 147)
(3b) Jolanka lánykori nevén Nagyová aki **olyan szépen beszélt magyarul** a nővéreivel mintha valami **titkos nyelv** lenne belép a Szlovák Nemzeti Pártba (Mészáros, 2014, 312)

A magyar a kétnyelvű káromkodás nyelve

A káromkodások kétnyelvűsége vagy vegyesnyelvűsége szószinten is megjelenik Šikulová szövegeiben. A nagyapa magyarul, *öregapaként* szerepel a műveiben:

(4a) **Öregapa** je veselý človek. (Šikulová, 2011, 2)
(4b) **Öregapa** vidám ember. (Mészáros, 2014, 9)

(5a) **Od öregapu sme poznali všetky maďarské nadávky**, ale tvárili sme sa, že nevieme, čo hovorí. (Šikulová, 2011, 46)
(5b) Ismertük **öregapától az összes magyar káromkodást**, de úgy tettünk, mintha nem értenénk, mit mond. (Mészáros, 2014, 128)

Öregapa ilyesformán káromkodott:

(6a) celou cestou jej nadával **po slovensky aj po maďarsky**, a už sme išli, **šejhajrijá, azapádmindenit, basanďalátteremtete, fixnomolátnekyt, kristušátfagot** (Šikulová, 2011, 43)
(6b) egész úton szidta **szlovákul meg magyarul**, mentünk hazafelé, **šejhajrijá, azapádmindenit, basszangyalátteremtette, fiksznomolátneky, krisztušátfagot** (Mészáros, 2014, 118)

Šikulovánál a magyar kifejezések reminiszcenciák, a szerző emlékezetében megragadt, a káromkodások hangulatiságát előhívandó kifejezések; eredetük és az értelmük nem minden esetben felfejthető.

IRENA BREŽNÁ: MINDEN VILÁGOK LEGJOBBIKA

A Pozsonyban született, Trencsénben felnövő és Svájcban élő nyelvváltó szerző művében, amely a kilencéves Jana szemszögéből meséli el az ötvenes éveket, szülei bebörtönzésének és meghurcoltatásának történetét, a magyar nyelv szintén a gyerekkor nyelve. „A szerző azért írta meg németül a regényét, hogy kellő távolságot tartson a megélt tragédiától" (Brežná, 2022, 204).

A magyar az ellenség „világnyelve"

Irena Brežná (1950) szövegeiben a magyar nyelvhez alapvetően kétféle előjel társul, attól függően, hogy a szereplők vagy a történelmi események szempontjából szemléljük. A szerző világnyelvként emlegeti a magyar nyelvet, a világnyelv fogalmát azonban nem a hagyományos értelemben használja, hanem egyéni felfogásban. A fordító Vályi Horváth Erika értelmezésében a magyar nyelvnek több a beszélője és nagyobb ország, ez is képezhette a viszonyítás alapját (Mészáros Tünde, Pénzes Tímea, Vályi Horváth Erika, Szarka Szilvia, 2022, 33:30). A magyar nagymama szlovák közegbe került, és megtanult szlovákul, miután feleségül ment egy szlovák katonához. Brežná zsigereiben benne van a magyar nyelv, nagyanyja világot jelentő nyelve, amelyet nehezen tud közös nevezőre hozni az ellenség nyelvével.

(7a) „**Dass Großmutter von unseren Feinden abstammt**, ist ein Geheimnis (…) Wenn es niemand hört, bringt sie mir einen Satz in der **Feindessprache** bei, die sie zur **Weltsprache** erklärt. (…) Ich glaube, unsere Sprache ist keine Weltsprache, aber sie klingt so, als wäre sie eine, der Hof ist voll von ihr und sie übertönt Großmutters Weltsprache" (Brežná, 2008, 114).
(7b) „Az titok, hogy a **nagymama az ellenségeinktől származik**. (…) Amikor ezt senki sem hallja, megtanít nekem egy mondatot az **ellenséges nyelven**, amelyet **világnyelvnek** tart. (…)

Szerintem a mi nyelvünk nem világnyelv, de mindenfelől ez hallatszik, mintha az lenne, tele van vele az udvar, és túlharsogja nagymama világnyelvét" (Vályi Horváth, 2022, 142).
(8a) **Feind und Großmutter** sind zwei Dinge, die ich nicht unter einen Hut bringe (Brežná, 2008, 115).
(8b) **Az ellenség és a nagyanyám** két külön dolog, amit nem tudok kibékíteni magamban" (Vályi Horváth, 2022, 143).

NICOL HOCHHOLCZEROVÁ: EZT A SZOBÁT NEM LEHET MEGENNI

A rimaszombati születésű szerző (1999), aki maga is beszél magyarul, botrányt kavaró műve egy ötvenes éveiben járó tanár és egy tizenkét éves lány szexuális viszonyáról szól, a főszereplő/narrátor barátja és anyja is magyar. Kötetében több kötődés is felfedezhető a magyar nyelvhez.

A magyar az anya, a barát, a mese és Esterházy nyelve

(9a) moja mama je Maďarka ako Rumoš (Hochholzerová, 2021, 43)
(9b) az anyám is magyar, mint a Rumoš (Mészáros, 2022, 31)

Az, hogy a narrátor anyja vagy barátja magyar, nem különösebben érdekes, viszont az annál inkább, hogy magyarul jut eszébe egy kifejezés, amikor *A kisgömböc* című magyar népmese kapcsán felteszi a kérdést, hogyan is nevezik a *bicskát* szlovákul (a szerző szlovák diakritikával használja a magyar kifejezést). Ezáltal az önreflexív szöveg metapoetikus, metanarratív elemekkel bővül.

(10a) ako decko som sa bála tlačenky, bola taká rozprávka, v ktorej **tlačenka** žila sama na povale a nakoniec od samoty zjedla celú dedinu a s celou dedinou v žalúdku sa kotúľala po ceste, až kým nezhltla pastierika a ten ju **bičkou, ako sa povie bička po slovensky, nožíkom** ju prepichol a ja som sa bála, že aj mňa niečo zožerie (Hochholczerová, 2021, 11)
(10b) „gyerekkoromban féltem a disznósajttól, volt egy mese, amelyikben a **disznósajt, a kis gömböc** egyedül él a padláson és magányában megeszi végül az egész falut, és gurul az egész

faluval a hasában az úton, majd bekapja a kisbojtárt is, aki aztán a **bicskájával, hogy is mondják a bicskát szlovákul, szóval azzal** kihasítja a gömböcöt" (Mészáros, 2022, 6)

A kötet transzkulturális terének szerves részét képezik magyar mesék, és amikor a narrátor férjet keres magának, úgy gondolja, az lehetne *Zöld Péter*, vagy mondjuk Esterházy Péter öccse, ha futball helyett vízipólózna.

(11a) A ešte hovorí, že keď budem dospelá, **mala by som si hľadať muža ako je Péter Esterházy**, jeden taký spisovateľ, a starý otec o ňom tvrdí, že je to aj naozajstný šľachtic. Jeho brat je síce tiež šľachtic, ale zároveň futbalista, a starý otec hovorí, že futbal má rád, ale futbalisti sú kokoti, to by podľa starého otca musel hrať brat Pétera Esterházyho vodné pólo, aby bol pre mňa dobrý. Alebo že by môj muž mohol byť ako **Zelený Peter** z **maďarských ľudových rozprávok**. (Hochholczerová, 2021, 11)
(11b) olyan férjet kellene keresnem, mint **Esterházy Péter**, aki egy író, ráadásul nagyapa szerint főnemes, igazi. Az öccse szintén, de ő a főnemesség mellett focista is, nagyapa meg azt mondja, hogy a focit szereti, de a focisták mind faszkalapok, és Esterházy Péter öccsének vízipólóznia kellene ahhoz, hogy megfeleljen nekem. Vagy lehetne olyan férjem, mint a **magyar népmesékből a Zöld Péter** (Mészáros, 2022, 6)

DANIELA KAPITÁŇOVÁ / SAMKO TÁLE: KÖNYV A TEMETŐRŐL

Az utca emberének, pontosabban egy szellemi fogyatékos férfinak a világhoz, és egyben a magyar nyelvhez való hozzáállását tükrözi a komáromi születésű Kapitáňová (1956) főszereplőjének nyelvezete. A kötet Szlovákiában azonnal bestseller lett, számos nyelvre lefordították.

A nagyon egyéni hangvételű irodalmi műben a magyar nyelvhez való viszonyulás csak látszólag negatív, a főszereplő értelmi szintjének tudatában ironikus felhangot kap. A főszereplő Samko valójában a körülötte élők xenofób kijelentéseit vagy a sajtóban elhangzó, negatív előjelű, agyoncsépelt állításokat, közhasználatú kliséket visszhangozza.

A magyarok egykori elnyomók, mindenütt jelenlevők, „Nyilvános" anyanyelvhasználók, magyar felmenővel nem lehetsz a legjobb szlovák

Samko sajátos világfelfogásában, gondolkodásmódjában a sztereotip attitűd csapódik le – egyébként nemcsak a magyarokkal, hanem mindennel kapcsolatban, ami körbeveszi. Szinte felsorolni is képtelenség, mi mindennel szemben tanúsított ellenérzést az apja is.

(12a) Môj otec nemal rád Čechov, **Maďarov,** Rusov, Židov, komunistov, cigáňov, spartakiády, pionierov, SZM, Zväzarm, ROH, Csemadok, SNP, Pražské povstanie, Zväz žien, Víťazný február, VOSR, ZČSSP, MDŽ, Oslobodenie a ani to nemal rád, keď na tzv. Slovenský štát povedali, že je tzv. To znamená, že je takzvaný. (Kapitáňová, 2012, 31)
(12b) „Az apukám nem szerette a cseheket, a **magyarokat,** az oroszokat, a zsidókat, a komunistákat, a cigányokat, a felvonulásokat, a pionírokat, a Szocialista Ifjúsági Szövetséget, a Honvédelmi Szövetséget, a Forradalmi Szakszervezetet, a Csemadokot, a Szlovák Nemzeti Felkelést, a Prágai Felkelést, a Nőszövetséget, a Győzedelmes Februárt, a NOSZF-ot, a Cseszlovák-Szovjet Barátság Szövetségét, a Nemzetközi Nőnapot, a Felszabadítást, és azt se szerette, ha az ún. Szlovák Államra azt mondták, hogy ún. Ez azt jelenti, hogy úgynevezett." (Mészáros, 2016, 37)

(13a) stará mama Omamy, bola **polovičná Maďarka** a volala sa Csonka Eszter, ohľadom čoho my už **nie sme takí najlepší Slováci**. (Kapitáňová, 2012, 49)
(13b) az Ómama nagymamája **félig magyar volt** és úgy hívták, hogy Csonka Eszter, és ebben a tekintetben **mi már nem vagyunk a legjobb szlovákok** (Mészáros, 2016, 61)

(14a) On tým myslel, že sa v ujovi Otovi prejavila tá krv, čo mala Omama po svojej starej mame, ktorá sa volala Csonka Eszter a **bola polovičná Maďarka a možno aj niečo ešte horšie**. (Kapitáňová, 2012, 168).
(14b) Otobácsinak kijött az a vére, amit az Ómama a nagymamájától örökölt, akit Csonka Eszternek hívtak és **félig magyar volt és lehethogy még valami rosszabb is** (Mészáros, 2016, 219)

(15a) Veľa dobrých humorných viet vedel aj môj starý otec z Detvy. Napríklad že: **„Kezet čókolom,** čupela za kolom." (Kapitáňová, 2012, 62)
(15b) A Detvába valósi nagypapám is sok humoros mondatot tudott. Példának okáért olyant, hogy: „**Csókolom**, kezét-lábát lefosom." (Mészáros, 2016, 79)

A vietnamiakkal összevetve a magyarok „hátránya", hogy nyilvánosan is magyarul beszélnek és elnyomták a szlovákokat (míg a vietnamiak csak maguk közt és nem nyomták el őket). Egy helyütt közli, hogy szlovákul kellene beszélniük.

(16a) Inak už nie je v Komárne veľa Nemcov, lebo tu je veľa Maďarov a cigáňov a ešte sú tu Vietnamci, najmä v tržnici, ale tí sú dobrí, lebo sa nerozťahujú a nehovoria po vietnamsky.

Teda hovoria po vietnamsky, ale len medzi sebou. **Maďari hovoria aj nie medzi sebou.** Keď ale hovoria Vietnamci po vietnamsky, tak im to všetci odpustia, lebo oni nás nikdy neutláčali. Preto to majú na Slovensku povolené. **Maďari nás vždy utláčali,** preto im to všetci neodpustia. To sa rozumie samé so sebou, no nie? No áno. (Kapitáňová, 2012, 119)
(16b) Ezenkívül meg nincsen Komárnóban sok német, mert itt magyar van sok meg cigány meg vannak vietnámiak, leginkább a Vásárcsarnokban, de azok jók, mert nem pöffeckednek és nem beszélnek vietnámul. Vagyishogy vietnámul beszélnek, de csak egymás között. **A magyarok meg mások között is.** De hogyha a vietnámiak vietnámul beszélnek, azt mindenki megbocsátja nekik, mert ők sohase nyomtak el bennünket. Ezért nekik meg van engedve Szlovákiában a vietnámi. **A magyarok minket mindig elnyomtak**, és azt nem bocsátja meg nekik senki. Ez magától érthetődő, hát nem? Hát de. (Mészáros, 2016, 155).

Illetve a magyart a legnevetségesebb nyelvnek tartja. Ha valaki magyarul mond valamit, ráadásul magyar hangsúllyal, az nagyon vicces. A szlovák viszont a legszebb nyelv, a tévében is megmondták, mert van benne ľ „betű".

(17a) slovenský jazyk má ľ. Ľ je najkrajšie písmeno na svete, lebo je veľmi pekné. Napríklad český jazyk nemôže byť najkrajší na svete, lebo nemá ľ. Preto je najkrajší jazyk na svete slovenský jazyk, lebo má ľ. **Najsmiešnejší jazyk na svete je maďarčina.** To sa vie ohľadom toho, že ak niekto povie niečo spolu s maďarským prízvukom, tak je to veľmi humorné a všetci sa na tom veľmi dobre zabávajú. Lebo je to veľmi smiešne. (Kapitáňová, 2012, 48).
(17b) a szlovák nyelvben van ľ betű. A ľ a világon a legszebb betű, mert nagyon szép. A cseh nyelv példának okáért nem lehet a világon a legszebb, mert nincs benne ľ. Úgyhogy a legszebb a világon a szlovák, mert van benne ľ. **A legnevetségesebb nyelv a világon a magyar nyelv**. Ezt abban a tekintetben lehet tudni, hogy amikor valaki mond valamit magyarosan kiejtve, az nagyon humoros és mindenki nagyon jól szórakozik rajta (Mészáros, 2016, 60).

SILVESTER LAVRÍK: VASÁRNAPI SAKKPARTIK TISÓVAL

A magyar a (csehek és gyerekek előtti) titkolózás, a káromkodás és Márai nyelve

Az észak-szlovákiai Poprádi járásban, az egykori Szepes vármegyében, Savnikban (Spišský Štiavnikban) született Silvester Lavrík (1964) Kassán, majd Pozsonyban tanult (a Színművészetin, jelenleg a Szlovák Rádió rendezője), és a könyve olyan szempontból köthető Kapitáňová mű-

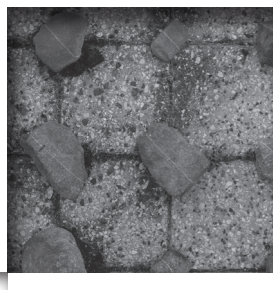

véhez, hogy a narrátor, Anička, Jozef Tiso lelkipásztor (leendő elnök) gyorsírója szintén naiv, szellemileg visszamaradott, és kissé torz tükröt tart az olvasónak. A szerzőt idézve: „A főszereplő Anička egy autista lány, akit a környezetében mindenki bolondnak tart, ám ő képes megjegyezni és pontosan visszamondani hosszú szövegeket, ami ideális elbeszélővé teszi annak ellenére, hogy az eseményeket csak lassan tudja értelmezni" (Sándor, 2022). Lavrík arról is vall, hogy gyermekkorában „sokszor megfigyelte, hogy valaki dühében magyarul káromkodott" (Sándor, 2022). A regényben a magyar nyelv többek közt arra szolgált, hogy eltitkolják a gyerekek – vagy a csehek – elől, miről is van szó.

(18a) **Bazmeg a kecskét, kapsz túrót, povedala som mu.** (…) **U nás sa vždy nadávalo po maďarsky.** Aj keď sa dospelí chceli rozprávať o veciach, ktoré **neboli pre naše uši,** hovorili po maďarsky. Ak bol nablízku **Čech**, takisto (Lavrík, 2016, 16).
(18b) **Bazmeg a kečkét, kaps túrót, mondtam.** (…) **Minálunk mindig magyarul káromkodtunk.** Meg ha a felnőttek akartak olyasmiről beszélgetni, **amit nem a mi fülünknek szántak**, akkor is magyarul beszéltek. Meg ha valami **cseh** volt a közelben, akkor is (Mészáros, 2022, 16).

A következő idézetből kiderül, hogy a patikus úr megboldogult magyar édesanyjának és a feleségének is a kedvenc írója Márai.

(19a) Sú národy a krajiny, ktoré majú s osudom dohodu, ako hovorí Sándor Márai, obľúbený spisovateľ nebohej maďarskej matky pána lekárnika. Ale my k nim nepatríme. **Sándor Márai** patril aj k obľúbeným spisovateľom pani lekárnikovej. Napríklad jeho Rozvod v Budíne prečítala na jeden dych, pochválila sa s tým mojej matke, nuž to viem. Škoda, že nenapísal aj **rozvod v Bánovciach**, dodala matka zakaždým, keď na čitateľský vkus pani Márie prišla reč (Lavrík, 2016, 103).
(19b) Vannak népek és országok, amelyek egyezséget kötöttek a sorssal, ahogy azt **Márai Sándor** mondja, a patikus úr megboldogult magyar édesanyjának kedvenc írója. De mi nem tartozunk közéjük. Márai Sándor viszont a patikusné asszonynak is a kedvenc írói közé tartozott. Például a Válás Budánt egyszuszra olvasta ki, eldicsekedett vele anyámnak, onnan tudom. Kár, hogy nem írta meg a **Válás Bánovcébant** is, tette hozzá anyám mindig, valahányszor szóba jött a patikusné asszony irodalmi ízlése (Mészáros, 2022, 115)

(20a) Stála som uprostred kostola a **zúrivo nadávala,** predtým, než som onemela. **Po maďarsky.** Takto: **Menj a pokolba, egész a fenekére, és ott üssön meg a guta,** začal mi pomáhať s rozpomínaním pán lekárnik (Lavrík, 2016, 372).
(20b) A templom kellős közepén álltam, és **őrjöngve káromkodtam,** mielőtt megnémultam volna. **Magyarul.** Valahogy így: **Menj a pokolba, takarodj egész a fenekére, ott üssön meg a guta!,** próbálta segíteni az emlékezetemet a patikus úr (Mészáros, 2022, 425).

A szerző *Posledná k.&k. barónka* című művének, amely Czóbel Margitot, a felsőőri kastély bárónőjét mutatja be, magyar vonatkozásai szintén kézenfekvőek.

PAVOL RANKOV: SZEPTEMBER ELSEJÉN (VAGY MÁSKOR)

A magyar a barátság nyelve

A Poprádon született, Pozsonyban élő és a Comenius Egyetemen oktató Pavol Rankov (1964) az Európai Unió Irodalmi Díjában részesült történelmi regényében három barát, Jan Bízek (Honza), Peter Rónai és Gabriel Rosenberg – egy cseh, egy szlovák zsidó és egy magyar – szerelmes egy lányba. A történet 1938. szeptember elsején kezdődik a levicei (lévai) strandon és az 1968-as forradalomig mutatja be a négy szereplő életét a második világháborún, zsidóüldözéseken, kommunizmuson stb. keresztül.

A három barát nyilván a szlovákot használja kommunikációs nyelvként, Peter azonban megtűzdeli a mondanivalóját magyar szavakkal, pl. *semmi, butaság, jól van, srácok*, a szerző minden bizonnyal így szeretné érzékeltetni, hogy Peter magyar anyanyelvű, de a szövegből kiderül, hogy mindhárom szereplő tud vagy ért magyarul.

A kötet a történelem viharait kiállt barátságot tematizálja, a magyar, szlovák és cseh nyelv egyenrangú a szövegben (legfeljebb olykor heccelődésre adhat okot). A könyvben szereplő személyneveket és helységneveket a történelem alakítja, pl. Jan Hansként írja alá magát Brünnből címzett levelében 1939-ben, amikor azt is közli, hogy magyarul nincs kivel beszélnie, csak a lánytestvérével, Jitkával: „Maďarsky nemám s kým hovoriť, len so sestrou Jitkou." A magyar nyelvhez vagy a magyarsághoz a barátság szűrőjén keresztül közelít a szerző.

(21a) – Nie som Gábor! Už som ti to povedal stokrát, – hneval sa Gabriel.
(22a) – **Bocsánat,** – ospravedlňoval sa Peter (Rankov, 2008, 2).

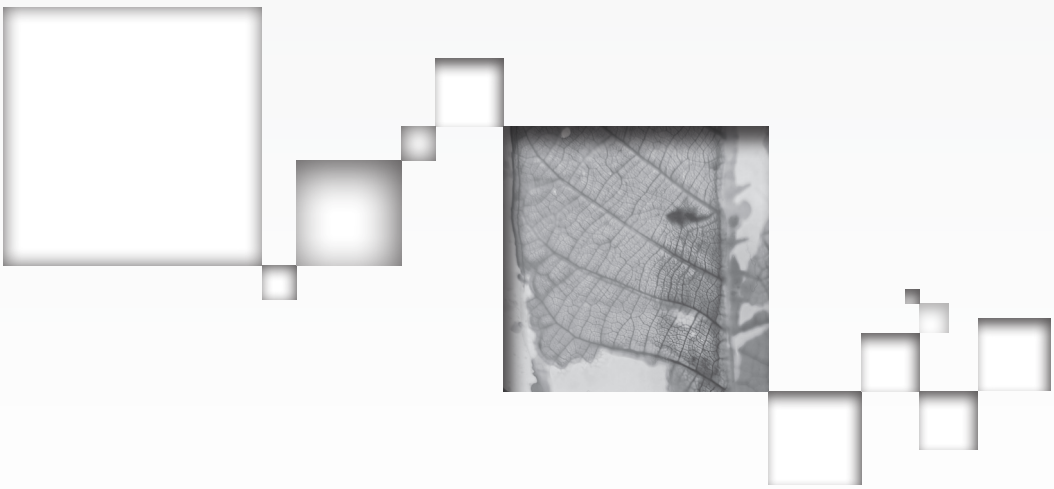

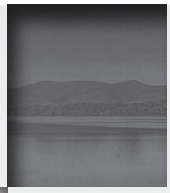

(21b) – Nem vagyok Gábor! Százszor megmondtam már – háborgott Gabriel.
(22b) – **Bocsánat** – követte meg Peter (Mészáros, 2011, 10).

(23a) – Má nádherné pery, – vzdychol Gabriel.
– Tmavorudé… ruděčervené, – hľadal správne slová Honza.
– **Nem piros, vörös,** – zahundral Peter (Rankov, 2008, 10).
(23b) – Gyönyörű az ajka – sóhajtott Gabriel.
– Sötétpiros… bíborpiros – kereste a megfelelő kifejezést Honza.
– **Nem piros, vörös** – mormogta Peter (Mészáros, 2011, 9).

(24a) Rožňavčanom si Gabriel mohol **precvičovať maďarčinu**, ktorou inak hovoril už len raz ročne, keď prišiel navštíviť Rónaiovcov do Levíc. Korešpondencia so sestrou v Budapešti prebiehala v slovenčine, pretože Dórika nechcela zabudnúť jazyk, ktorý sa voľakedy učila v škole (Rankov, 2008, 123).
(24b) „a kelet-szlovákiai férfival **gyakorolhatta a magyart**, amit egyébként már csak évente egyszer használt, mikor Rónaiékhoz ment Lévára. Budapesten élő nővérével szlovákul leveleztek, mert Dórika nem akarta elfelejteni a nyelvet, melyet egykor az iskolában megtanult (Mészáros, 2011, 124).

(25a) Levičania to nazývali **psík, kutyakölyök** (Rankov, 2008, 4).
(25b) A lévaiak ezt hívták **kutyaúszásnak** (Mészáros, 2011, 14).

PETER BALKO: AKKOR, LOŠONCON

Kurvamagyar

A losonci születésű, Pozsonyban élő Peter Balko (1988) Losonc szlovák diakritikával írt magyar nevét tette meg regénye címéül (*Vtedy v Lošonci*). A szerző továbbá felsorolja Loš/sonc német, román stb. névváltozatait, illetve ragadványneveit.

Az alábbi részlet arra világít rá, hogy a szlovákok és magyarok mennyi pozitív és negatív címkét ragasztottak egymásra („A szlovákok büdöstótok, a magyarok kurvamaďarok voltak"), és

attól függően használták a nyelvüket hangosan vagy halkan, hogy hol húzódott a határ. Nyelveik számos változatban, különböző „halmazállapotban" léteztek.

(26a) Vojnový Lošonc mal mnoho mien. Maďari ho volali Losoncz, Nemci Lizenz a pre Rumunov, ktorí ho o niekoľko rokov neskôr zbombardovali, to bol Luchunch. Našli sa aj hlasy, ktoré mu prisudzovali mená ako južné mesto, koniec sveta či Csatornák, stoka. **Slovák bol Büdöstóth a Maďar bol Kurva Maďar.** Zo slovenčiny sa stal iba šepot, reč lúzy a jazyk podvratných, ktorý sa šíril v prítmí stajní a domácností, potichu a pod kredencom, aby sa páni s bajúzmi nedurdili. Všade cinkala nemčina a ešte hlasnejšie **maďarčina**, ktorá sa usadila na úradoch, policajných staniciach i pod Kristovými pätami. Vznášala sa mestom ako ranná hmla, v rôznych kútoch mesta sa líšila drobnými odchýlkami a nuansami. V nevestincoch bola **maďarčina** udychčaná, v rozhlase praskavá a v krčme pomalá, trhaná a niekedy dokonca **poslovenčená** (Balko, 2015, 28).

(26b) A háborús Lošoncnak sok neve volt. A magyarok Losoncznak, a németek Lizenznek, a románok pedig, akik néhány évvel később lebombázták, Luchunchnak hívták. Akadtak olyan hangok is, amelyek szerint a neve Délváros, Világvége vagy Szennycsatorna. **A szlovákok büdöstótok, a magyarok kurvamaďarok voltak.** A szlovák nyelv suttogássá apadt, a gyülevész népség, a felforgatók nyelvévé, amely az istállók és a lakások félhomályában terjedt, csendesen, a kredencek mögött, nehogy duzmackodjanak a bajuccos urak. A derdiedas zörgött mindenütt, és még hangosabban a **magyar szó,** amely megtelepedett a hivatalokban, a rendőrőrsökön meg még Kristuš talpa alatt is. A kuplerájokban lihegős volt, a rádióban recsegős, a kocsmában pedig lassú, szaggatott. Sőt. Néha kicsit **szlovákos** (Mészáros, 2022, 89).

MICHAELA ROSOVÁ: A TE SZOBÁD

A magyar a narrátor szerelmének a nyelve

A szenicei születésű (Nagyszombati kerület) Michaela Rosová (1984) könyvének férfi főszereplője egy Endre nevű magyar fiatalember, akivel járni kezd. A narrátor hosszú külföldi tartózkodás után költözik vissza a hazájába, és Pozsonyban szeretne letelepedni, ahol szerkesztői munkát kapott egy folyóiratnál. Egy alkalommal utal arra, hogy a szlovák nyelvet Endre nem használja teljesen tökéletesen.

(27a) Ty si ešte myšlienkami pri jeho predposlednej vete, v ktorej **vynechal zvratné zámeno**. Chybu spraví zriedka, stalo sa mu to možno tretíkrát (Rosová, 2019, 39).

(27b) Te még gondolatban az utolsó előtti mondatánál jársz, ahol **kihagyta a visszaható névmást**. Ritkán követ el hibát, talán harmadjára történt meg vele (Pénzes, 2023, 19).

A regényben előfordul egy metaforikus kép, amikor a narrátor az említett hibákat kihímezi.

(28a) **Vyšívam zvratné zámená**, jedno po druhom všetky, ktoré Endremu cez týždeň vypadli z viet, udržujem rovnováhu, aby sa to, čo niekde chýba, objavilo niekde inde (Rosová, 2019, 50).
(28b) **Visszaható névmásokat hímezek**, sorban egymás után valamennyit, amik a hét folyamán kihulltak Endre mondataiból, fenntartom az egyensúlyt, hogy az, ami valahonnan hiányzik, felbukkanjon máshol (Pénzes, 2023, 26).

Egy másik szöveghelyen a szlovák narrátor magyar szavakkal próbál kedveskedni Endrének – gyakran tapasztaljuk, hogy az emberek sok esetben marginális elemeket, nonszensz kifejezéseket ragadnak ki egy nyelv szókincséből, azok ragadnak meg bennük egy idegen nyelvből – az alábbiakban egy gyengéd pillanatban egy orvosi szakkifejezés tör utat magának.

(29a) a ja som mu chlácholivo šepkala nejaké hlúposti, lebo nič iné neviem, **radiális ebénynyallábok, nagyon, nagyon, radiálne cievne zväzky, veľmi radiálne,** Endre, môj najmilší (Rosová, 2019, 112)
(29b) és én nyugtató butaságokat suttogtam neki, mert mást nem tudok, **radiális ebénynyallábak, nagyon, nagyon radiálne,** Endrém, egyetlenem (Pénzes, 2023, 76)

Mivel az otthonkeresés a mű központi témája, több helyütt megjelenik, mit is tarthatunk otthonunknak. A narrátor egyrészt Endre szemszögével ismertet meg, másrészt Márait idézi, ugyanis (expat szerzőként) azt a kérdést járja körül, otthonra lelhetünk-e bárhol a világban.

(30a) Obrátila si sa naňho s otázkou, **či považuje Bratislavu za svoj domov.** Pozrel sa na teba veľmi udivený, ba skoro akoby pobúrený, že sa vôbec môžeš pýtať, a odvetil, že to je predsa samozrejmé. Zamierili ste k bráne. Asi to tu nebolo vždy ľahké, povedal Endre, asi sme tu neboli vždy vítaní, ale ja som sa tu narodil a neviem si predstaviť nič iné, ani nechcem (Rosová, 2019, 14).
(30b) Megkérdezted tőle, hogy **az otthonának tekinti-e Pozsonyt.** Nagyon meglepetten, sőt szinte felháborodottan nézett rád, hogyan is kérdezhetsz ilyet, és azt válaszolta, hogy ez nyilván természetes. A kapu felé indultatok. Valószínűleg nem volt itt mindig könnyű, mondta

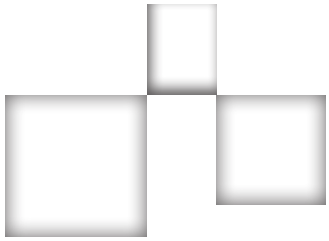

Endre, valószínűleg nem mindig fogadtak itt minket szívesen, de én itt születtem, és nem tudok mást elképzelni, nem is akarok (Pénzes, 2023, 5).

(31a) **Sándor Márai** raz povedal, že jediný domov máme vo svojom jazyku (Rosová, 2019, 138).
(31b) **Márai Sándor** egykor azt mondta, hogy a nyelv az egyetlen otthonunk (Pénzes, 2023, 75).

Továbbá az *átesni a ló túloldalára* szólást magyarázza neki egyszer Endre, de mint néhány más szlovák mű esetében is, nem mindig pontos a szlovák változatban szereplő magyar vagy szlovák leírás, kifejezés.

(32a) V maďarčine je taký výraz, povie Endre, dalo by sa to preložiť asi takto: **preskočiť koňa.** Ako keď sa chce človek vyhupnúť do sedla, a možno to nikdy nerobil, alebo mu to zatiaľ skrátka nejde, ale veľmi sa snaží, veľmi by rád, a tak sa odrazí až zbytočne vehementne a preletí na druhú stranu (Rosová, 2019, 103).
(32b) Van egy magyar szófordulat, mondja, amit így fordíthatnánk: **átesni a ló túloldalára (=átugrani a lovat).** Mint amikor az ember fel akar ugrani a nyeregbe, és talán még sosem csinálta, vagy csak még nem megy neki, de nagyon igyekszik, nagyon szeretné, és ezért feleslegesen nagy lendülettel rugaszkodik el, és átesik a másik oldalra (Pénzes, 2023, 100).

JAKUB JUHÁSZ: PS

A magyar Petőfi Sándor nyelve

A losonci születésű író és zenekiadó-vezető Jakub Juhász (1990) hegyvidéki témát taglaló első kötetét Jakub Juhás néven írta meg, második kötetében, ahol sík vidékre kalandozik, viszont a nevét már magyarosított formában (Juhász) használja. Az Ipoly folyó környékén járunk, de bebarangoljuk Besztercebánya, Hortobágy stb. környékét is, hogy Petőfi Sándor nyomába szegődjünk, vagyis konkrétabban: vele együtt keljünk útra. Egyik recenzense, Katarína Pirháčová így fogalmaz a könyvről: a legismertebb magyar forradalmi költő fiktív életrajza, avagy PS alternatív élete (Pirháčová, 2022). A szerző, a recenzens és az olvasó egyaránt felteheti a kérdést: mihez kezdhetünk ezzel a tisztelettel övezett személlyel?

A kézirat budapesti helyszíneket is felvonultat, hol szállt meg, merre járt Petőfi (a Szlovák Intézetben, az Astoriánál), a Kerepesi temetőben a sírját keresi, illetve magyar írókat, költőket, festőművészeket stb. („Neďaleko Vörösmarty, Mikszáth, Krúdy, Kertész, Ady, Jókai, len Petőfi

nikde" (148.)) említ, és magyar diakritikával magyar szavakat hint el a szövegben, pl. *nagyapa, nagymama*.

Következzen egy rész a turul-mitológiáról: a narrátort, aki a darvak vonulására érkezett a Hortobágyra a kilenclyukú hídon, amit egykor Csontváry Kosztka Tivadar is megfestett, aki tíz évig élt Gácson (Halič – Losonc melletti település) – a vonulás nem is vizuális, zenész lévén inkább akusztikai szempontból érdekli, találkozik egy helyi ornitológussal, aki felveti, és hosszasan, ízesen kifejti, hogy ha a turulról kérdezné, akkor hiába teszi. A *turul*, akiről senki sem tudja igazán, hogy nézett ki („ani orol, ani jastrab, ani sokol" – se nem sas, se nem héja, se nem sólyom), 54 x fordul elő a kéziratban, és (ellentét)párjaként a tátrai sas (orol tatranský) szerepel (jóval kevesebbszer) a szövegben. Friss megjelenés révén a kötetnek magyar fordítása még nincs, a tanulmány teljessége kedvéért készítettem egy tájékoztató jellegű fordítást:

(33a) Ubytoval som sa v ornitologickom centre. Za plotom pochodovalo niekoľko **bocianov, gólyák,** ako vravia oni. (…) Pristáva tu druhá najväčšia kolónia **žeriavov** na svete, po našom **darvak,** informoval ma miestny zamestnanec (Juhász, 2022, 155).
(33b) Az ornitológiai központban szálltam meg. A kerítés mögött néhány **bocian** masírozott, **gólyák,** ahogy ők mondják (...) Itt pihen meg a világ második legnagyobb **žeriav**kolóniája, ahogy mi mondjuk, **darvak**, tájékoztatott egy helyi alkalmazott (Pénzes, 2023).

A helyi ornitológus tömören elmeséli Emese álmát, Álmos és Árpád történetét, és hogy mennyi madarász érkezik, akik mind a turult szeretnék látni, és létezik egy olyan távcsöves szekta is, akik több mint 300 fajta madarat láttak, a háromszázas klub. Minden magyarázata azonban abba torkollik, hogy turul pedig nem létezik, hiába is keresnénk.

(34a) Vlastne počkaj, počkaj, ešte niečo som chcel, nehľadáš ty náhodou **turula**? Turula by si hľadal márne, nič také ako turul neexistuje. Chodia mi sem davy ľudí, že kde je ten turul, čo doviedol našich **nagyapov a naše nagymamy** sem hľa na nížinu, ale nič také ako turul neexistuje, to ti rovno vravím (…) Ale veď turul nám dal vlasť, prerušujú ma, turul sa prisnil alebo teda oplodnil **Emese**, tá porodila syna, dala mu meno **Álmos**, akože chlapec pochádzajúci zo sna, a ten jedného dňa zbadal na oblohe turula smerujúceho na západ, tak ho sledoval, až kým nezomrel, a potom vedenie prebral **Arpád** a ten nás bezpečne previedol cez Karpaty, to vďaka nemu sa tu teraz môžeme pokojne rozprávať o našej spoločnej ornitologickej pasii. Žiaden turul neexistuje, vravím im, ale môžete ísť pozrieť žeriavy, tie existujú. Takže dúfam,

že ma chápeš, a verím, že teba turul nezaujíma, alebo zaujímať ťa môže, to mi je jedno, len dúfam, že ho tu nehľadáš, to by si zostal zbytočne sklamaný. A čo ten turul na Petőfiho hrobe v Budapešti, pýtam sa. Takých je po celom Maďarsku plná riť, roztrhlo sa s nimi vrece, huby po daždi, akoby nám nestačilo množstvo iných sôch, veď je tu viac sôch ako obyvateľov, turul do každého mesta (Juhász, 2022, 156).

(34b) Vagyis várj csak, valamit még akartam mondani, nem keresed véletlenül a **turult**? Hiába is keresnéd, semmi olyasmi nem létezik, hogy turul. Tömegével jönnek ide az emberek, hogy hol van az a turul, ami a **naďapáinkat és a naďmamáinkat** idehozta a síkságra, de olyan, hogy turul, nem létezik, ezt megmondom neked direktbe' (...). De hisz a turul adott nekünk hazát, szakítanak félbe, a turulról álmodott **Emese** vagyis ő termékenyítette őt meg, fiút szült neki, akit **Álmosnak** nevezett el, minthogy álomból lett fiú, aki egy nap megpillantott az égen egy nyugat felé szálló turulmadarat, hát követte, míg ki nem lehelte a lelkét, aztán **Árpád** vette át a vezetést, aki biztonságban átvezetett minket a Kárpátokon, neki köszönhetjük, hogy most itt nyugisan társaloghatunk a közös ornitológiai passziónkról. Semmilyen turul nem létezik, mondom nekik, de a darvakat megnézhetik, azok léteznek. Szóval remélem, hogy értesz, és hogy téged nem érdekel a turul, vagyis hogy érdekelhet, nekem tökmindegy, csak remélem, hogy nem itt keresed, mert akkor feleslegesen csalódnál. És mi a helyzet a turullal **Petőfi sírján Budapesten**? Szarásig van belőlük egész Magyarországon, mintha kiszakadt volna egy zsák, annyi, mint eső után a gomba, mintha nem lenne elég az a sok más szobor, biza több a szobor, mint a lakos, minden városra jut egy turul (Pénzes, 2023).

Másik recenzense, Vladimír Barborík már recenziója címének is az alábbit adta: *Juhászov Petőfi, Petőfiho Juhász (Juhász Petőfije és Petőfi Juhásza)*, és szintén azon elmélkedik, hogy a szerző Petőfije mennyire hasonlít az eredetire, illetve hogyan formálja őt a saját képére, vagy magát az ő képére (Barborík, 2023). Barborík a művet Grendel Lajos *Csehszlovákiai magyar novella* című írásához tartja hasonlatosnak az eltűnés, a felejtés, a bizonytalanság, az identitással való játék stb. okán, ahol a főszereplőnek „sikerült úgy beleélnie magát Pál Imre sorsába, hogy nem tudott szabadulni a gondolattól, ők ketten egyazon személy. Még ha ő sokkal később született is és egy másik városban (…), az egyik út végpontja egy másik kiindulópontjává válik (…) és az ő dolga az, hogy újrateremtse Pál Imrét" (Grendel, 2020, 24:30). Grendelnek a két irodalomban betöltött szerepére, beágyazottságára is érdemes lenne bővebben kitérni.

És mit kell tudni még a szerzőről és a könyvről? „A szerző mindenesetre a prágai Rubato kiadónál adja ki könyveit, és az effajta távolságtartást dicséretesnek tartja. Szlovákul ír, és a PS című könyvében kicsit magyarul is" (Kucbelová, 2023), de a szerző bevallása szerint könyve V4-es kötet, mert a V4-es országok számos helyszínét érinti.

BALLA

A magyar a magyarul gyakran használt kifejezések nyelve

Balla, valódi nevén Vladimír Balla (1967) Érsekújváron született és él, tanulmányait Pozsonyban végezte. Magyar vonatkozások szinte mindegyik regényében tetten érhetők. A *V mene otca (Az apa nevében)* című regényében apai nagyanyját említi, az *Oko (Szem)* címűben egy *Menőczi* nevű szereplőre bukkanunk, illetve szintén egy beszélő név, *Felešlegi* szerepel a *Medzi ruinami* című regényében. A narrátor környezetében magyarul gyakran használt kifejezések kerülhettek be Balla írásaiba, pl. *ide figyelj, adok én neked, fiam, bocsánat.*

(35a) ***Idefidej,*** pohni sa, aj ty sa musíš snažiť, opakovala mama otcovi po maďarsky, keď ho o dekádu neskôr na vysoko nastlanom lôžku obracala na druhý bok. (…)
Adok én neked, dychčala mama, keď otca obracala.
Józef, hovorila vyčítavým tónom (Balla, 2015, 3).
(35b) ***Idefigyej,*** mozdulj meg, neked is igyekezned kell, ismételgette anyám apámnak magyarul, amikor egy évtizeddel később a magasan megvetett ágyon a másik oldalára fordította. (…)
Adok én neked, szuszogott anyám, amikor megfordította apámat.
József, mondta szemrehányó hangon (Dobry, 2016, 11).

És az anyuka mindig így kezdi a menyével a beszélgetéseket, hogy *idefidej, Ilonka,* pl. egy másik esetben, amikor látogatóba jött és be vannak húzva a függönyök.

(36a) ***Bočánat,*** to kvôli tej tme, ospravedlňovala sa, ale iba naoko (Balla, 2015, 16).
(36b) ***Bocsánat***, ez mind a sötét miatt van, mentegetőzött, de csak látszatra (Dobry, 2016, 32)

A *Romok között* című kötetében a magyar *fiam* megszólítás szerepel.

(37a) ***Fiam,*** hovorievala podľa doktorovho spolužiaka jeho nezdravá matka a kývala pri tom nezdravou hlavou, ***fiam,*** presne tam, kam život na Loveckej doviedol chuderu Vargovú, doviedol aj mňa a dovedie tam aj teba, ale ty máš ešte šancu, tvrdievala, referoval spolužiak doktorovi, ***fiam,*** opakovala a dvíhala prst, ty máš šancu, že keď sa presťahuješ na Gúgsku, tak

ťa tam, kam život doviedol Vargovú a mňa, nedovedie život na Loveckej, ale život na Gúgskej (Balla, 2021, 89).
(37b) ***Fiam,*** szokta mondani a volt osztálytárs szerint a beteges anyja, beteges fejét ingatva, ***fiam,*** ahová szegény Vargovát vitte az élet a Lovecká utcában, pont oda vitt engem is, és oda visz téged is, de neked még van esélyed, jelentette ki mindig, mesélte az osztálytárs a doktornak, ***fiam,*** ismételte az anya, ujját felemelve, neked van esélyed, mert ha te a Gúgskára költözöl, akkor téged nem a Lovecká, hanem a Gúg utcai élet visz majd oda, ahová Vargovát és engem vitt (Böszörményi, 2023).

PETER ŠULEJ

A magyar a rovásírás nyelve, a magyar / a rovásírás kínaiul van

A besztercebányai születésű Peter Šulej (1967) költő, író, a Drewo a Srd kiadó vezetője, az Ars Poetica és a Novotvar irodalmi fesztivál szervezője, Pozsonyban él. A *Fytopanteologia* (*Fitopanteológia*) című disztópiában a székely rovásírás történetét, mibenlétét is érinti. A cselekmény három szálon fut és részben a XXI. század végén játszódik. A Föld nagy része gyakorlatilag lakhatatlan, ahol meg lakható, ott is szinte elhanyagolható az emberek termékenysége. Megoldhatja egy rovásírással írt tábla a problémát?

(38a) **sikulské, alebo tiež maďarské, runové písmo** patrí bezpochyby medzi kuriozity maďarskej histórie a kultúry. je tomu tak nielen pre jeho záhadnosť, ale aj preto, že sa toto písmo zachovalo a užívalo – na rozdiel od podobných runových abecied príslušného regiónu – až do novoveku, ba čo viac, v 20. storočí zažilo svoju renesanciu a stalo sa svojráznym symbolom národných tradícií. sikulským bolo toto písmo nazývané preto, že sa pamiatky v ňom zapísané zachovali prevažne **v sedmohradsku**, a to v kraji obývanom sikulmi. inak sa toto písmo v odbornej literatúre nazýva tiež maďarské, a to z toho dôvodu, že všetky rozlúštené texty sú v maďarčine (Šulej, 2019, 126).

(38b) a **székely, illetve magyar rovásírás** kétségkívül figyelemre méltó eleme a magyar történelemnek és kultúrának. nemcsak titokzatossága miatt, hanem azért is, mert – ellentétben a térség hasonló rúnaábécéivel – az újkorig fennmaradt, sőt a XX. században reneszánszát élte, a nemzeti hagyományok sajátos szimbólumává vált. azért kapta a székely jelzőt, mert

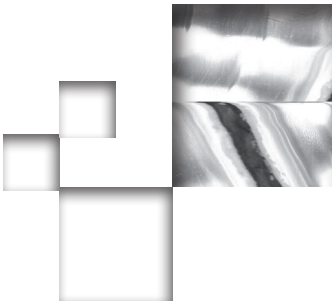

az ezzel írással írt emlékek jórészt **erdélyben**, konkrétan annak székelyek által lakott részén maradtak fenn. a szakirodalom egyébként magyarnak is nevezi ezt az írást, mivel minden megfejtett szöveg magyar nyelvű (Böszörményi, 2023).

(39a) jej úlohou je rekonštrukcia drevenej tabuľky s maďarskými runami – rovás, takzvaný **rovásírás**. maďarská, nie, španielska dedina (Šulej, 2019, 23).
(39b) a feladata egy olyan fatábla rekonstruálása, amely magyar rúnákat tartalmaz. úgynevezett **rovásírást**. neki ez a magyar kínaiul van (Böszörményi, 2023).

(40a) **maďari** patria do podkarpatskej ligy. to je alfa a omega ich existencie. sú vyvolení. zatiaľ prežili (Šulej, 2019, 127).
(40b) a **magyarok** a kárpáti ligába tartoznak. ez létezésük alfája és ómegája. kiválasztottak. egyelőre túlélők (Böszörményi, 2023).

(Ez nem értékítélet, véletlenül épp a Kárpát-medence maradt úgy-ahogy lakható a Földön, és egy Kárpáti Liga nevű soknemzetiségű államszerűség működik ott, jegyzi meg a készülő magyar kötet fordítója, Böszörményi Péter. A kötet még nem jelent meg.)

Šulej kötetében előfordul több magyar szó is, pl. az *Istenem!* vagy *Kassai srác*.

A NYELVEKHEZ FŰZŐDŐ VISZONY

Az, hogy ki milyen viszonyt ápol egyes nyelvekkel, mit tart az anyanyelvének, melyik nyelvet milyen kontextusban használja stb., további kutatási témát jelenthet. Tompa Andrea *Haza* (2020) című regényével kapcsolatban született ez a mondat: „A nyelvhez tehát, beleértve azt is, amelyiket anyanyelveként aposztrofál a főszereplő, többszörösen összetett viszony fűzi" (Balázs, 2022, 224). Egyes szerzők számára meghatározó és irodalmi alapanyagként is lényeges a magyarsághoz fűződő viszonyának tematizálása, van, aki csak utal arra, hogy értett vagy ért magyarul, van, aki magyarul is ír, van, aki csak interjúban vall magyar felmenőiről.

PETER MACSOVSZKY

N. Tóth Anikót idézem: A „magyar családi környezetben nevelkedő, szlovák iskolákat végzett szerző a kortás szlovák irodalom egyik meghatározó alakjává vált" (N. Tóth, 2022, 41), az Ana-

soft litera-díjas *Tantalópolis* című művének főhőse magyar (Szoborkay), a szerzőnek több magyar nyelvű kötete is megjelent. Ő maga így vall a két nyelvhez való viszonyáról: „mindkét nyelvet eléggé bizonytalanul használom. A szlovák nyelv nekem hivatalos nyelv marad. Meg eszköz, hogy kommunikálni tudjak a szlovák barátaimmal és a szlovák olvasókkal. Az irodalom, amikor könyv lesz belőle, hivatalos dolog. A magyar nyelv viszont magánügy" (N. Tóth, 2021, 74–104).

IVANA DOBRAKOVOVÁ

Dobrakovová *Halál a családban* című kötetének *Apuka* című elbeszélése magyar címet visel, és a szövegben több alkalommal megjelenik az *apuka* magyar kifejezés (Dobrakovová, 2009, 22–32.). A mű főszereplője így szólította apukáját, ami nyilván az apuka magyar származására utal.

SVETLANA ŽUCHOVÁ

Žuchová *A hétköznapiság jelensége érdekel* című interjúban vallott a magyar nyelvhez való viszonyáról és magyar felmenőiről: „A nagyszüleim Pozsonyban éltek és magyarul beszéltek. A magyar nyelv tulajdonképpen a második anyanyelvem volt. Sajnos a haláluk után teljesen elfelejtettem. Ennek ellenére a magyar nyelv hangzása régi, mélyen megbúvó emlékeket hív elő bennem" (Pénzes, 2017).

PAVOL RANKOV

A tanulmányban már említett Rankov a fordítójával folytatott beszélgetésben úgy vall, hogy szlovákként „kulturálisan mindenképp a magyar nemzethez van a legtöbb közünk" (Rankov – Vályi Horváth, 2020), amiben egyetértettek Grendel Lajossal. Egyébként a téma egész életét végigkíséri. Édesapja magyar anyanyelvű volt, „úgyhogy én rendkívül érzékeny voltam arra, ha valaki például gúnyosan nyilatkozott a magyarokról, én is magamra vettem, még ha nem is tudok magyarul" (Rankov – Vályi Horváth, 2020, 14:50).

A beszélgetésből az a téma szempontjából fontos tény is kiderül, hogy a *Kis-dunai háború* (teljes címe: *A somorjai szent mészáros és egyéb történetek a kis dunai háború idejéből/ Svätý mäsiar zo Šamorína. A iné príbehy z čias Malej dunajskej vojny*) című könyvét Peter Pečonka álnéven

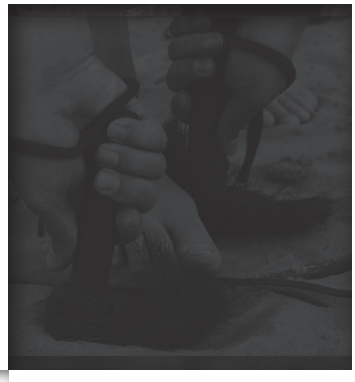

jelentette meg, amit a szerző úgy magyaráz, hogy kitalált egy magyar nevet (Csonka Péter), amit aztán szlovákosított. A cseh és a magyar fordítás a szerző saját nevén és más címen jelent meg, tehát ugyanaz a tartalom más csomagolásban került az olvasók elé (valójában a módosított cím és alcím cserélt helyet): „Előfordulhatott ezért olyan eset, hogy egy cseh és szlovák nyelvet is jól ismerő olvasó besétált a pozsonyi Martinus könyvesboltba, megvásárolt egy Pečonka- és egy Rankov-kötetet, aztán kisvártatva rá kellett döbbennie, hogy valójában ugyanabból a szövegből szerzett be egy szlovák és egy cseh nyelvű változatot. Nem hinném, hogy túl gyakran esik meg hasonló a könyvpiacon" (Vass, 2023).

BALLA

A tanulmányomban már szintén említett Balla a származásáról így fogalmaz: „az apai nagyszüleim csak magyarul beszéltek", „anyám tudott magyarul, és szeretett is magyarul beszélni", „otthon a magyar televízió dominált", „de rosszul, kulturálatlanul, szlovák akcentussal beszéltek magyarul, ami furcsa volt, különösen nagyanyám esetében, aki egy kukkot sem tudott szlovákul", vall róla magánlevezésünkben.

Balla számára nem fontos a nemzetiségi hovatartozás. Önmagáról úgy vall, hogy ő „se nem magyar, se nem szlovák, ami a határköziség ajándéka, »határeset« vagyok, egy a sok közül". A magyar-szlovák környezet lépten-nyomon felbukkan írásaiban, „ha írok valakiről, akkor lehetséges, hogy magyar, bár ez nem biztos", „azt hiszem, sosem írtam célzottan semmilyen konkrét magyarról (szereplőről) olyan értelemben, hogy ő most magyar, és ez meg ez a helyzet vele, de ettől eltekintve tulajdonképpen folyamatosan magyarokról írok, olyan magyarokról, amilyenek itt kéznél vannak".

JAKUB JUHÁS/Z

A szerző a budapesti Szlovák Intézetben az Anasoft litera díjasok felolvasásán (2023. nov. 29.) említette, hogy gyakran elírták a nevét hivatalokban, vagy rákérdeztek, hogy sz-szel írja-e? És rájött, hogy ez fluid identitást biztosít számára, és pszeudonimként használhatná. A családja egy része magyar.

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen tanulmányomban azt vizsgáltam, hogy a kisebbség nyelve, jelen esetben a magyar nyelv hogyan jelenik meg a többségi, jelen esetben a kortárs szlovák szerzők szépirodalmi szövegeiben. A nyitrai Transzkulturalizmus és bilingvizmus 6. konferencián (2023. szept. 12–13.) elhangzó előadásom óta egyre dagadó, mára immár 11 műből idéző (és további műveket említő), 40 példát tartalmazó tanulmány arra is példa, hogy több szövegben fordulnak elő magyar utalások, mint az a téma felvetésekor sejthető volt, és a lista tovább bővíthető…

A kutatott szövegekben egyaránt jelen van a magyar nyelv kapcsán a pozitív és a negatív előjel. A szereplőknek a magyar nyelvhez és a magyar szereplőkhöz való viszonya széles skálán mozog, azonban általánosságban elmondható, hogy a magasztos, fennkölt, lírai, nosztalgikus megközelítésmódtól *(álom nyelve, mese nyelve, titkos nyelv* – Šikulová) az alpári, szitokszavas, megbélyegző, ironikus-vicces megközelítésig *(káromkodás nyelve, kurvamagyar* – Balko, *félig magyar volt és lehethogy még valami rosszabb is* – Kapitáňová) terjed – pontosabban inkább két domináns pólusa van.

Első esetben a narrátorokat a magyar szereplőkhöz (mint egyénekhez) szoros rokoni vagy szimpátia-kapcsolatok fűzik (nagyszülők, szülők és barátok), és ezekben a családregényként aposztrofálható szövegekben értelemszerűen a pozitívumok vannak túlsúlyban. Míg a magyarság egészére vonatkozó, politika vagy közvélemény táplálta címkék esetében a negatívumok dominálnak.

A magyar káromkodások megítélése a kontextustól függ: tekinthetők akár pozitív előjelűnek vagy megmosolyogtatónak, például Šikulovánál, ahol a narrátor gyermekkorát idézendő bukkannak fel.

A szerzők a negatív éleket úgy is tompít(hat)ják, hogy szellemileg visszamaradott szereplők szemszögéből mesélnek vagy láttatnak (Kapitáňová, Lavrík). Egyes történelmi tények bemutatásakor viszont egyszerűen csak közölnek és konkrétan utalnak a történelmi/nyelvi erőviszonyok változására, amely szintén leképeződik az írásokban. A magyar nyelv (határon túli) kisebbségi nyelvvé válásának történelmi tényére rezonál Lavrík, miszerint „A magyar beszédnek az első Szlovák Köztársaság idején más konnotációja volt (…), hiszen a XX. század elején még a magyar volt a hivatalos nyelv és az értelmiség nyelve egész Szlovákiában. A nagyszülei nemzedékében (…) a magyar még az erő és az agresszivitás nyelve volt" (Sándor, 2022). Kapitáňovánál a magyarok egykori elnyomókként bukkannak fel, Peter Balko szövegében a fentebb említett okokból a szlovák a suttogás nyelvévé apadt, illetőleg Irena Brežnánál a magyar szintén az ellenség nyelveként szerepel, mégis pozitív felhanggal (hiszen a nagymama nyelve, az ellenséget és a szeretett nagymamát azonban nehezen tudja közös nevezőre hozni).

Érdekes megfigyelni, ahogy a szlovák szerzők a magyar történelemhez, a magyarsággal kapcsolatos, magyarokra jellemző történelmi eseményekhez, legendákhoz viszonyulnak (a turul Juhásznál, a rovásírás Šulejnél) – tárgyilagosan, félig viccesen, ironikusan stb.

A tanulmány bevezető részében azt állítottam, hogy a vizsgált irodalmi többnyelvűség leginkább a dél-szlovákiai művekben érhető tetten. De felvetődik a kérdés, hogyan definiálható a dél-szlovákiai: ott él a szerző, dél-szlovákiai helyszíneken játszódik a történet? Kijelentésemet azzal módosítanám, hogy bárhol játszódhat (országon belül – de vajon csak országon belül?, ha külföldön találkozik egy szlovákiai szlovák és egy szlovákiai magyar?), bárhol felbukkanhat egy magyar szereplő...

Ha a szerzők életkorát nézzük, akkor a téma az idősebb (Brežná 1950; Kapitáňová 1956) és a fiatalabb (Juhász 1990; Hochholczerová 1999) nemzedéknél egyaránt megjelenik.

A magyar nyelv kétféleképp tematizálódik a szövegekben: csak utal rá a szerző, hogy magyarul hangzott el valami, de magyar szavak nem szerepelnek a szövegben, vagy szerepelnek magyar szavak, pl. Šikulovánál az *öregapa*, Juhásznál a *nagyapa*, Ballánál a *fiam*, Šulejnél az *Istenem,* Dobrakovovánál az *apuka* – sok esetben a leghétköznapibb szavak és a családtagok megszólításai. Továbbá megjelenítésük abban térhet el, hogy magyar vagy szlovák diakritikával jelölik-e a két nyelv eltérő betűit, pl. *bocsánat* Rankovnál vagy *bočánat* Ballánál (illetőleg ahol nincs eltérő betű, ott nem is jelölhető a különbség (pl. apa).

A helyesírást illetően hol helyesen, hol helytelenül, pontatlanul szerepelnek a szlovák szövegben a sokszor emlékezetből felidézett magyar kifejezések, pl. *Feleségem ad nekem a pipámat meg a botomat, hadd ultozzem meg magamat...* (Šikulová, 2011, 42), Mészáros Tünde fordításában: *feleségem add nekem a pipámat meg a botomat, hadd öltözzem meg magamat* (Šikulová, 2014, 117). A művekben a magyar nyelv helyes használata nem célja a szerzőknek, egyszerűen csak a kétnyelvű környezet szemléltetésére vagy annak felvillantására szolgál, hogy ilyen formában élnek a szereplő, a narrátor (a szerző?) emlékezetében egyes magyar kifejezések, szófordulatok. Néhány esetben nem adekvát a magyar kifejezés használata, ilyen esetben a fordító korrigál/hat (*kutyakölyök* a *kutyaúszás* helyett Rankovnál).

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a tárgyalt művek nem marginálisak, szerzőik a kortárs szlovák próza élvonalába tartoznak, jelentős díjakat nyertek, pl. az Európai Unió Irodalmi Díját (Rankov, Žuchová, Dobrakovová), illetve a rangos szlovák Anasoft litera díjat (Šikulová, Balla, Macsovszky), közönségdíjat (Balko), ill. döntősek lettek (Hochholczerová, Juhás/z stb.)

Ha azt próbáljuk kideríteni, mi a magyar nyelv „szerepeltetésének" az eredője, több okot is felsorolhatunk: vannak, akiknek a családjában magyar felmenőket találunk (Macsovszky, Dobrakovová, Hochholczerová, Brežná, Rankov, Balla, Juhás/z) és/vagy nyelvileg vegyes környezetben

élnek (Kapitáňová, Balko) – tehát a rokoni szálak, a gyermekkori élmények vagy épp az egykori/aktuális élettér indítékként szolgálhatnak, hogy a magyar nyelv és a magyar szereplők szerepet kapjanak az írásaikban. Előfordulhat azonban, hogy valakit a tudományos (történelmi) érdeklődése vitt ezekre a vizekre, ill. az öröklött/hozott és/vagy megtapasztalt „anyag" kutatómunkával is kiegészült (Lavrík, Rankov). A kategorizálás nehézségekbe ütközik, hiszen a különböző „felfejthető" okok átfedik egymást, részhalmazokat alkotnak (szlovák-magyar vegyes környezetben élő szerző szlovák-magyar felmenőkkel), és számos egyéb, nem felderített/felderíthető okok is állhatnak a háttérben – egyszerűen csak ilyen szöveg kívánkozott ki a szerzőkből, mindenfajta megfontolás nélkül, illetőleg a szereplők nemzetisége nem hangsúlyos (Balla). Mindenesetre két szlovák szerző a nevét is megváltoztatta: Jakub Juhás egy z-vel toldotta meg a nevét, Pavol Rankov pedig a Csonka Péter szlovákosított változatát (Pečonka) használta egy kötete erejéig (amire a szerző magyarázata nélkül nem biztos, hogy rájönnénk).

Megismételném a bevezetőben írt idézetet, mert szerintem az említett szlovák szerzők műveikben akarva-akaratlan elérték a transzkulturális irodalomszemlélet célkitűzését, amely „kísérletet tesz arra, hogy lebontsa a többnyelvűséghez tapadó negatív konnotációkat, és a többnyelvűség jelenségét többletként, értékként, kultúrák közti közvetítőként, a másik kultúra el- és befogadásának a jeleként, egyben akár posztmodern nyelvjátékként prezentálja" (Petres Csizmadia, 2022, 61). Ezt szem előtt tartva a magyarokra vagy a magyar nyelvre, a magyar jellegzetességekre, eredetmondákra, írókra, költőkre stb. történő utalások megfelelő viszonyulással, kellő toleranciával, ön/iróniával, illetőleg humorérzékkel kezelendők.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a magyar nyelv a kortárs szlovák szerzők műveinek többségében gazdagító tényező, a szlovák szerzők többnyire hozzáadott értékként tekintenek a magyar nyelvre, felemlegetik magyar őseiket, a magyar nyelvhez fűződő viszonyukat (a magyar a titok, az álom, a nagyszülők, a barátjuk, a szerelmük nyelve), a művekben művelődéstörténeti utalások fedezhetők fel (rovásírás, turul, magyar történelmi alakok), a szlovák szövegekben magyar művekre, szerzőkre történnek utalások (népmesékre, Máraira, Esterházyra, Petőfire – akinek nyomába is erednek), de a kötelező közös élettér, a közvélemény és a politika táplálta címkék vagy káromkodások (Kurva Maďar, a magyar az elnyomó, az ellenség nyelve) negatív előjelet is indikálhatnak a mindennapokban és az irodalmi művekben egyaránt. A magyar szereplők sok esetben nem „szándékosan" kerülnek be egy műbe, hanem olyan természetességgel, ahogy a szerzők életébe: kéznél vannak.

A magyar nyelven kívül a cseh és a német többnyelvűség szintúgy tetten érhető egyes művekben (Lavrík, Rankov); a (pozsonyi) lakosság multietnicitásáról egyébként kiváló képet nyújt Jo-

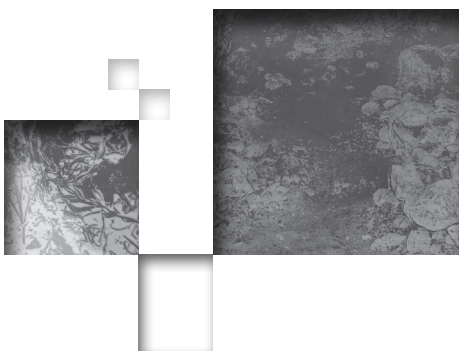

zef Tancer *Rozviazané jazyky (A soknyelvű Pozsony nyomában)* című műve, ami további kutatási területet jelenthet – milyen apropóból, milyen élethelyzetben használják.

A kérdést meg is fordíthatjuk: (szlovákiai) magyar nyelvű irodalmi művekben felbukkannak-e és miként bukkannak fel szlovák irodalmi-művelődéstörténeti utalások és szlovák kifejezések, illetve milyen regiszterek mely szavai stb., hiszen bilingvális környezetben a folyamat mindkét irányban működik/működhet (pl. György Norbert *Klára* című regényében).

Szintén összevetés alapjául szolgálhatnak a korábbi korok szlovák művei, melyekben tetten érhetők a magyar nyelvhez kapcsolódó konnotációk.

Kutatásom nem lehetett teljes körű: a felsorolt szerzőkön és műveken túl felfedezhetünk további szerzőket és műveket, amelyeket valamiféle kapcsolat fűz a magyar nyelvhez (pl. Alta Vášová *Szorításban* című kötete egy szlovákiai magyar asszony történetét mutatja be). Hizsnyai Tóth Ildikó alaposan feltárja továbbá a szlovák Esterházyként emlegetett Pavel Vilikovský magyar vonatkozásait (Hizsnyai Tóth, 2012, 234–248), amit Görözdi Judit is idéz, aki kimerítő tanulmányt írt *Pavel Vilikovský magyarul* címen (Kalligram, 2018/3, 59–66).

Érdekességként említem meg, hogy egy szlovák szerző, Ľubomír Feldek műve elsőként magyarul jelent meg (Hizsnyai Tóth, 2014, 229–234.), 1990-ben, cenzúrázatlanul, szélárnyékban, amit aztán – az eredeti híján – visszafordítás során „restauráltak".

A szlovák szövegben előforduló magyar kifejezések fordíthatóságának, illetve konkrét fordítási megoldásainak vizsgálatára e tanulmány keretében nem volt lehetőség, ez egy készülő tanulmányom témáját képezi.

Köszönetnyilvánítás:
Nagy hálával tartozom a szerzőknek és a fordítóknak, hogy rendelkezésemre bocsátották kéziratait (KÉ jelölés esetén nem a nyomtatásban megjelent kötet, hanem Word-, txt-kéziratuk oldalszáma szerepel).

FELHASZNÁLT IRODALOM

SZÉPIRODALMI KÖTETEK

Balko, Peter, *Vtedy v Losonci,* KK Bagala, 2015.
Balko, Peter, *Akkor, Lošoncon,* ford. Mészáros Tünde, Kalligram, 2022.
Balla, *V mene otca,* KK Bagala, 2017, (1. kiadás, 2011)
Balla, *Az apa nevében*, ford. Dobrý Judit, Kalligram, 2016.
Balla, *Medzi ruinami,* KK Bagala, 2021.
Balla, *Romok közt,* ford. Böszörményi Péter, kézirat.
Brežná, Irena, *Die beste aller Welten,* Berliner Verlag, 2008.
Brežná, Irena, *Minden világok legjobbika,* ford. Vályi-Horváth Erika, Womanpress, 2022, kézirat.
Dobrakovová, Ivana, *Prvá smrť v rodine,* Marenčin PT, 2009.
Dobrakovová, Ivana, *Halál a családban,* ford. Vályi Horváth Erika, AB-Art, 2015.
Grendel Lajos, *Csehszlovákiai magyar novella,* Válogatott novellák Temesi Ferenc válogatásában, Nap Kiadó, 1996.
Grendel Lajos, *Csehszlovákiai magyar novella,* 2020, https://videa.hu/videok/kreativ/grendel-lajos-csehszlovakiai-magyar-novella-elbeszeles-hangoskonyv-hangosregeny-ixZXigiWFEfw1WQD. (Letöltés: 2023. 11. 15.)
Hochholzerová, Nicol, *Táto izba sa nedá zjesť,* KK Bagala, 2021.
Hochholzerová, Nicol, *Ezt a szobát nem lehet megenni,* Womanpress, ford. Mészáros Tünde, 2022, kézirat.
Juhás/z, Jakub, *PS.* Praha, Rubato, 2022.
Kapitáňová, Daniela /Samko Tále, *Kniha o cintoríne,* Slovart, 2012.
Kapitáňová, Daniela / Samko Tále, *Könyv a temetőről,* Magvető, ford. Mészáros Tünde, 2016.
Lavrík, Silvester, *Nedeľné šachy s Tisom,* Dixit, 2016.
Lavrík, Silvester, *Vasárnapi sakkpartik Tisóval,* ford. Mészáros Tünde, L'Harmattan, 2022.
Pečonka, Peter, *Svätý mäsiar zo Šamorína. A iné príbehy z čias Malej dunajskej vojny,* Artforum, 2016.
Rankov, Pavol, *A kis dunai háború,* ford. Vályi Horváth Erika, Kalligram, 2023.
Rankov, Pavol, *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy),* Kalligram, 2008.
Rankov, Pavol, *Szeptember elsején (vagy máskor),* ford. Mészáros Tünde, Kalligram, 2011.
Rosová, Michaela, *Tvoja izba,* Rosová, 2019.
Rosová, Michaela, *A te szobád,* ford. Pénzes Tímea, Womanpress, kézirat.
Šikulová, Veronika, *Miesta v sieti,* Slovart, 2011.
Šikulová, Veronika, *Menettérti,* L'Harmattan, ford. Mészáros Tünde, 2014.
Šulej, Peter, *Fytopaleontológia*, Marenčín, 2019.
Šulej, Peter, *Fitopaleontológia*, ford. Böszörményi Péter, kézirat.
Tancer, Jozef, *Rozviazané jazyky, Ako sme hovorili v starej Bratislave,* Slovart, 2016.
Tancer, Jozef, *A soknyelvű Pozsony nyomában,* Lábnyom, ford. Balogh Magdolna, 2022.
Tompa Andrea, *Haza,* Jelenkor, Budapest, 2020.

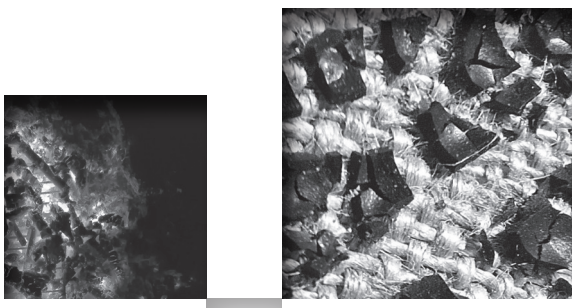

SZAKIRODALOM

Balázs Renáta, *A guest in your country, Transzkulturális és transzlingvális jegyek Tompa Andrea Haza című regényében = Transzkulturalizmus és bilingvizmus 4.*, szerk. Németh Zoltán – Magdalena Roguska-Németh, Bázis, 2022, 213–230.

Barborík, Vladimír, *Juhászov Petőfi, Petőfiho Juhász,* Platforma, pre literatúru a výskum, 2023. 08. 14.

Brubaker, Rogers, *Grounds for Difference.* Cambridge – London, Harvard University Press, 2015.

Dánel Mónika, *Nemzeti (kulturális) örökség transznacionális és transzmediális átfordításban (Vranik Roland, Az állampolgár, 2016) = Transzkulturalizmus és bilingvizmus 4.*, szerk. Németh Zoltán – Magdalena Roguska-Németh, Bázis, 2022, 11–26.

Görözdi Judit, *Pavel Vilikovský magyarul*, Kalligram 2018/3. 59–66.

Haklik Norbert, *Naďmama, Cyrilbáči, Šaňó és a többiek,* Kulter.hu, https://www.kulter.hu/2018/05/nadmama-cyrilbaci-sano-es-a-tobbiek/, 2018. május 15. (Letöltés ideje: 2023. 04. 11.)

Halász Iván, *Dél-Szlovákia az irodalomban (Sztereotípiák és interetnikus összefüggések)* című műve, Monographiae Comaromiensis 24., Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom, 2018.

Hizsnyai Tóth Ildikó, *Fordítás által, homályosan, Ľubomír Feldek: Van Stiphout* (1980, 1990, 2005) = *Speculum varietatis: jazykový a literárny manažment v multikulturálnom priestore a (pseudo)identita textov*, Univerzita Komenského, Bratislava, 2014. – ISBN 978-80-223-3602-4. 229–234. https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kmjl/Jazykovy_manazment.pdf, (Letöltés ideje: 2024. 07. 27.)

Hizsnyai Tóth Ildikó, *Tékozló apák és tékozló fiúk párbeszéde Pavel Vilikovský A gonosz önéletrajza című regényében = Nova Posoniensia II.,* Bratislava, Kalligram, 2012, 234–248., https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kmjl/Nova_Posoniensia_2.pdf, (Letöltés ideje: 2024. 07. 27.)

Jablonczay Tímea, *Transznacionalizmus a gyakorlatban: migrációs praxisok a könyvek, az írásmódok, a műfajok és a fordítási stratégiák geográfiájában,* Helikon, 2015/2, 137–156.

Kucbelová, Katarína, *Zolo Bučeň nevidí,* Denník N, 2023. május 19., https://dennikn.sk/3379236/zolo-bucen-nevidi/ (Letöltés ideje: 2023. 04. 11.)

Ladányi István, *Transzkulturális narráció Neven Ušumović isztriai horvát író novellisztikájában = Transzkulturalizmus és bilingvizmus 4.*, szerk. Németh Zoltán – Magdalena Roguska-Németh, Bázis, 2022, 231–240.

Mészáros Tünde, Pénzes Tímea, Vályi Horváth Erika, Szarka Szilvia, *Kinek a szövege?*, Bázis, 27. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál, https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=w1CP_NrAVBE. (Letöltés ideje: 2022. 11. 10.).

Németh Zoltán, *Könyvsorsok – Ipolyságregények,* Új Szó, 2021. 02. 14., https://ujszo.com/kultura/konyvsorsok-ipolysag-regenyek (Letöltés ideje: 2023. 04. 02.)

Németh Zoltán, *Transzkulturalizmus elmélet és gyakorlat,* Magyar Tudományos Akadémia – Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács, Budapest, 2023, https://bazis.me/text/nemeth-zoltan-transzkulturalizmus-elmelet-es-gyakorlat (Letöltés ideje: 2023. 04. 08.)

N. Tóth Anikó, *Város az emlékek táplálta fikció és az egzotikus valóság határán = Transzkulturalizmus és bilingvizmus 4.*, szerk. Németh Zoltán – Magdalena Roguska-Németh, Bázis, 2022, 39–58.

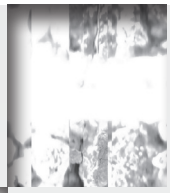

N. Tóth Anikó, *A meg nem valósított tervek kísértetként visszajárnak. Interjú Macsovszky Péterrel*, Irodalmi Szemle, 64. évf., 2021/7–8, 74–104.
Pavol Rankovval Vályi-Horváth Erika beszélget, *„kulturálisan a magyar nemzethez van a legtöbb közünk",* PesText 2020. dec. 1., https://www.facebook.com/pestext.festival/videos/396269998161379/ (Letöltés ideje: 2023. 06. 06.)
Pénzes Tímea, *A szlovák expat szerzők műveiben előforduló kultúraspecifikus kifejezések és vendégszavak fordítása (Svetlana Žuchová, Ivana Dobrakovová, Zuska Kepplová, Mária Modrovich) = Transzkulturalizmus és bilingvizmus 4.*, szerk. Németh Zoltán – Magdalena Roguska-Németh, Bázis, 2022, 83–10.
Pénzes Tímea, *A hétköznapiság jelensége érdekel. Beszélgetés Svetlana Žuchovával,* litera.hu, 2017. ápr. 19., https://litera.hu/magazin/interju/svetlana-zuchova-a-hetkoznapisag-jelensege-erdekel.html (Letöltés ideje: 2023. 03. 05.)
Petres Csizmadia Gabriella, *A sajátba zárt másság és a másikba zárt sajátosság megtapasztalásai. Egy transzkulturális gyerekkönyv margójára = Transzkulturalizmus és bilingvizmus 4.*, szerk. Németh Zoltán – Magdalena Roguska-Németh, Bázis, 2022, 59–82., 61.
Pirháčová, Katarína, *Na pár motívov z Petőfiho básní,* Knižná revue, 2022/5, https://www.litcentrum.sk/clanok/na-par-motivov-z-petofiho-basni (Letöltés ideje: 2023. 07. 08.)
Roguska-Németh, Magdalena, *A transzkulturalizmus és a transznyelvűség jelensége a kortárs magyar irodalom kontextusában = Transzkulturalizmus és bilingvizmus 4.*, szerk. Németh Zoltán – Magdalena Roguska-Németh, Bázis, 2022, 27–38.
Sándor Anna, A kisemberek történetét hozza felszínre – Silvester Lavríkkal Závada Pál beszélgetett, litera.hu, 2022. szeptember 14., https://www.litcentrum.sk/clanok/na-par-motivov-z-petofiho-basni (Letöltés ideje: 2023. 05. 02.)
Vass Norbert, *A háború bennünk lakik, és túl fog élni mindannyiunkat,* Könyves Magazin, Pavol Rankov: *A kis dunai háború*, Könyves Magazin, 2023. június 05., https://konyvesmagazin.hu/kritika/pavol_rankov_kalligram_a_het_konyve.html (Letöltés ideje: 2024. 01. 06.)
Závada Pál, *Rokoni utószó* = Veronika Šikulová, *Menettérti*, L'Harmattan, 2014, 351–355.

M SR

HEGYI KRISZTINA

CSOMÓK

csomókban áll a szeretet
monoton imákat elejtve bolyong
lángot vet és inget szabdal ketté
hogy saját képén nevetni tudjon
hisz nincs több varázslat porondon
minden mozdulaton lila hópihe pihen
elbocsátott ígéretek sietnek el innen
csomókban áll a szeretet

csomókban áll a szeretet
kiabálni, ha tudna sem szeretne
hiába próbálja belőle kicsalni
annyi ember kasul és keresztbe
nagy kábulatban, szívnek eresztve
minden percben konkrét és lomha
elbocsátott üzeneten egy életnek romja
csomókban áll a szeretet

D.

mosolyodba bújnék bele holnap
ráncaid vonalán sétálnék végig
tócsákat kerülgetnék a szád szélén
ha ennyire egyszerű lenne, üdvözölnélek!

VÖRÖS

ma úgy látszik, sokkal vörösebb az ég
fölöttünk, és csak két eszme maradt:
álom és futás; elhihetjük egyszer még
nyakcsigolyák ropognak a guillotine alatt
holló csapja meg szárnyát suhogva
próbálj meg halkabban aludni, kedves!
olykor elveszhetsz egy árva pillanatba'
maradj velünk! könnyebb lesz az enyves
kezek nélkül. szebb is lehetne a borzalom
ha látnád, hogy itt vagyok, madár vagyok
repülhetsz te is bármikor, szabadon
ha az arcodat elfordítod, mindent meghagyok
Neked, ami a repüléshez szükséges lehet
kicsordul a lelked. elszáll a hegycsúcs felé
emberek ezrei állnak most körülötted
nem láthatod a megvetés titkolhatatlan jelét
ráncos arcukon. csak aludj halkabban!
ne sírj közben, és lélegezz mélyeket
csodákká válhat még az undor szavakban
elfújhat innen szebb helyre a képzelet
csoszog a hóhér, bal kezében a tudás
másikkal utolsó szeretődet simogatja
forr a nép, ne figyelj oda, először a futás
aztán az álom jön, így bárki kimondhatja:
repülhetsz te is. lehetsz madár te is

NARA A PARADICSOMBA VALÓ

ugyanoda futunk mindannyian
porzik utánunk a föld
és ott vannak a keresztek a domb tetején
csak te nem látod

beszélj hozzám, folyamatosan beszélj hozzám!
ez kivezet a sötétségből minket

feltámadt a szél
ugyanott vagyok, mint akkor
színes vonalak futnak ki az ujjaim végeiből
csak te nem látod

beszélj hozzám, kérlek, beszélj hozzám!
ez kivezet a sötétségből minket

Nara zöldre festette a haját
mondtam, hogy őrültség
de illik neki

miért maradnál velem, ha ott van neked Nara?
végül úgyis minden rendben lesz

lassan felejtelek
veled álmodtam
hajnalban nehezebb
biztosan elfelejtettél

lehetnénk együtt a paradicsomban
te úgyis odavaló vagy
sétálhatnánk együtt a paradicsomban
ha már úgyis odavaló vagy

FELLINGER KÁROLY

VÁZLAT

János nem a múlt embere, ő maga
a tradíció, szívós, akár a meg-
áztatott vessző, öreg, vén házakat
renovál, ahány ház, annyi szokás, majd

maga után hagyja, mint a rohanó
időt, az elmúlás macskaköveit
koptatva, a fülében vatta, hogy ne
felejtse el a régi idők szavát.

János nem a múlt embere, ami el-
múlt, meg is történhetett volna,
megjárta a Paradicsomot, ha csak
elképzelte volna, járna is neki.

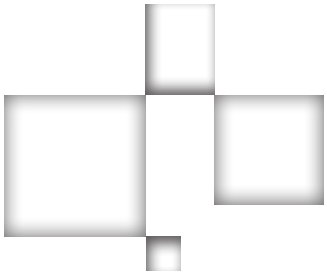

ÚJRA MEG ÚJRA

János megbújik, mint a feneketlen
kútban a mélység, ahogy a cseresznyés
rétesben felejtett magok, hiszen nem
a tepsi mérete, a rétes hossza

számít, ahogyan az Isten gondolja,
eleinte válogatja az ember
a cseresznyét, végül az alávalót,
a kukacosat is belakmározza.

János, akár a horgász, úgy figyel most,
a csoda nem számol a véletlennel,
horgán csali az idő, a szerencse
meg, mindenekelőtt, próbára teszi.

GRÓDEK GYÖNGYI

ÉS MÉGIS

János a könyökére támaszkodik, arcát a tenyerében pihenteti, hogy zavartalanul tudjon unott tekintettel meredni maga elé. Egészében megdermed, csak a szeme mozdul, ha végigkíséri vele azt, aki belép a látóterébe, majd kiiszkol onnan. Épp, mint a felesége, Janka. Ő is a látóterébe került, úgy negyven évvel ezelőtt a május elseji ünnepségen. Felettük pirosan keringtek a nagyzoló szavakkal telehányt transzparensek, fiatal fiúk lobogtattak zászlókat, és erőltetett boldogsággal éltettek mindent, ami már akkor is halott volt. Janka volt az egyetlen, aki mellkasán összefont karokkal lépdelt a tömegben, és mosolygás helyett a szemöldökét ráncolta. A barátnője megpróbálta kiszabadítani összekulcsolt kezeit, de Jankában már akkor is olyan makacsság volt, hogy ha magát Dzsugasvilit támasztották volna fel, akkor is csak fintorogva vonogatta volna a vállát. Utálta a felvonulásokat, utált *halandó idiótákat és eszméiket éltetni*, ahogyan ő fogalmazott.

A János fejében éledő emlékképek mögül a benne lakozó, mindennap ráköszönő hang bújik elő, miközben magasra tartott ujjakkal mondja, hogy *neked már akkor tudnod kellett volna, miféle nő ez, de te erre is balfasz voltál.* János nyel egyet, hátha szabadulni tud ezzel a torkát egyre inkább fojtogató, láthatatlan kéztől, de késő. Egyik gondolat szüli a másikat. *Persze, hogy nem vetted észre, semmit sem vettél észre, azt sem, ahogyan Janka az elvált barátnőivel susmusol. Biztosan Edit beszélte tele a fejét minden hülyeséggel. Méghogy nem lehet pofonnal nevelni? Ki hallotta már azt!*

János próbálja visszahívni a vörös ködbe burkolózó felvonulás gondolatát, amikor Janka makacssága csak egyel több indok volt, amiért le akarta őt szólítani. Egy év múlva már meg is házasodtak, majd öt éven át jöttek a gyerekek. Aztán Janka egyre többet hajtogatta, hogy *ez nem otthon, ez csak egy ház*. János nem tudta, hogyan érti ezt, mindent ugyanúgy csinált, mint annak idején az apja, ahogyan a dolgok rendje és módja kívánta. Janka nehezményezte a nap végi söröket, mert szerinte János agya olyankor kikapcsol. Az sem tetszett az asszonynak, amikor János rákiabált a gyerekekre, vagy elnáspángolta őket, ami a férfinek zsigerből jött, hiszen ő is így tanult tiszteletet az apja iránt.

Gyerekként ahányszor meglátta az apját, izzadni kezdett a tenyere, igyekezett nem a szemébe nézni, és csak akkor beszélni, ha éppen kérdeztek tőle valamit, akkor is nagyon tudatosan figyelni arra, hogy a válaszban szerepeljen az *igen, édesapa*. Minden szavára úgy ugrott, hogy majd' a nyakát törte, nehogy elnadrágolás legyen a vége. Összeugrott a gyomra, ha az édesapa felemelte a hangját. Mi ez, ha nem tisztelet?

János elnyújtja a pulton jobb karját, majd alig észrevehetően emeli fel ujjait, ezzel is jelezve a kocsmárosnak a negyedik tüske iránti igényét. Látja a szeme sarkából, hogy a szomszédok őt nézik,

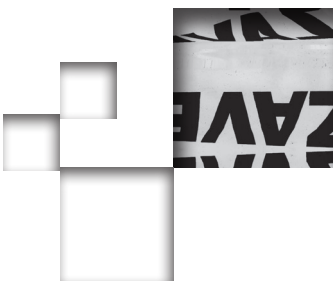

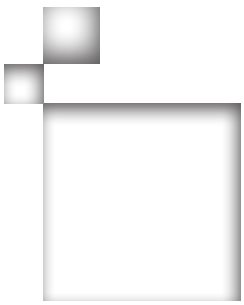

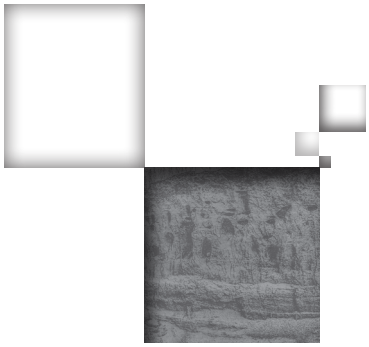

és néha a fejüket csóválva böffentenek egymásnak egy-két szót, majd beleisznak a sörükbe. Némelyiknek ott tapad a hab a bajszán. Tudja, hogy ő a téma, meg az, hogy Janka öregségére döntötte el, hogy válni akar. Ki hallotta már azt, hatvanévesen elválni! Sejthette volna, hogy ez lesz a vége a külön bankszámlának és a hétvégékbe nyúló, otthoni varrómunkának. Az ezzel keresett pénzt sosem volt képes Jánosnak adni. Bezzeg az ő anyja!

Háztartásiként élte le az életét, hiszen az is elég munka, bár fizetség nem járt érte. A pénz ott tömörült az apja markában, úgyis csak ő tudta jól beosztani. Nem is ment így az anyja sehová, nem is emelte fel a hangját otthon sosem. Még akkor sem, amikor János érte ordított, mert az édesapa csak nem akarta abbahagyni a verést, amit az összetört tojások miatt érdemelt ki a tízéves Jancsi. Jó mókának tűnt, ahogyan loccsan a tojás a földön, és a tyúkok kíváncsian odaszaladnak megnézni, hogy mi az. Egy pillanatig még büszke is volt magára, azt hitte, megetette a baromfikat, de később látta, hogy azok nem nyúltak hozzá.

Csak kapta és kapta a verést érte, az anyja meg elfordította a tekintetét. Másnap János előkereste a libapásztorkodásra használt botját, és agyonütötte vele az egyik tyúkot. Senki sem látta, ő meg nem vallotta be, így az összes testvér együtt kapott azonos mennyiségű *intést*. Azóta nem szereti a csirkehúst, de biztos azért, mert száraz.

Aztán mikor végre meg bírt halni az apja, éppen harminc évvel ezelőtt, János képtelen volt elmenni a temetésre. Az anyjának azt mondta, a háta fáj, a feleségének meg, hogy mozdulni sem bír a bánattól, de valójában attól tartott, hogy nem fog tudni sírni, vagy kikéredzkedik belőle a nevetés. Ezt azóta is bánja, mert a sírás kerülgeti, ha csak az apjára gondol. Sajnálja őt, és olyan szívesen lenne újra gyerek. Amikor ez a két gondolat ütközik a fejében, megállapítja, hogy nem is volt olyan rossz régen, és fiatalos szeszély fogta őt el, amiért nem vett végső búcsút az apjától. Ilyenkor muszáj két pohár borral lenyomni e megállapítást a saját torkán. És akkor már jó.

Bezzeg Janka! Azt mondta, hogy náluk ilyen nem volt, János meg nem értette, miért hazudja ezt, hiszen ez minden házban normális. Hát hogyan máshogy, ha nem így?

Itt könyököl, a repedezett, helyenként lecsorbult élű fapulton, és arra gondol, milyen torz lett a világ, mert már semmit sem lehet csinálni, minden baj. Nézi a sutyorgó szomszédokat, akik vénasszonyokat meghazudtoló pletykamaratont futnak, és arra gondol, hogy ők is biztosan egyetértenek vele. Nekik talán kevésbé csökönyös az asszonyuk, azért úsznak meg az

életet válás nélkül. Mert most minden a Janka hibája. Negyven év együttélés után sem értette, miért jár János kantáros monterkában. Igaz, a férfi még saját magának sem tudta megmagyarázni, miért nem tud még csak ránézni sem a nadrágszíjra, nemhogy viselni azt. Öv nélkül pedig minden nadrág lötyögött rajta, így maradt a kezeslábas.

Mennyit emlegette az asszony, hogy az a bizonyos május elseji felvonulás is szó szerint mérgező légkörben történt, mert akkor már a fejük felett kavargott a csernobili felhő. Ilyenkor azon sopánkodott, hogy az is biztosan egy jel volt. Addig-addig mondogatta, amíg Jánosnak pulzálni kezdett a halántéka, és jól szájon vágta Jankát. Azt mondjuk megbánta, de javarészt azért, mert az asszony ezután egy hónapig nem főzött és mosott rá, így egyedül kellett boldogulnia. Ez az egész egyébként is rosszkor jött, mert akkor már másodszor szondáztatták Jánost a munkahelyén, amin így már másodszor bukott el, és azt mondta a mester, hogy pakolhat is. Hiába magyarázta, hogy csak rumot kevert a reggeli feketébe. Mint kiderült, manapság már ezt sem lehet.

Nem lehet jól megszidni az unokát vagy rácsapni a kezére, ha a kávézóasztalon matat a távirányító után. Nem lehet nevelésben kijavítani a menyét, hogy a gyerek hisztije az ő tekintélyét faricskálja. Azt már nem mondogatja, hogy nyugodtan járassa büntetésből mezítláb, vagy úgy egyenek, hogy neki nem adnak, mert akkor majd rendet tanul, mint ő annak idején. Ezen nagyon felháborodik a menye, és Jánosnak is saját korgó gyomra jut eszébe. Inkább csak az *atyai pofon* gyűjtőfogalom mögé bújtatja ezeket, és hosszasan bólogat arról, mennyire helyre tudja billenteni az egyensúlyt. Janka ilyenkor is felhozza a *halandó idióták és eszméik* elgondolását, de a férfi sosem veszi magára. *Engem is vertek, mégis ember lett belőlem,* mondogatta, mintha éppen zöld alsóval csapná le az előtte heverő kártyapaklit.

János tovább támasztja a pultot, miközben gondolataiban vállon veregeti magát, majd int egyet a kocsmárosnak.

NÉMETH ZOLTÁN

HALLUCINÁCIÓK 9.

AZ ÉN AUTOBIOGRÁFIÁJA

A szemem légyszem. Mozaikkockákból épül fel. Minden mozaik egy-egy szemecske, melyek fényérző sejteket és kitinlencsét tartalmaznak, de mind egyfókuszú, így csak egy-egy irányba láthatok velük. Nekem 50 ezer különálló szemem van, néhány közülük egyszerű pontszem. Ezek a fényes mozaikok alkotják az ommatidiumomat. Körülbelül hasonló képet látok, mint egy raszteres újságfotó.

A kezem méz. Már gyerekkoromban észrevettem ezt a fura állapotot. Akihez hozzáértem egyszer, az már nem akart és nem is tudott szabadulni tőlem. De én sem tőle. Nyalták-falták a kezemet, szopogatták az ujjaimat. A szüleim. A testvéreim. A lányok. A fiúk. Halott nagyszüleim feljártak a sírból, hogy nyalogassák a kis húsos ujjacskáimat. Te kis édes, mondogatták. Egész éjjel. Apám másnap reggel visszatalicskázta őket a temetőbe.

A szám kalapács. Amikor beszélek, felszakítja az ínyemet, és kék-zöldre veri a hangokat. Kék-zöldre veri véres hangjaimat. Senki sem érti, miért szólalok meg ilyen ritkán. Mert sajnálom a szegény hangokat, hangjaimat, akik meztelenül, védőfelszerelés nélkül úsznak a levegőben, és szenvednek a kalapácsütések alatt. Véres palacsintahangok. Mind deformált. Ezért van, hogy sosem azt mondom, amit szeretnék mondani, pontosabban sosem tudom azt mondani, amit szeretnék, még pontosabban: sosem mondom azt, amit mondok.

A tüdő könyv, amely megírja a levegő történetét. Egy könyv, amely könyvet ír. Képzelj el egy könyvet, kezében papírral és tollal. Átváltott képernyőre és billentyűzetre. Éjszakánként átvilágít a mellkasomon, dolgozik. Derengés az éjszakában. Saját magát fordítja nyelvekre. Egy négyszögletes, lapozható tüdő. Azt hinnénk, szövegek koporsója, de aztán megdöbbenve fedezem fel irodalmi lapok hasábjain és a könyvkereskedések polcain tüdőm termékeit.

A jobb kezem űrrepülőgép. Néha gondol egyet, akár az éjszaka közepén vagy éppen vezetés közben, lecsatlakozik a vállamról, és köszönés nélkül odébbáll. Ez néha életveszélyes, a fogaimmal kell tartanom a kormányt, amikor sebességet váltok, de eddig még mindig megoldottam. Persze ilyenkor napokig, hetekig nem tudok írni például, de mindenért kárpótol, amikor hoz egy kis csillagport, ilyenkor órákon át dörzsölöm szappannal, mert belenyúlt a Szaturnusz gyűrűjébe.

A bal kezem jobb kéz. Balkezesnek születtem volna, ha anyám át nem szoktatott volna jobb kézre, aztán nagyapám katonai módszerekkel átszoktatott bal kézre a dandárparancsnoka tiszteletére,

aztán nagyanyám – nagyapám halála után – újra átszoktatott jobb kézre, és a bal maradt bal, de nem úgy, mint a születés óta bal kezek, hanem úgy, mint akit a szülők és nagyszülők át-, vissza- és újra átszoktattak. Ez a bal kéz nem mozdul, lapuló vadállat, egy űrrepülőgép-szárnnyal szoktam simogatni, ha szomorú.

A térdem a köztársasági elnök palotája. Legalábbis a bal. A jobb ugyanis királyi palota. Nem állnak szóba egymással. Ennek köszönhetően nyertem három olimpián egyenként 8-8 futószámot. 100 méteres, 200 méteres, 400 méteres, 800 méteres, 1500 méteres, 5000 méteres, 10000 méteres síkfutást, illetve a maratont. Néha ránézek a térdeimre, és fekete kocsisorokat, hintókat látok, díszlövés hangzik, felhúzzák a lobogókat, valaki koszorút helyez egy ismeretlen katona sírjára vagy egy régi király emléktáblájára. Nem avatkozom bele.

Az az igazság, hogy eléggé félek a testrészeimtől, szerveimtől. Mindtől, egytől egyig. Védtelenebb vagyok, mint egy angyal szárnyak nélkül. Hova tudnék menekülni? Éjszakánként valaki folyamatosan azt súgja a fülembe, hogy halál, halál, halál. Talán a fülem halál, tele azokkal a pillanatokkal, amikor épp meghal valaki. A megfoghatatlan, nem létező pillanatokkal.

A szívem egy katonai lámpa, amellyel az ellenség arcába világítanak, mielőtt homlokon lőnék, és a ráfröccsenő vér elmaszatolja a fényt, amely ebben a pillanatban olyan, mint a világ megkérdőjelezése, egy hosszú vonításból leszalámizott karika, gőzölgő, megszáradó fény. Megpróbálom letörölni a szívem, egy olajos ronggyal, a nyers, meztelen fényt, vagy feketére festeni, átfesteni koporsófényűre.*

* *A szerző a szöveg megírása idején a Kisebbségi Kulturális Alap (Kultminor) ösztöndíjában részesült.*

VINCZE RICHÁRD

TÉR <–> TEST <–> POÉTIKA <–> BIOSZ

MEZEI GÁBOR *AZ ORGANIKUS JELENLÉT POÉTIKÁJA* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Mezei Gábor legújabb – *Az organikus jelenlét poétikája* című – kötetében (2023: a Prae kultúratudományi sorozata) a kortárs, honi irodalomtudomány több kurrens (régebb óta kurrens) értelmezési irányát is érinti, ezeket pedig a köteten belül – a bővítés, a kifejtés logikájának értelmében – egymáshoz is kapcsolja és megmutatja azok összefüggéseit, egymásra hatásait, és néhol pedig különbségeiket is a versolvasás különféle praxisainak vonatkozásában. Ezek az értelmezési irányok számos – a kötet egyik fő tanulsága szerint – egymásra rezonáló kérdésre keresik a válaszokat: miként képes a humán tapasztalat a térhez (táj, kert, városi terek stb.), az élőhöz és az organikushoz (test, fájdalom, betegség, légzés) hozzáférni, e tapasztalás milyen „közbevetett" közvetítőkön keresztül történik (nyelv, kultúrtechnikák stb.), és hogy mindezek miként hatnak egymásra, milyen viszonyban állnak egymással.[1] E viszonyok taglalására, felfejtésére természetesen az irodalmi alkotások nyelvi-poétikai-retorikai rendszerének faggatása képes leginkább, e szövegek olvasásának esetében szembesülhet a befogadó ezen aspektusok komplex működésmódjaival, eljárásaival és alapvető cizelláltságával: az „irodalmi szöveg nem a tér leírását, hanem megírását végzi el a téralkotás kultúrtechnikái közbejöttével, amely folyamat az írás és a topográfia térbeli működésein alapul. A natúrához való hozzáférést ugyanakkor nemcsak a térhez, de a testhez, vagy akár a saját testhez való odafordulás esetében is ez a nyelvi–technikai keretezettség teszi kérdésessé. A saját testhez történő odafordulás irodalmi példái azt mutatják, hogy a testen, a fájdalmon, a test önműködésein keresztül elsődlegesen a saját magunkhoz való közvetítettség tapasztalata érhető el." (8.) A kötet irodalmi példáit – amelyeket Mezei részletes, alapos és „szórakoztató" szorosolvasásai érintenek – leginkább a huszadik század magyar líratermése adja, kitekintve néhol – az összehasonlítás kedvéért – prózai alkotásokra (Mészöly Miklós, Oravecz Imre) is. E huszadik századi irodalmi alkotások főbb csomópontjait Szabó Lőrinc, József Attila, Nemes Nagy Ágnes, Oravecz Imre és Borbély Szilárd költészete biztosítja, és hogy ez miért van így, arra Mezei tanulmányai lakonikus példaértékkel szolgálnak.

A monográfia első tanulmánya tehát mindamellett, hogy a térképzés, az irodalmi alkotások tereinek nem reprezentációelvű (és nem is az ún. flaneur vagy a városi kóborló trópusán keresztül hozzáférhető) megalkotásának folyamatait vizsgálva, a topográfia és a kartográfia kultúrtechnikáinak közbejötte, valamint a versek poétikai-retorikai eljárásai közötti viszonyt érinti, egyszersmind arról is implicit módon számot ad, hogy mi-

1 Kis Marcell, *Az önmagából kibomló jelenlét* = https://www.kulter.hu/2024/03/mezei-gabor-az-organikus-jelenlet-poetikaja-kritika/

ért a későmodernség irodalmi termésének kérdezése szembesítheti az olvasót – leginkább – az előbb jelzett összetett viszonyrendszer (nyelvi közvetítettség, kultúrtechnikák) létesülésével. Erre a kérdésre Mezei tanulmánya akként válaszol, hogy kiemeli: a táj egységét (bonthatatlanságát, és primerségét) felépítő simmeli elgondolásán azért a későmodern líra képes leginkább túljutni, vagy pontosabban ezt a meghaladást felmutatni, mert egyfelől e korszak versei az ehhez, ennek megformálásához szükségszerű antropomorf nézőpontot mint konstrukciót vetik el végérvényesen (amely önmagában a táj egységgé rendezését, sőt uralását kísérli meg), másrészt pedig az „önmagát felejtő" hang eredőjét engedik át olyan technikai műveleteknek, mint amilyenek a szóban forgó topográfiáé vagy a kartográfiáé. Mezei olvasataiban (amelyek Szabó Lőrinc két versét: *...Kilátón...*, *...Nagy, kék réten...;* és Oravecz Imre prózaverseit: *Roncstelep*, *A chicagói magasvasút montrose-i állomásának rövid leírása* elemzik) éppen ezekkel a belátásokkal szembesíti a befogadót, a tér megképzésének elemi feltételelei, sőt meghatározó komponense a nyelv és a versek formai/retorikai-poétikai felépítettsége, a két szerző műalkotásainak különbségei pedig egyszersmind a topográfia deiktikussága és a kartográfia indexikussága közötti különbségeket is elemi erővel képesek felmutatni. E témához, tehát a tér poétikájának értelmezéséhez, a tér nyelviségének vizsgálatához kapcsolódik a következő, *Írás és topográfia* című szöveg is, amelyben Mezei a megírt városi tereket vizsgálja Walter Benjamin és Borbély Szilárd műveiben, és rámutat arra, hogy míg a benjamini szövegképzés az írás és topográfia viszonyait érinti, mindezek Borbély írásának esetében líra és kartográfia viszonyaivá alakulnak: „a fragmentált szintaxis, a befejezés nélküli mondatok, a mechanikusan tördelt, egyszerűsített szöveg olyan kihagyásokat eszközöl, amelyek a pontszerűség és a szimultán elérhetősége mellett még inkább eltávolodnak a Benjamin esetében szóba hozott – írástechnikák által meghatározott – topográfiától, és a kartográfia kultúrtechnikájának működéseit teszik a vers kapcsán relevánssá." (45.)

A *Test – technika – önkéntelenség* című fejezet átvezet – mintegy köztes elemként pozícionálva önmagát– a már inkább biopoétikai érdekeltségű tanulmányok közé, kiemelve a test szerepét a térhez való közvetítettség esetében, valamint utat nyitva az élet és az organikus megmutatkozási lehetőségeinek kérdezésére is. Mezei e tanulmányában – amely a *Wimbledoni jácint,* majd az *Elégia* elemzésén keresztül – elsősorban arra mutat rá, hogy a test nemcsak a térképzés poétikai eljárásaiban fontos ágens, hanem a testhez való hozzáférhetőség már mindig is egyfajta közvetítettségben szituálódik. Mindehhez Varela és Maturana *autopoiesis* fogalmát és elméletét felhasználva a nyelvi önműködés és a biológiai önkéntelenség nivellálódására mutat rá a biopoétika egyszerre biológiát és a nyelvet magába foglaló viszonyrendszerében.

A kötet további két tanulmánya szorosan kapcsolódik az előbbiekben felvetett kérdésekhez: vagyis a test, a biosz és a poétika hármasának egymásra hatásait elemzi, először József Attila *Óda*

című versének vonatkozásában, majd Nemes Nagy Ágnes *Védd meg* és *Lélegzet* című verseiben. Az előbbi az *Óda* szorosolvasásában előbb a test filozófiai aspektusait érinti, majd az egységesként nem érthető test geográfiával való összetartozására hívja fel a figyelmet: „Ilyen módon tehát ennek az átmeneti összetartozásnak az alapja, mivel csupán közvetetten lehetnek jelen, nem lehet más, mint amiben egyedül osztozik beszélő és megszólított: az önmagukhoz való hozzáférés módja és feltétele, az önmaguktól való eltávolodás, a kívülre, jelen esetben az érzékelt közegbe való beágyazódás mozzanata. Éppen ezért elválásuk is hang és hangforrás közötti eltávolodásként lesz érhető; az ágenciájuktól megfosztott, organikus egységként nem látható testek, amelyek rá vannak utalva a natúra közvetítő szerepére, a versnyelv tanulságai szerint csupán a fizikai világban találkozhatnak, abban a határhelyzetben tehát, ami önmaguk és a fizikai világ között tételezhető." (95.) Majd ebből arra következtet, hogy a vers poétikája mint megalkotó létrehozás a biológiai, vagyis itt a természet – ágencia nélküli – önműködésével (a megszületővel mint a natúrával: *natus*) mutat szoros összefüggést, ezért kissé más irányból, de hasonló következtetésre jut, mint a Mészöly-tanulmány esetében: biológia és nyelv nem választhatók el egymástól. Arra, hogy a biológiai önműködés és poétikai formálódás nem szeparálhatók el egymástól, az utóbbi, Nemes Nagy verseit elemző dolgozat is – másképpen, de – rámutat. A légzés példáján keresztül, amely tehát a fiziológiai önműködés terepe volna, e versek elemzésében Mezei egyfelől e „legalapvetőbb" emberi működésre vonatkozó folyamat nyelvre való ráutaltságát mutatja meg azzal, hogy felhívja a figyelmet az írás nyelvi egységei szerialitásának, a ceasuráknak befolyására az előbbinek a folytonosságára. Másfelől pedig rákérdez arra, hogy a már sohasem organikus önműködésként elérhető légzés miként válik a nyelvi önműködés terepévé: „Az »ezüstnyárfa« tükörfelülete, az »angyalruhák« a »röntgenképeken« és az írás tehát nem pusztán léthatóvá teszik a lélegzetet; amint a *Lélegzet* olvasása ezt megmutatta, az írás a *cauesurá*k helyének meghatározása és létesítése által teszi lehetővé a légzésfolyamat szakaszainak létrejöttét és egyben magában foglalja e szakaszok ismétlésén alapuló elrendeződését" (141).

A tanulmánykötet utolsó két tanulmánya, bár nem kapcsolódik szorosan az általam kiemelt összefüggésrendbe vagy elrendezési logikába (*Tér* <–> *Test* <–> *Poétika* <–> *Biosz*), a kötet belső logikáját, valamint az érintett témákat tekintve mégis releváns kiegészítésnek tekinthető. A *Betegség és anesztézia* Oravecz Imre-szövegrészleteket vizsgál, és a már említett testhez való nyelvi közvetítettség viszonyai közé emeli a betegség jelenségét. Miután tehát Mezei a betegség filozófiai alapvetéseivel is számot vet, rátér *A megfelelő nap* néhány versének elemzésére, majd az *Ondrok gödre* néhány passzusán keresztül gondolkodik el nyelv és betegség biopoétikai összefüggéseiről, felmutatva a szervek csöndje, a *pharmakon* és a *caesura* fogalmain keresztül a betegséghez való

hozzáférés irodalmi lehetőségeit: „A nyelv pedig ezen a ponton a betegségtapasztalat szingularitásától, illetve a fájdalomérzet aktualitásától történő eltávolodásban az anesztézia számára is teret ad, a fenti példák esetében akár felül is írva tünet és betegség tapasztalatát. Ez az idegenné tétel, a caesura által lehetővé tett távlat, a korábbi fájdalom-, illetve betegségtapasztalatok nyomán éppen azért állhat elő, mert ezeket a tapasztalatokat a nyelv formálja, nyelvi-kulturális folyamatok eredményeiként létesülnek." (169.)

A kötetet zárótanulmánya – aminek a címe: *A magából kibomló nyelv poétikája* – Borbély Szilárd *Hosszú nap el* című versét vizsgálja, és az irodalmi nyelv önmagából létrehozó, az organikusságát felmutató voltát emeli ki. A versek – Mezei szerint – azzal szembesítenek, hogy a megalkotó létrehozás heideggeri formulája egyszerre a *phüszsisz*-t és a *poészis*-t is magában foglalja, és a ritmus önműködése itt az, amely a magából kibomló jelenlétért szavatol. A ritmus iterativitása Borbély költészetében tehát „azért kap különös [...] jelentőséget [...] mert olyan keretként, sablonként van jelen, ami látszólag utólag töltődik fel nyelvi elemekkel, gyakran a grammatikát, a szintaxist és a szavak egységét is figyelmen kívül hagyva." (182.). Voltaképpen ez az organikus jelenlét poétikája, az organikusnak, a *phüszisznek* a nyelvi megmutatkozása a nyelvi iterativitáson keresztül.

Mezei Gábor tanulmánykötete voltaképpen ezekkel a fő (és néhány mellékesebbnek tekinthető) kérdésekkel szembesíti olvasóját, és magas minőségben elvégzett szoros szövegolvasatokkal támasztja alá érveit test, poétika, biosz és tér összefüggéseiben. Azáltal tehát, hogy e jelenségek nyelvi közvetítettségét és poétikai feltételezettségét hangsúlyozzák tanulmányai, arra is rámutatnak, hogy miképpen szólaltathatók meg akár újra a már kanonizálódott pozícióban lévő költészetek, és hogy ezek között milyen hatástörténeti összefüggések adódhatnak: így mindamellett, hogy rámutat ezekre az kapcsolódásokra, és újszerű olvasatokat hoz létre, maradéktalanul elvégzi e tanulmánykötet – véleményem szerint egyik – legnagyobb feladatát is, hogy a szövegek hatástörténete felett őrködjön, és egyszersmind hagyja megtörténni azt.

(Prae.hu, Budapest, 2023)

SZERZŐINK

FELLINGER KÁROLY (1963, POZSONY) KÖLTŐ, HELYTÖRTÉNÉSZ ▮ **GRÓDEK GYÖNGYI** (1997, PÁRKÁNY), ÍRÓ ▮ **HEGYI KRISZTINA** (1994, ÉRSEKÚJVÁR) KÖLTŐ ▮ **MÉSZÁROS TÜNDE** (1970, POZSONY) MŰFORDÍTÓ ▮ **MIHÁLYI ZSUZSA** (1968, MOSONMAGYARÓVÁR) MŰFORDÍTÓ ▮ **MUSIAŁ, GRZEGORZ** (1952, BYDGOSZCZ) ÍRÓ ▮ **NÉMETH ZOLTÁN** (1970, KÉMÉND) KÖLTŐ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ (VARSÓI EGYETEM) ▮ **PÉNZES TÍMEA** (1976, ÉRSEKÚJVÁR) ÍRÓ, KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ ▮ **PUPALA, RICHARD** (1972, NYUSTA) ÍRÓ ▮ **SZÁSZI ZOLTÁN** (1964, TORNALJA) ÍRÓ, KÖLTŐ ▮ **TATÁR SÁNDOR** (1962, BUDAPEST) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ, KÖNYVTÁROS ▮ **VINCZE RICHÁRD** (1997, VÁC) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, KRITIKUS

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – DIDEROT KÖNYVESBOLT (LÚDPIAC TÉR 4810. / TRŽNÉ NÁMESTIE 4810.)
ÉRSEKÚJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET", MADACH.ASIST@GMAIL.COM
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)